



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КУЛАВА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

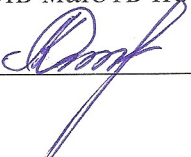
УДК 316:343.431(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ СЕРЕД
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Спеціальність 231 Соціальна робота
Галузь знань 23 Соціальна робота

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.


_____ К.О. Кулава

Науковий керівник: Чернецька Юлія Іванівна, доктор педагогічних наук,
професор

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Кулава К.О. Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота галузі знань 23 Соціальна робота. – Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Харків, 2023.

Дисертація присвячена проблемі соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти. Актуальність дослідження зумовлена тим, що протягом останніх дев'яти років від початку збройного конфлікту країни-агресора проти України, велика частка українців, а серед них питому вагу складає студентська молодь, залишила межі України з метою пошуку прихистку, кращого життя, навчання, перспектив, маючи при цьому різні цілі та власну мету. Соціальна профілактика торгівлі людьми залишається актуальною проблемою сьогодення і потребує розв'язання засобами соціальної роботи.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* розроблено та обґрунтовано соціально-педагогічну технологію соціальної (первинної) профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти як певної послідовності дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, створення умов для виявлення таких ситуацій та їх попередження; *розроблено критерії* соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО (когнітивний, ціннісно-мотиваційний та поведінковий) та показники до них; *впроваджено* соціально-педагогічну технологію соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської в ЗВО та перевірено результат експериментальної роботи;

розроблено програму та відповідне науково-методичне забезпечення для впровадження вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми» для здобувачів першого бакалаврського рівня освіти;

- уточнено зміст понять «профілактика», «соціальна профілактика», «торгівля людьми», «превентивне виховання», «превенція», «соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді»;

– набули подальшого розвитку наукові ідеї про зміст та напрями соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО;

– удосконалено форми та методи соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО.

У Вступі дисертаційного дослідження обґрунтовано актуальність і ступінь наукової розробленості проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, представлено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів дисертації, список публікацій здобувачки, які висвітлюють ключові наукові положення праці.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні аспекти проблеми торгівлі людьми»** на основі історичного аналізу розкрито генезу, становлення та розвиток наукових поглядів на проблему торгівлі людьми як соціального явища і виділено етапи (актуалізація проблеми подолання рабства в античні часи в працях філософів; відродження соціального інтересу до проблеми рабства і подальший розвиток філософських ідей і течій щодо подолання різних форм дискримінації й рабства; виникнення аболіціоністських рухів в середині XVIII століття, сучасна протидія рабству і розвиток ідей соціальної профілактики торгівлі людьми). На основі предметного аналізу наукових праць різних галузей наук, таких як історія, соціологія, правознавство, психологія, соціальна педагогіка та соціальна робота, розглянуто проблему торгівлі людьми в сучасних наукових дослідженнях як міждискурсивну і таку, що потребує комплексного

розв'язання. Визначено суть основних дефініцій дослідження, таких як «профілактика», «соціальна профілактика», «превентивне виховання», «превенція». Обґрунтовано ключове поняття дисертаційного дослідження: «соціальна профілактика (первинна) торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти» як різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на надання знань студентській молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов (у мікро- і макросередовищі) для їх виявлення і попередження.

Факторний аналіз став методологічним підґрунтям для виявлення особливостей соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді. Середовищний підхід дозволив розкрити роль середовища ЗВО у формуванні соціальних, професійних та особистісних характеристик студентства, роль взаємодії студентів та викладачів у профілактичній діяльності, а також в ході інтеграції студентів у соціально значущі проекти та ініціативи поза середовищем ЗВО. Особистісно-діяльнісний підхід дозволив врахувати важливість активної участі студентства у навчальному процесі та в різноманітних формах позааудиторної діяльності, що сприяють його особистісному розвитку, самореалізації та соціальній відповідальності, формують правосвідому і асертивну поведінку в ризикованих ситуаціях щодо торгівлі людьми.

Конкретизовано функції, зміст і напрями первинної соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО. Обґрунтовано критерії та показники і проведено діагностику стану соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентства (констатувальний етап експерименту). Показниками *когнітивного критерію* обрано: «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» та «Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми». Показниками *ціннісно-мотиваційного критерію* обрано: «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» та «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі

вибору власної траєкторії життя». Показниками *поведінкового критерію* стали «Асертивна поведінка» і «Соціальна відповідальність». Проведена діагностика показала перевагу низького і середнього рівня за усіма показниками, що стало підґрунтям для розробки і перевірки відповідної технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

У другому розділі **«Розробка та експериментальна перевірка соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у вищих навчальних закладах»** обґрунтовано, експериментально перевірено та проаналізовано ефективність соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО. Розроблено концептуальну основу для обґрунтування досліджуваної технології (виявлення і необхідність розв'язання суперечностей досліджуваного процесу, підвищення ролі категорії «студентська молодь» в соціальній профілактиці цього явища, переведення з «об'єкта» соціальної профілактики в «суб'єкт» власної життєдіяльності, тим самим реалізуючи ідею «допомоги для самопомоги»; включення студентської молоді в громадську й волонтерську діяльність як у середовищі ЗВО, так і в соціальному просторі громади (територіальна громада, віртуальний простір); врахування міждисциплінарності досліджуваної проблеми, що потребує залучення якомога ширшого кола суб'єктів; погляд на студентську молодь як на рушійну силу в розвитку наукових досліджень з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми).

Представлено модель соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО.

Методологічною основою для розробки соціально-педагогічної технології став системний підхід, що дозволив виділити її структурні елементи (мета, діяльність об'єкта і суб'єкта, зміст, форми, методи, засоби, результат). Соціально-педагогічний підхід використано з метою створення сприятливого середовища (мікро- і макро-) для реалізації розробленої технології. Методичним підґрунтям реалізації технології стали етапи:

освітньо-підготовчий, діяльнісний, діагностико-корекційний, підсумково-рефлексивний.

Представлено детальну характеристику впроваджених форм і методів, що стало відображенням змісту формувального експерименту. Важливе місце у формуванні знань з протидії торгівлі людьми став розроблений і апробований вибірково освітній компонент «Протидія торгівлі людьми» та відповідне методичне забезпечення до нього для здобувачів першого бакалаврського рівня освіти. Найефективнішими виявились такі форми і методи, як акції, виховні онлайн-години, віртуальний кіноклуб «Батьківський відеолекторій» (для батьків і найближчого оточення), студентська прес-конференція, профілактичні ігри «Галопом по Європах», «Рожеві окуляри», онлайн-квест з безпечного працевлаштування, онлайн-гра «АСТ», тренінги (тренінгу з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки», кіно-тренінгу «Жінка в полоні»), квести, форум-театр, Хода за свободу «Walk for freedom» до Європейського дня протидії торгівлі людьми, заходи, що проводились як у соціальному просторі громади, так і в середовищі закладу вищої освіти, до яких були долучені представники громадських організацій, соціальних служб, волонтери, викладачі закладів вищої освіти та експерти, волонтерська діяльність студентства, участь у науково-дослідній діяльності (написання тез доповідей, курсових і кваліфікаційних робіт). Засобом соціальної профілактики торгівлі людьми став розроблений сайт у мережі Інтернет.

За результатами повторної діагностики констатовано, що якісні і кількісні параметри експериментальної групи мали позитивну динаміку за усіма критеріями і показниками, в той час, як в контрольній групі статистично значущих змін не відбулось. Засвідчено результативність впровадження соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах вищої освіти. За показником «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» кількість студентів з низьким рівнем зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 23,1\%$, за рахунок

збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 11,7\%$ та середнім рівнем $\Delta = 11,4\%$. За показником «Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» за низьким рівнем у групі ЕГ також відбулось зменшення, натомість прослідковується позитивна динаміка високого рівня $\Delta = 7,6\%$ та середнього рівня $\Delta = 6,6\%$ у групі ЕГ $\Delta = 14,2\%$. За показником «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» на низькому рівні також відбулися позитивні зміни у групі ЕГ $\Delta = 13,1\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 6,8\%$ та середнім рівнем $\Delta = 6,3\%$). За показником «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» теж найбільша динаміка спостерігалась за низьким рівнем у групі ЕГ $\Delta = 11,9\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 4,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 7,3\%$). Показник «Асертивна поведінка» за низьким рівнем також не є винятком: за позитивною динамікою у групі ЕГ $\Delta = 13,1\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 8,7\%$ та середнім рівнем $\Delta = 4,4\%$). За показником «Соціальна відповідальність» зменшилась кількість респондентів з низьким рівнем у групі ЕГ $\Delta = 12,2\%$, за рахунок збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 7,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 4,6\%$. В контрольній групі значних позитивних змін не відбулось.

Якісні та кількісні зрушення, отримані в ході експериментальної роботи, підтвердили припущення, що розроблена нами технологія соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентів в ЗВО сприяє розвитку когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості.

Ключові слова: профілактика, соціальна профілактика, торгівля людьми, превенція, студентська молодь, заклади вищої освіти, соціально-педагогічна технологія.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Kulava K. Conceptualization of trafficking in human beings as a global problem. *Modern Science. Moderní věda*. 2015. № 6. pp. 66–73.
2. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6. С. 175–185.
3. Кулава К.О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 180–189.
4. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2015. № 67. С. 122–127.
5. Кулава К.О., Хлівнюк Т.П., Горпиненко Н.М. Впровадження гендерно-чутливого та конфліктологічного підходів у соціальній роботі з різними клієнтами на рівні територіальних громад. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 1. С. 26–33.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Кулава К.О. Використання соціального консалтингу в соціальній сфері. Збірник матеріалів до 74-ї наукової конференції професорського-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І.І.Мечникова. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Одеса, 2019. С. 44–47.
2. Кулава К.О. Гендерна політика як напрям профілактики торгівлі людьми. *Наукові дослідження аспірантів: педагогічна теорія і практика: тези доп. наук.-прак. конф.* Харків, 2020. С. 53–56.

3. Кулава К.О. Гендерні аспекти в соціальній профілактиці торгівлі людьми. VI Міжвузівський науково-практичний семінар «Професійна мобільність як чинник соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості в умовах суспільних трансформацій». Харків, 2020. С. 59–61.

4. Кулава К.О. Особливості соціального консультування постраждалих від торгівлі людьми. X міжнародна науково-практична конференція «Соціальна робота: виклики сьогодення». Тернопіль, 2021. С. 89–91.

5. Кулава К.О., Буряченко Д.В. Оцінка ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. 77-а звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2021. С. 246–250.

6. Кулава К.О., Закшевська А.І. Торговля людьми - сучасний прояв рабства. *Modern aspects of science and practice*: матеріали Міжнародної інтернет-конференції. Мельбурн, 30 листопада - 03 грудня 2021 р. Мельбурн, 2021. С. 369–371.

7. Кулава К.О., Михайлова К.О. Соціальний супровід осіб, постраждалих від торгівлі людьми. 76-а звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2020. С. 86–90.

8. Кулава К.О., Сергієнко К.С. Аналіз потреб молоді в організації дозвілля. *Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Одеса, 19 листопада 2021 р. Одеса, 2021. С. 276–280.

9. Кулава К.О., Тишкевич Є.Р. Використання форум-театру з метою профілактики негативних соціальних явищ у шкільному середовищі. 77-а звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2021. С. 292–296.

10. Ломанова К.О. Комунікаційна складова процесу надання допомоги жертвам торгівлі людьми. Наукові дослідження аспірантів:

педагогічна теорія і практика: тези доп. наук.-прак. конф. Харків, 2018. С. 34–36.

11. Ломанова К.О. Організація надання соціальних послуг особам, які постраждали внаслідок торгівлі людьми. *Наукові дослідження аспірантів: педагогічна теорія і практика: тези доп. наук.-прак. конф. Харків, 2019. С. 43–45.*

12. Ломанова К.О., Хлівнюк Т.П. Торгівля людьми як проблема національної безпеки України. Збірка матеріалів до 73-ї студентської наукової конференції. Секція «Навчально-наукового інституту інформаційних та соціальних технологій». Одеса, 2017. С. 47–51.

13. Ломанова К.О., Хлівнюк Т.П. Трудова міграція в Україні: сучасні тенденції. *Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2017. С. 288–290.*

14. Чернецька Ю.І., Кулава К.О. Основні напрямки навчально-виховної роботи зі студентами майбутніми соціальними працівниками, щодо попередження торгівлі людьми. *Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Одеса, 2020. С. 376–378.*

ABSTRACT

Kulava K.O. Social Prevention of Human Trafficking Among Student Youth in Institutions of Higher Education. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy, specialty 231. – Social Work. – Public institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, 2023.

The research is focused on the problem of social prevention of human trafficking among student youth in institutions of higher education. **The relevance** of the research is determined by the fact that during the last nine years since the beginning of the armed conflict of the aggressor country against Ukraine, a huge number of Ukrainians, with a significant part of student youth among them, left Ukraine in order to find a shelter, better life, study prospects, still having different personal goals and objectives. Social prevention of human trafficking remains an urgent problem today and needs solving by means of social work.

The scientific **Novelty** and theoretical significance of the research is as follows:

- *for the first time*, a socio-pedagogical technology of social (primary) prevention of human trafficking among student youth in institutions of higher education *has been developed and substantiated* as a certain sequence of actions and methods of professional influence, aimed at providing knowledge and forming in the student youth responsible behavior regarding the risks of falling into a situation of human trafficking, creating conditions for detecting such situations and preventive measures;

- criteria for social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions (cognitive, value-motivational and behavioral) and indicators for them *have been provided*;

- a socio-pedagogical technology of social prevention of human trafficking has been implemented among students at the institutions of higher education and the results of the experimental work *have been verified*;

- the program and relevant scientific and methodological support for the implementation of the optional educational component "Anti-trafficking in Human Beings" for students of the bachelor's level of education *have been created*;

- the content of the concepts "prevention", "social prevention", "human trafficking", "trafficking" and "social prevention of human trafficking among student youth" *have been clarified*;

- scientific ideas about the content and directions of social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions *have gained further development*;

- forms and methods of social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions *have been improved*.

In the **Introduction** of the dissertation research, the relevance and degree of scientific development of the problem of social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions are substantiated; the object, the subject, the goal, the tasks and the research methods are formulated; the scientific Novelty, the practical significance of the work is revealed; the information on the approval and implementation of the obtained dissertation results, as well as a list of publications, which highlight the key aspects of the research are given.

Chapter I "Theoretical and Methodological Aspects of the Human Trafficking Problem" presents the historical analysis, the genesis, formation and development of scientific views on the problem of human trafficking as a social phenomenon as well as its specific stages (actualization of the problem of overcoming slavery in ancient times in the works of philosophers; revival of social interest to the problem of slavery and the further development of philosophical ideas and trends regarding various forms of discrimination and slavery overcoming; the emergence of abolitionist movements in the middle of the 18th century; modern opposition to slavery and the development of ideas of human trafficking social prevention). Based on the object analysis of scientific research of various fields of science, such as history, sociology, legal studies, psychology,

social pedagogy and social work, the problem of human trafficking in modern scientific research is considered as an interdiscursive one that requires a comprehensive solution. The essence of the main definitions of the research, such as “prevention”, “social prevention”, “preventive education”, “prevention measure” is determined. The key concept of the dissertation research is substantiated: “the social prevention of (primary) human trafficking among student youth in institutions of higher education” as a type of socio-pedagogical activity aimed at providing student youth with knowledge about the risks of falling into a situation of human trafficking and creating conditions (in micro- and macro-environments) for their detection and prevention.

Factor-based analysis has become the methodological basis for identifying the features of social prevention of human trafficking among student youth. The environmental approach has made it possible to reveal the role of the higher education environment in the formation of social, professional and personal characteristics of students, the role of contacts between students and teachers in preventive activities, as well as during the integration of students into socially significant projects and initiatives outside the higher education institutions. The personal-activity-based approach highlighted the importance of the active participation of students in the educational process and in various forms of extracurricular activities contributing to their personal development, self-realization and social responsibility, as well as forming legal and assertive behavior in risky regarding human trafficking situations.

The functions, content and directions of the primary social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions have been specified. The criteria and indicators have been substantiated, the state of social prevention of human trafficking among students has been diagnosed (the confirmatory stage of the experiment). The chosen indicators of *the cognitive criterion* are as follows: “Availability of students' knowledge on issues of prevention and counteraction of human trafficking” and “Formation of students' ideas regarding the implementation of experience in social prevention of human

trafficking”. The chosen indicators of *the value-motivational criterion* are as follows: “Students' awareness of their own dignity as the highest value” and “Aspiration to motivate professional self-realization based on choosing one's own life trajectory”. “Assertive behavior” and “Social responsibility” are the indicators of *the behavioral criterion*. The conducted diagnostics has shown the advantage of low and medium level in all indicators, which became the basis for the development and verification of the appropriate technology of social prevention of human trafficking.

In Chapter II “**Development and Experimental Verification of the Socio-Pedagogical Technology of Social Prevention of Human Trafficking Among Student Youth in Higher Education Institutions**” the effectiveness of the socio-pedagogical technology of social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions is justified, experimentally verified and analyzed. A conceptual basis for the justification of the researched technology has been developed (identification and the necessity to resolve the contradictions of the researched process; the increase of the role of the “student youth” category in the social prevention of this phenomenon, transferring it from the “object” of social prevention to the “subject” of one's own life activities, thus implementing the idea of “help for self-help”; the inclusion of student youth in public and volunteer activities both in the environment of higher education institutions and in the social space of the community (territorial community, virtual space); taking into account the interdisciplinary nature of the researched problem, which requires the involvement of the widest possible range of subjects; understanding of student youth as a driving force in the development of scientific research on the problem of social prevention of human trafficking).

The model of socio-pedagogical technology of social prevention of human trafficking among student youth in higher education institutions has been presented.

The methodological basis for the development of socio-pedagogical technology is a systematic approach, which has made it possible to distinguish its

structural elements (the objective, the activity of the object and subject, the content, forms, methods, means, the result). The socio-pedagogical approach has been used to create a favorable environment (micro- and macro-) for the implementation of the developed technology. The methodological basis for the implementation of the technology has the following stages: educational-preparatory, activity-based, diagnostic-corrective, summative-reflective.

There has been presented a detailed description of the implemented forms and methods, which reflected the content of the formative experiment. An important place in the formation of knowledge on combating human trafficking is to play the developed and approved optional educational component "Combating Human Trafficking", the corresponding methodical support for it for students of the first bachelor's level of education has been also specified. The most effective forms and methods, such as acts of support, educational online hours, the virtual movie club "Parents' Video Lecture" (for parents and their immediate environment), student press conference, preventive role games "Gallop across Europe", "Pink Glasses", an online quest on safe employment, online game "ACT", training seminars (anti-trafficking training seminar "Trafficking in human beings – how to protect yourself from danger", film-training seminar "Women in Captivity"), quests, forum-theatre work, "Walk for Freedom against Human Trafficking" dedicated to the European Day, events held both in the social space of the community and in the environment of a higher education institution, which involved representatives of public organizations, social services, volunteers, teachers of higher education institutions, experts, volunteer activities of students, research activities (writing theses and presentations, course and qualification papers).

A website developed on the Internet has become a means of social prevention of human trafficking.

According to the results of the repeated diagnosis, it has been found out that the qualitative and quantitative parameters of the experimental group have positive dynamics according to all criteria and indicators, while there have been

seen No statistically significant changes in the control group. The effectiveness of the implementation of the socio-pedagogical technology of social prevention of human trafficking in institutions of higher education has been proved. According to the indicator “Availability of students' knowledge on the issues of preventing and combating human trafficking”, the number of students with a low level of awareness has decreased: in the EG group $\Delta = 23.1\%$, due to an increase in the number of students with a high level of awareness $\Delta = 11.7\%$ and an average level $\Delta = 11.4\%$. According to the indicator “Formation of students' ideas about the implementation of experience in the social prevention of human trafficking”, there has also been a decrease in the low level of awareness in the EG group, instead, the positive dynamics of the high level of awareness $\Delta = 7.6\%$ and the medium level $\Delta = 6.6\%$ in the EG group $\Delta = 14.2\%$. According to the indicator “Students' awareness of their own dignity as the highest value” at a low level, there were also positive changes in the EG group $\Delta = 13.1\%$ (an increase in the number of students with a high level $\Delta = 6.8\%$ and an average level $\Delta = 6.3\%$). According to the indicator “Striving to motivate professional self-realization based on the choice of one's own life trajectory”, the greatest dynamics were also observed at the low level of awareness in the EG group $\Delta = 11.9\%$ (an increase in the number of students with a high level $\Delta = 4.6\%$ and an average level $\Delta = 7.3\%$). The indicator “Assertive behavior” at a low level has shown No exception: according to positive dynamics in the EG group $\Delta = 13.1\%$ (an increase in the number of students with a high level $\Delta = 8.7\%$ and an average level $\Delta = 4.4\%$). According to the “Social responsibility” indicator, the number of respondents with a low level of awareness in the EG group has decreased by $\Delta = 12.2\%$, due to an increase in the number of students with a high level $\Delta = 7.6\%$ and an average level $\Delta = 4.6\%$. No significant positive changes has occurred in the control group.

The qualitative and quantitative changes obtained during the experimental work have confirmed the assumption that the technology of social prevention of human trafficking among students in higher education institutions suggested by us

contributes highly to the development of cognitive, value-motivational and activity-based characteristics of the individual.

Key words: human trafficking, institutions of higher education, prevention, social prevention, socio-pedagogical technology, student youth.

LIST OF THE APPLICANT'S PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF THE THESIS

Publications representing the main scientific results of the thesis:

1. Kulava Kateryna. CONCEPTUALIZATION OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS AS A GLOBAL PROBLEM/ Modern Science. Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros. 2021. № 6. P. 66–73. ISSN 2336-498X.
2. Kulava Kateryna. Development of state policy in the field of combating human trafficking. *Pedagog. Nauki: teor. Istor. In№v. Teh№l.: sci. magazin*. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. 2021. № 6. P. 175-185.
3. Kulava Kateryna. Human trafficking: basic concepts and types of exploitation. *Pedagog. Nauki: teor. Istor. In№v. Teh№l.: sci. magazin*. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. 2021. №7. P. 180-189.
4. Kulava Kateryna, Khlivniuk Tetiana. Methods of social counseling for different categories of persons and families. The Scientific Issues of Vinnytsia State M. Kotsyubynskyi Pedagogical University. Section: Pedagogics and Psychology. 2021. Issue 67. P. 122-127. ISSN 2415-7872.
5. Kulava Kateryna, Khlivnyuk Tetyana, Horpynenko Nina. Implementation of a gender-sensitive and conflictology approach in social work with different clients at the level of territorial communities. *Pedagog. Nauki: teor. Istor. In№v. Teh№l.: sci. magazin*. Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. 2023. №1. P. 26–33.

Publications that testify the approbation of the thesis materials:

6. Kulava K.O. Peculiarities of social counselling for victims of human trafficking. *X International Scientific and Practical Conference «Social work: today's challenges»*. (November 21–22, 2021). Ter№pil, 2021. P. 89-91.
7. Kulava K.O. Assessment of the risks of falling into a situation of human trafficking. *Report student scientific conference FPSW ONU I.I.Mechnikov*. 2021. P. 246-250.

8. Kulava K.O., Zakshevska A.I. Human trafficking is a modern manifestation of slavery. *Modern aspects of science and practice: materials of Intern. sci. conf. (November 30–December 22, 2021)*. Melbourne, Australia. 2021. P. 369 – 371.
9. Kulava K.O., Sergienko K.S. Analysis of the needs of young people in the organization of leisure time. *Trends and prospects for the development of psychology and social work in modern society: abstr. of the Intern. sci. and practical internet conf. (November 19, 2021)*. Odesa, ONU I.I.Mechnikov. 2021. P. 276-280.
10. Kulava K.O. The use of forum-theatre to prevent negative social phenomena in the school environment. *Report student scientific conference FPSW ONU I.I. Mechnikov*. 2021. P. 292-296.
11. Kulava K.O. Gender aspects in social prevention of human trafficking. *Professional mobility as a factor of social adaptation and creative self-realization of the individual in the conditions of social transformations: materials of the VI Interuniversity regional sci.-practical sem. (Kharkiv, November 10, 2020)*. Kharkiv, Municipal establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, 2020. P. 59-61.
12. Kulava K.O. Gender policy as a direction of prevention of human trafficking. *Scientific research of graduate students: pedagogical theory and practice: theses addendum sci.-practical conf. (Kharkiv, December 23, 2020)*. Kharkiv. 2020. P. 53- 56.
13. Kulava K.O. Social support for victims of human trafficking. *Report student scientific conference FPSW ONU I.I.Mechnikov*. 2020. P. 86-90.
14. Kulava K.O., Chernetska Yu.I. The main directions of educational work with students, future social workers, regarding the prevention of human trafficking. *Trends and prospects for the development of psychology and social work in modern society: abstr. of the Intern. sci. and practical internet conf. (November 5, 2020)*. Odesa, ONU I.I.Mechnikov. 2020. P. 376-378.

15. Lomanova K.O. Organization of provision of social services to persons affected by human trafficking. *Scientific research of graduate students: pedagogical theory and practice: theses addendum sci.-practical conf.* (Kharkiv, April 24, 2019). Kharkiv. 2019. P. 43-45.

16. Kulava K.O. The use of social consulting in the social sphere. *Collection of materials for the 74th scientific conference of professors and teaching staff and scientific workers FPSW ONU I.I. Mechnikov.* Odesa, ONU I.I. Mechnikov. 2019. P. 44-47.

17. Lomanova K.O. The communication component of the process of providing assistance to victims of human trafficking. *Scientific research of graduate students: pedagogical theory and practice: theses addendum sci.-practical conf.* (Kharkiv, April 25, 2018). Kharkiv. 2018. P. 34-36.

18. Lomanova K.O. Human trafficking as a problem of national security of Ukraine. *Collection of materials for the 73th scientific research of graduate students sci. conf. FPSW ONU I.I. Mechnikov.* Odesa, ONU I.I. Mechnikov. 2017. P. 47-51.

19. Kulava K.O., Khlivniuk T.P. Labor migration in Ukraine: current trends. *Financial aspects of the development of the state, regions and business entities: current state and prospects: materials of The IV Intern. Sci. and Practical Conf.* (Odesa, May 16-17, 2017). Odesa. 2017. P. 288-290.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗВО.....	32
1.1. Проблема торгівлі людьми в сучасних наукових дослідженнях	32
1.2. Сутність та специфіка соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО як окремого виду соціальної роботи.....	58
1.3. Діагностика рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти.....	79
Висновки до розділу 1	102
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	106
2.1. Обґрунтування соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО	106
2.2. Впровадження соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді	133
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО	160
Висновки до розділу 2	178
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	214

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

СЖО – складні життєві обставини

КГ – контрольна група

ЕГ – експериментальна група

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ЮНІСЕФ – United Nations Children's Fund

ІОМ – International Organization for Migration

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема торгівлі людьми в Україні є вкрай актуальною в контексті останніх майже десяти років від початку збройного конфлікту країни-агресорки проти України. Велика частка студентської молоді полишила межі країни з метою пошуку прихистку, кращого життя, навчання, перспектив, переслідуючи при цьому різні цілі та маючи власну мету.

За даними ООН у світі щороку близько 1 млн 200 тис. людей потерпає від торгівлі людьми, близько 2800 жінок щодня приневолені до заняття проституцією. Відповідно до інформації міжнародної організації з міграції, в Україні на період з січня 2000 року по червень 2023 нараховано 14 687 осіб, постраждалих від торгівлі людьми. Як зазначено у Всесвітньому звіті про торгівлю людьми, молодь становить майже 55 % загальної кількості постраждалих від цього явища. Але наявні на сьогодні статистичні дані дають лише приблизне уявлення про розміри цієї проблеми, у той час, як реальні масштаби залишаються прихованими. Наслідки від перенесеного фізичного, психічного, сексуального, економічного насильства позначаються на всьому подальшому житті особистості, ускладнюючи процеси її розвитку, соціалізації.

Особливе значення для дослідження означеної проблеми має зміст основних міжнародних та державних документів, у сфері протидії торгівлі людьми та захисту прав дітей та молоді, а саме: Закон «Про протидію торгівлі людьми»(2011 р.), Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за цей злочин, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.); Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини, що засуджує ганебні явища торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2003 р.); Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (2010 р.); закони України «Про освіту» (2017 р.),

«Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2005 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми з протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» (2023 р.).

Аналіз наукових джерел свідчить, що в них певною мірою висвітлено: теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, А. Рижанова, Л. Міщик, Н. Чернуха, Л. Штефан); особливості соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах (Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко); питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів (В. Анголенко, О. Белоліпцева, І. Богданова, О. Карпенко, О. Кравченко, С. Сургова, О. Онипченко); основи соціально-правового захисту дітей та молоді (Н. Агаркова, І. Ковчина, Ж. Петрочко); технології соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (Р. Вайнола, Н. Заверико, Л. Завацька, Н. Зимівець, С. Харченко, О. Пехота, В. Барабаш, С. Сургова, С. Толстоухова, О. Яременко, О. Вакуленко, В. Шахрай, О. Шевчук); особливості профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі та формування здорового способу життя дітей (О. Вакуленко, Н. Зимівець, О. Кравченко, І. Козубовська, Н. Коляда, А. Конончук, Н. Максимова, В. Оржеховська, С. Сургова); зміст і форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю як провідним інститутом соціалізації особистості (Т. Алексеєнко, В. Кравець, І. Трубавіна); організаційно-методичні основи діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді (О. Кузьменко, В. Шульга); особливості соціально-педагогічної діяльності дитячих і молодіжних організацій (М. Баяновська, Ю. Жданович, Ю. Поліщук).

Важливі питання з проблематики протидії торгівлі людьми в Україні розкриваються у працях С. Гріщенко, Г. Жуковської, О. Краєвської, Л. Данильчук, В. Андрушко, Н. Жерж, В. Турок, В. Молярів, Л. Калашнікової, В. Золотаренко, І. Кравченко, А. Терели, С. Грищенко, Л. Ковальчук; зокрема, аналізу торгівлі людьми як

транснаціональному злочину присвячені дослідження А. Орлеана, В. Козак, В. Підгородинського, М. Музиченко, О. Стублицької. Т. Продан.

На рівні кандидатських дисертацій у правовому вимірі проблему протидії торгівлі людьми в різні роки в Україні досліджували Я. Лизогуб («Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження», 2003 р.); А. Орлеан («Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми», 2003 р.); Т. Возна («Діяльність правоохоронних органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми» 2003 р.); М. Фарима («Розслідування торгівлі дітьми або іншої незаконної угоди щодо дитини», 2021 р.); в галузі соціальної роботи та соціальної педагогіки можна виділити наступних науковців: Л. Ковальчук («Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми», 2010 р.), Л. Данильчук («Теорія і методика соціальної профілактики торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікаційних технологій», 2018 р.); однак системне вивчення соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді засобами соціальної роботи в вищих навчальних закладах не проводилося.

Аналіз літератури з філософії, психології, соціології, права, соціальної роботи та педагогіки дає підстави для висновку, що в них, незважаючи на вагомі теоретичні й прикладні надбання, проблема профілактики торгівлі людьми вивчена недостатньо. Теоретико-практичні пошуки з досліджуваної проблеми засвідчують наявність суперечностей між:

- задекларованою в національних документах політикою держави, спрямованою на профілактичну діяльність, і недостатністю практичних механізмів її реалізації;
- необхідністю впровадження засобів соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти, як потенційної категорії ризику, та відсутністю розроблених та апробованих технологій щодо цього;

- можливостями використання в соціальній профілактиці торгівлі людьми ресурсів інших соціальних суб'єктів та неналагодженістю механізмів їх взаємодії.

Поширення явища торгівлі людьми в сучасній Україні, його можливі важкі наслідки для розвитку особистості постраждалої людини, необхідність пошуку ефективних шляхів розв'язання зовнішніх і внутрішніх суперечностей, що випливають з природи профілактики торгівлі людьми, недостатність теоретичного обґрунтування і практичної реалізації технології профілактики торгівлі дітьми, висока соціальна значущість проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти»**.

Об'єкт дослідження – процес соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – соціально-педагогічна технологія соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічну технологію соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти.

Відповідно до визначеної мети обґрунтовано **основні завдання** дослідження:

1. На основі аналізу літератури розкрити ступінь дослідженості теоретико-методологічних аспектів проблеми торгівлі людьми в колі наукових досліджень.

2. Визначити сутність та особливості соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти як окремого виду соціальної роботи.

3. Продіагностувати рівень соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

4. Науково обґрунтувати та розробити соціально-педагогічну технологію соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти.

5. Впровадити та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти та надати методичні рекомендації щодо реалізації технології.

Методологічну основу дослідження складають: ідеї, концептуальні положення, теорії протидії торгівлі людьми з погляду історії, філософії, права, психології, соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи; ідеї філософії щодо етики, гуманізму, свободи вибору людини, ненасильства та ін.; теорії психології людської діяльності і поведінки; системний, факторний, середовищний, особистісно-діяльнісний, соціально-педагогічний, технологічний підходи; теорії соціалізації, соціальної роботи, концепція розвитку особистості, захисту прав людини в контексті сталого розвитку суспільства.

Теоретичною основою дослідження є формування особистості як активного суб'єкта перетворювальної діяльності та її всебічний розвиток (); цілісна система профілактики, спрямована на попередження асоціальних явищ, активну взаємодію людини і середовища в суспільстві; досягнення філософської, психологічної, соціальної та педагогічної теорії особистісно орієнтованого, діяльнісного, міждисциплінарного, факторного підходів; базові положення соціальної роботи (А. Андрущенко, О. Балакірева, Т. Лях, Т. Семігіна, Ж. Петрочко, М. Лукашевич); теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, І. Трубавіна); основи соціально-правового захисту дітей та молоді (О. Романовський, К. Левченко, І. Трубавіна); теорії соціалізації особистості (І. Зверева, Н. Лавриченко, С. Харченко).

Для розв'язання поставлених завдань використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, педагогічної,

психологічної, соціологічної, юридичної літератури, що дав змогу уточнити ключові поняття, охарактеризувати проблему торгівлі дітьми в теорії та практиці соціальної роботи; порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких обґрунтовано технологію соціальної профілактики торгівлі людьми, визначено критерії та показники соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти; *емпіричні* – діагностичні (анкетування, бесіди, рольові ігри, завдання, тренінги, розв’язання проблемних ситуацій); *обсерваційні* (пряме й опосередковане спостереження); *прогностичні* (експертні оцінки); *експериментальні* (соціально-педагогічний експеримент: констатувальний, формувальний, контрольний етапи), що були застосовані з метою констатації стану соціальної профілактики торгівлі людьми та виявлення рівнів соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді, з метою можливості реалізації розробленої технології та аналізу її результатів; *статистичні* – кількісна і якісна обробка даних експериментальної роботи з метою оцінки ефективності впровадженої соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* розроблено та обґрунтовано соціально-педагогічну технологію соціальної (первинної) профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти як певної послідовності дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов виявлення таких ситуацій та їх попередження; *розроблено критерії* соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО (когнітивний, ціннісно-мотиваційний та поведінковий) та показники до них; *впроваджено* соціально-педагогічну технологію соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської

молоді в ЗВО та перевірено результат експериментальної роботи; *розроблено* програму та відповідне науково-методичне забезпечення для впровадження вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми» для здобувачів першого бакалаврського рівня освіти;

– уточнено зміст понять «профілактика», «соціальна профілактика», «торгівля людьми», «превентивне виховання», «превенція», «соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді»;

– *набули подальшого розвитку* наукові ідеї про зміст та напрями соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО;

– *удосконалено* форми та методи соціальної профілактики торгівлі людьми серед *студентської молоді в ЗВО*.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО; в розробці і реалізації інтерактивних та інноваційних форм і методів соціальної профілактики досліджуваного явища завдяки створенню відповідних умов у макро і мікросередовищі соціального простору, в закладах вищої освіти та завдяки впровадженню соціально-педагогічної технології (онлайн-квести, тренінги, відеолекторій для батьків та найближчого оточення студентів, прес-конференція, соціальні акції, флешмоб, форум-театр, хода тощо); у пристосуванні основних теоретичних положень та висновків дисертації до формату методичних рекомендацій і методичного забезпечення освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми» першого (бакалаврського) рівня освіти, розробці сайту протидії торгівлі людьми в мережі Інтернет.

Результати дослідження можуть бути впроваджені в систему підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, які навчаються за освітньою програмою спеціальності 231 Соціальна робота, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних та соціальних працівників.

Експериментальна база дослідження. Результати дослідження та експериментальні матеріали впроваджено в практичну діяльність Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка № 09-01-555 від 28.06.2023), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка №01-12/531 від 25.05.2023), Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Хаджибейського району м. Одеси (довідка №21-15 від 01.08.2023), Благодійний фонд «Центр допомоги Юлії Науменко» (довідка №13-09/1 від 11.04.2023).

Апробація та впровадження результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено у 19 наукових публікаціях авторки, із яких 5 відображають основні наукові результати дисертаційної роботи (4 публікації у фахових наукових та періодичних виданнях України, 1у співавторстві, 1 публікація в іноземному періодичному виданні, 14 – апробаційного характеру. Загальний обсяг становить 8,49 ум.-друк. арк.

Особистий внесок здобувача у праці, опублікованій у співавторстві, полягає у розкритті особливостей соціального консультування різних категорій сімей та осіб [112].

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені на науково-практичних та науково-методичних конференціях різного рівня: 5 міжнародних – «Соціальна робота: виклики сьогодення» (13-14 травня 2021 р., м. Тернопіль), «Modern aspects of science and practice» (30 листопада -3 грудня 2021 р., м. Мельбурн), «Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві» (5 листопада 2020 р., м. Одеса), «Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві» (19 листопада 2021 р., м. Одеса), «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (16-17 травня 2017 р., м. Одеса); 3 Регіональних – «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (25 квітня

2018 р., м. Харків), «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (24 квітня 2019 р., м. Харків), «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (23 грудня 2020 р., м. Харків); *4 наукових студентських конференціях*: 76 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова» (22-25 квітня 2020 р., м. Одеса), 77 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова» (23-24 квітня 2021 р., м. Одеса), 78 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова» (27-28 квітня 2022 р., м. Одеса), 79 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова» (24-28 квітня 2023 р., м. Одеса); *1 міжвузівському науково-практичному семінарі*: Професійна мобільність як чинник соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості в умовах суспільних трансформацій» (29 квітня 2020 р., м. Харків).

Усі положення наукової новизни та основні результати дослідження К.О. Кулави представлені у 19 наукових публікаціях, з яких – 4 статті у наукових фахових та періодичних виданнях України; 1 публікація в іноземному періодичному виданні, 14 - апробаційного характеру (загальним обсягом 8,49 друк арк.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (258 найменування, з них 9 іноземною мовою), 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 165 сторінках. Роботу ілюстровано 18 таблицями та 14 рисунками.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗВО

1.1. Проблема торгівлі людьми в сучасних наукових дослідженнях

Дослідження теоретико-методологічних аспектів проблеми торгівлі людьми вимагає визначити першочерговим завданням структурування наукового матеріалу для можливості здійснити найбільш значущі для цього пункту висновки. Розпочнемо з історичного аспекту вивчення проблеми торгівлі людьми з метою прослідкувати генезу, сучасний стан і перспективні питання подолання цього явища. Історія вивчення боротьби з рабством і протидії торгівлі людьми складається з різних аспектів цього соціального явища та описується напрямками, формами і методами, спрямованими на його припинення. Тож наблизимося до розробки суті етапів на основі вивчення історичного аспекту цього явища і звернемося до ідеї зародження і подальшого розвитку наукового доробку в цьому напрямі.

Торгівля людьми як соціальне явище існувала з давніх часів та охоплювала багато культур, національностей та релігій. Рабство, яке було широко розповсюджене в Стародавньому світі, нині часто зустрічається у Європі, Азії, на Близькому Сході та в Африці. Згодом така система суспільних взаємовідносин стала розповсюджуватися і в Україні. Історія боротьби з рабством складається з численних етапів, кожен з яких відображає різні аспекти цього соціального явища та описує зусилля, спрямовані на його припинення. З метою розуміння суті проблеми торгівлі людьми звернемося до історичного аспекту цього явища, виділяючи певні історичні етапи.

Перший етап полягає в актуалізації проблеми подолання рабства в античні часи в працях філософів. Перші згадки про протести проти рабства можна віднайти у філософських працях античних мислителів, таких як Сократ, Платон та Аристотель. Це був початковий етап обговорення

моральних аспектів рабства, але він не призвів до його скасування. В наукових працях П. Адо та С. Йосипенко [1] зазначається, що Аристотель мав свої погляди на різні аспекти суспільства та політики. Він не був аболіціоністом і не проповідував аболіційні погляди, які засуджували рабство, але філософ відділяв поняття рабства та громадянства в своїх політичних працях. Так, Аристотель глибоко вивчав питання моральності та справедливості в своїх трудах. Хоча він не абсолютно засуджував рабство, його погляди на справедливість та моральність можуть бути розглянуті в контексті етичного обговорення рабства. Аристотель у своїх працях описував систему рабства та роль рабів у суспільстві. Він докладно описував класифікацію громадян, а також правовий і політичний статус рабів . Розглядаючи філософські праці Платона, які були зорієнтовані на обговорення етичних та соціальних питань, а також створення ідеалізованих моделей справедливого суспільства необхідно звернути увагу на науковий доробок Л. Левкулича, який присвячений аналізу ідей соціальної рівності в епоху античності. Автор зазначає, що Платон розглядав рабство, як питання справедливості та моралі, які можуть бути застосовані до соціальних питань в рамках своєї філософської системи [113].

Другий етап боротьби з рабством характеризується *відродженням соціального інтересу до проблеми рабства і подальшим розвитком філософських ідей і течій щодо подолання різних форм дискримінації й рабства*. З XVI-го століття зріс інтерес до проблеми рабства завдяки релігійним рухам і філософським течіям, які просували ідеї подолання цього ганебного явища, висвітленню цієї проблеми в публікаціях. Аналіз робіт філософів та діячів того часу, таких як Жан-Жак Руссо та Монтеск'є, підштовхнула нас до розуміння ідеї етапу, що ми описуємо, як боротьби за права людини та свободу. В дисертації О. Захарчука, яка присвячена суспільно-історичним формам рабства зазначається, що Жан-Жак Руссо висловлював свої погляди на соціальні питання, включаючи рабство, у своїх творах [72]. Його праці відображали розмірковування про справедливість,

нерівність та права людини. Так, у своїх дослідженнях Жан-Жак Руссо зазначав природжену нерівність серед людей і соціальну нерівність, яка виникає через різні форми власності, включаючи рабство. Найвідоміший представник сентименталізму стверджував, що природжена нерівність стає суспільною нерівністю через розподіл ресурсів та соціальну організацію. Також зазначений філософ засуджував практику рабства та висловлював підтримку правам людини [72].

Розглядаючи праці Г. Гегеля та діалектичне розуміння свободи та її необхідності, вказане у його праці «Філософія права», розуміємо їх важливе та істотне значення для критики рабства. Згідно з ідеями автора свобода полягає у визнанні та втіленні необхідності. Абсолютна свобода досягається в державі, де особиста воля індивіда гармонізується із загальною волею. За думкою філософа, рабство є протилежним свободі, оскільки раб позбавлений власної волі та вимушений підкорятися волі пана, таким чином, рабство заперечує як особисту свободу раба, так і загальну свободу громадян у правовій державі. Гегель вважає, що історичний розвиток веде до подолання рабства, коли кожна людина набуває статусу вільної, рівноправної особистості, адже відповідає розумному устрою держави та реалізації ідеї свободи. На нашу думку, з позицій гегелівської діалектики, рабство є архаїчним та аморальним явищем, що суперечить принципам розуму, свободи і права. Подолання рабства є необхідною умовою прогресу до ідеального правового ладу [1].

Третій етап характеризується виникненням аболіціоністських рухів в середині XVIII століття. Аболіціоністи вимагали скасування рабства та активно агітували за це, використовуючи публікації, лекції та громадські акції. Так, аболіціоністи були активною соціальною та політичною силою, яка вимагала скасування рабства та боролася за права рабів у різних частинах світу. Вони використовували різні методи, включаючи публікації, лекції та громадські акції для впливу на суспільну думку та владу. Багато аболіціоністів в ті роки писали публікації, в яких докладно описували жахи

рабства та аргументували необхідність його скасування (Дж. Веслі, Дж. Моріс). Звернувшись до історії руху аболіціоністів доцільно було звернути увагу на працю Д. Чепмена, який підіймає питання історії скасування рабства в Америці в роки Дж. Веслі[252]. Автор комплексно розглядав питання рабства і боротьби за його скасування в англійських колоніях Північної Америки, детально проаналізував історію зародження та розвитку рабовласницьких практик на американських плантаціях з XVII століття та закликав до негайного скасування рабства мирним шляхом та надання колишнім рабам громадянських прав. Аболіціоністи влаштовували лекції та промови, в яких висвітлювали аморальність та несправедливість рабства. Вони намагалися переконати громадян у необхідності скасування рабства на основі моралі та гідності, а також створювали політичні групи та партії, які виступали за скасування рабства.

Для ґрунтовного аналізу впливу руху аболіціоністів на історичний розвиток боротьби з рабством доречно звернути свою увагу на працю О. Акуніна, в якій підіймається питання зародження аболіціоністського руху та його вплив на боротьбу з рабством та ґрунтовно проаналізовано прагнення громадськості до подолання рабства на міжнародному рівні [3].

Отже, діяльність аболіціоністів була важливою частиною боротьби за скасування рабства, яка призвела до ряду законодавчих змін та, в кінцевому підсумку, до скасування цієї жахливої практики в багатьох країнах.

Четвертий етап, який триває і досі, можна охарактеризувати, як *сучасну протидію рабству і розвиток ідей соціальної профілактики торгівлі людьми*. Сучасні проблеми включають боротьбу з сучасною работоргівлею, торгівлею людьми та іншими формами експлуатації праці. Міжнародні організації, правозахисні групи та громадські організації (А21, Карітас, ІОМ) активно працюють над виявленням та підтримкою постраждалих. [46, 141, 142]. Ця боротьба охоплює різні аспекти та методи і використовує різноманітні засоби для досягнення своєї мети. Діяльність багатьох неприбуткових та правозахисних організацій присвячена боротьбі з рабством.

Вони надають правову допомогу та захист жертвам рабства, а також ведуть кампанії для зміни законів та політики. Так, в дисертаційному дослідженні М. Цювок зазначено роль недержавних громадських організацій в подоланні складних соціальних проблем. Адже саме недержавні організації підіймають соціально важливі питання та займають вагомe місце в їх вирішенні [236].

Проведений аналіз дозволив виявити, що в міру еволюції суспільство усвідомило неможливість існування такої форми використання людини, яка порушує її права та свободи, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання, але, поступово модифікуючись, рабство все ж таки увійшло у розвинене суспільство як норма, але за сучасним законодавством досліджуване явище прийнято називати торгівлею людьми.

Перейдемо до опису й аналізу правової бази, яка закріплює на законодавчому рівні країн світу ідею протидії, подолання і соціальної профілактики торгівлі людьми.

На сьогодні існує напрацьована нормативно-правова база для подолання явища торгівлі людьми, яка ґрунтується на низці європейських нормативно-правових актів. Так, розпочнемо з Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, яка важливим міжнародним документом, що спрямований на боротьбу з торгівлею людьми, зокрема жінками та дітьми. Ця конвенція встановлює серію заходів, які повинні вжити держави-учасниці для запобігання торгівлі людьми і експлуатації проституції [97].

Наступним важливим нормативно-правовим документом, який має на меті запобігання торгівлі людьми, захист жертв цього злочину та притягнення винних до відповідальності є Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми». Конвенція є одним з ключових документів у європейському контексті щодо боротьби з торгівлею людьми, адже охоплює різні аспекти цієї проблеми та наголошує на важливості її усвідомлення як серйозної проблеми сучасності, що вимагає комплексного та

міжсекторального підходу. Зокрема, вона закликає до інтеграції заходів протидії торгівлі людьми в політиці, в галузях освіти, соціального захисту, міграції, правосуддя та правоохоронної діяльності [99].

Надалі для визначення одного з ключових понять дослідження звернемося до протоколу «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї», що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності та який містить ґрунтовне визначення злочину: «*Торгівля людьми* – це здійснювані з метою експлуатації, вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу» [180]. Важливим для нашого дослідження є поняття, яке міститься в Законі України «Про протидію торгівлі людьми» [65], згідно якого, *торгівля людьми* – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України [108] визнаються злочином.

Наступним ключовим нормативно-правовим актом є Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми, яка запланована на період до 2025 року та є важливим інструментом у боротьбі з цим злочином. Програма зосереджена на підвищенні рівня обізнаності населення щодо ризиків і методів, що застосовуються в торгівлі людьми. Для цього використовуються інформаційні кампанії, освітні програми та співпраця з медіа. Особлива увага приділяється виявленню жертв торгівлі людьми та їх підтримці, що включає юридичну, психологічну, медичну допомогу та допомогу у соціальній

реінтеграції. Програмою передбачено регулярний моніторинг і оцінка ефективності програми, що допомагає своєчасно вносити корективи та поліпшувати заходи з протидії торгівлі людьми [49].

Загалом, ця програма представляє собою комплекс засобів, які базуються на інтегрованому підході, що об'єднує елементи профілактики, захисту, відповідальності та міжнародного партнерства, і відіграють вирішальну роль у зниженні рівня та запобіганні торгівлі людьми.

Згідно статті 149 ККУ «торгівля людьми» – це продаж або будь-яка інша незаконна угода, об'єктом якої є людина, її честь та гідність, та пов'язана з її законним або ж незаконним переміщенням дія за її згодою чи незгодою для подальшого її продажу або з метою експлуатації (сексуальної, використання в порно індустрії, втягнення в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, удочеріння/усиновлення з метою наживи, використання людини в збройних конфліктах) [108].

Якщо проаналізувати попередні поняття, які містяться в низці вказаних нормативно-правових документів та закріплених на рівні держави, ми можемо бачити, що явище торгівлі людьми містить в собі комбінацію трьох елементів: дію, спосіб та мету. Крім того в понятті чітко прослідковується сполучна ланка торгівлі людьми, яка включає в себе: вербування, переміщення, передачу, продаж, застосування сили, погрози, зловживання владою та кінцеву мету – експлуатацію, що дає можливість швидше ідентифікувати зазначені умови як торгівлю людьми.

Наступним дослідницьким кроком стане аналіз наукових праць з різних галузей наук для виявлення стану розробленості проблематики торгівлі людьми та підтвердження міждисциплінарності цього явища. Феномен торгівлі людьми у різні роки розглядали сучасні вітчизняні та закордонні науковці, а саме: Т. Семігіна [179], К. Левченко [116], І. Трубавіна [221], О. Бандурка [14], О. Швед [70], Л. Данильчук [48], В. Підгородинський [159], В. Турок [226] та ін. Серед зарубіжних дослідників, які вивчали явище

торгівлі людьми ми можемо виділити таких: М. Нуссбаум [253], К. Бейлз [250], О. Паттерсон [254] та ін.

Вивчення праць різних наукових напрямів, що дотичні до питання торгівлі людьми, або іншої незаконної угоди проти людини, показало відображення різних аспектів дискусії щодо рабства та торгівлі людьми, включаючи моральні, політичні, філософські, соціологічні, психологічні та правові аспекти, адже вони відіграють важливу роль у формуванні глобального розуміння цих питань і підтримки боротьби за права та гідність всіх людей.

Розпочнемо з праць філософського напрямку. Науковий пошук філософських праць, які дотичні до проблематики протидії торгівлі людьми та рабства навели нас на вивчення чисельного доробку, який присвячений питанням рабства та торгівлі людьми. Серед сучасних дослідників, які вивчають цю проблему у філософському контексті, можна відзначити таких, як В. Левкулич [114]., О. Захарчук [72] та ін. Вони доповнюють гегелівські ідеї аналізом сучасних форм невільництва та пропонують шляхи їх подолання в рамках правової держави та міжнародного співтовариства.

Важливою для розгляду питання торгівлі людьми в галузі філософії є праця Є. Бистрицького, яка підіймає питання спадщини марксизму та надає систематичний аналіз, у якому ретельно досліджується феномен рабства з точки зору філософа К. Маркса. Зазначений автор розглядає рабство як первісну форму експлуатації в класово розділеному суспільстві, де поневолені особи, відчужені від засобів виробництва, створюють додаткову вартість, що привласнюється рабовласником. Марксистська критика рабства є значною не тільки з економічної, але й з етичної перспективи, оскільки вона виступає проти нелюдського поневолення та підкреслює гуманістичні ідеї свободи та рівності.

Аналізуючи сучасні філософські дискусії про соціальну справедливість, особливої уваги заслуговує робота М. Нуссбаум, у якій авторка розвиває концепцію ліберального егалітаризму та стверджує, що концепція рівності та

гідності особи повинна лежати в основі будь-якої справедливої суспільної структури, акцентуючи на необхідності забезпечення рівності умов і можливостей для всіх соціальних груп. Критикуючи будь-які прояви соціальної нерівності та дискримінації, зазначена авторка розглядає це явище як суперечність основним етичним принципам суспільства, що прагне до свободи, справедливості та інклюзії [253].

Аналізуючи наукові праці, пов'язані з проблематикою торгівлі людьми в філософському контексті, ми дійшли до висновку, що філософські догми відіграють важливу роль у боротьбі з торгівлею людьми, оскільки вони формують ідеологічні та морально-етичні основи боротьби з цим явищем, просувають філософські ідеї свободи, гідності, рівності та справедливості та загалом формують ціннісну основу для боротьби із торгівлею людьми. Зазначені наукові праці сучасних філософів сприяють усвідомленню корінних причин цього явища і шляхів його подолання з точки зору етики, права і розуму. Адже вони впливають на формування громадської думки, що важливо для консолідації зусиль суспільства в боротьбі з явищем торгівлі людьми.

Наступний напрям, який, на нашу думку, є важливою складовою для вироблення дієвих заходів протидії работоргівлі та допомоги постраждалим, складають соціологічні дослідження, оскільки вони дають нам розуміння цього соціального явища та вивчення його впливу на суспільство.

Зокрема, соціологічні аспекти досліджуваної проблеми розглянуто у роботах М. Мінц [143], В. Мельник [137], О. Балакірева [12], Т. Бондар [13], Ю. Галустян [35], Ю. Саєнко [190] та ін. Із зарубіжних науковців – соціологів, які займалися питання торгівлі людьми можна виділити: К. Бейлза [250], О. Паттерсона [254] та ін.

Так у дослідженні американського соціолога К. Бейлза (Kevin Bales), яке присвячене глобалізації проблеми торгівлі людьми, ґрунтовно проаналізовано зв'язок між процесами глобалізації та зростанням масштабів транснаціональної торгівлі людьми. Автор доводить, що глобалізація, лібералізація ринків праці та посилення міграційних потоків створили

сприятливі умови для розширення мереж торгівлі людьми. Автор аналізує вразливість мігрантів, яким пропонують роботу за кордоном та вказує на транснаціональний характер сучасної работоргівлі, де жертви вербуються в одних країнах, а експлуатуються в інших [250].

Аналізуючи зв'язок між глобалізацією та торгівлею людьми, ми зосередили свою увагу на науковій праці колективу авторів Маджид, Мухаммад Тарік і Малік Амна, дослідження яких направлене на зв'язок між глобалізацією та торгівлею людьми, економічним, соціальним та політичним факторами, які впливають на торгівлю людьми, зокрема в контексті розвитку глобалізаційних процесів. В своїй роботі науковці використовують різні емпіричні методи та аналітичні підходи для оцінки та аналізу даних, що стосуються торгівлі людьми, й основну увагу приділяють вивченню того, як глобалізація може впливати на розвиток явища торгівлі людьми [251].

Продовжуючи детальний аналіз праць соціологічного напрямку, які дотичні до питання протидії торгівлі людьми, відзначимо, що науковий пошук навів нас на працю сучасного соціолога О. Паттерсона (O. Patterson) [254], який продовжує аналізувати рабство з позицій, що випливають з марксистської теорії, розглядаючи його як частину ширшого історичного процесу соціальних і економічних відносин. Дослідження згаданого автора дозволяє глибше зрозуміти, як історично укорінені форми експлуатації продовжують впливати на сучасні соціальні структури та економічні системи, вказуючи на необхідність боротьби з усіма формами поневолення та дискримінації.

Досліджуючи праці українських науковців соціологічного напрямку, вбачаємо за необхідне звернути увагу на монографію О.Позняка, яка присвячена трудовій міграції та її наслідкам в соціально-економічному контексті, виданої Інститутом демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України. Автор проводить глибокий аналіз феномену трудової міграції громадян України, розглядаючи це явище у контексті широких соціально-економічних рамок та особливу увагу приділяє

дослідженню впливу процесів глобалізації та інтернаціоналізації ринку праці на динаміку міграції робочої сили. В монографії проаналізовано економічні наслідки трудової міграції для України, включаючи відтік людського капіталу та втрати податкових надходжень до державного бюджету та проведено значний аналіз соціальних наслідків трудової міграції для українського суспільства [75].

В монографії провідного соціолога, яка присвячена соціальному аналізу основних чинників торгівлі людьми проаналізовано основні фактори, що зумовлюють поширення явища торгівлі людьми в Україні та приділено увагу соціально-економічним, правовим, психологічним та іншим детермінантам цієї проблеми [143].

Загалом, наукові праці у соціологічному напрямку відіграють критично важливу роль у галузі протидії торгівлі людьми, адже ці дослідження надають глибоке розуміння причин та механізмів, що сприяють торгівлі людьми, а також розкривають соціальні, економічні та політичні фактори, які сприяють цьому злочину. Завдяки соціологічним дослідженням, можна ідентифікувати вразливі групи населення та розробляти цільові програми для їх захисту і підтримки. Крім того, наукові праці в галузі соціології допомагають формувати ефективні стратегії протидії торгівлі людьми, забезпечуючи необхідну емпіричну базу для розробки законодавства та програм, сприяючи підвищенню обізнаності громадськості про серйозність цієї проблеми та її вплив на суспільство.

Наукові праці історичного напрямку відіграють значну роль у галузі протидії торгівлі людьми, надаючи важливий контекст і розуміння історичного розвитку цього явища. Загалом, дослідженнями історичного аспекту протидії рабству та торгівлі людьми займалися сучасні науковці, такі як: О. Акунін [4], П. Горбасенко [40], О. Захарчук, Д. Казначеев [78], А. Мартинюк [135] та ін. Так, на нашу думку, уваги заслуговує дослідження історичних аспектів торгівлі людьми, а саме робота автора Д. Казначеева, де зазначаються історичні особливості виникнення явища торгівлі людьми та

причини його існування в різні роки та епохи. Автором також зазначаються основні види експлуатації, їх зміна, розвиток та актуальність в різні роки та в різних країнах [78].

Історичні дослідження дають можливість вивчити, як зміни у суспільних, політичних та економічних системах впливали на практики торгівлі людьми, включаючи те, як законодавчі зміни та міжнародні угоди впливали на зменшення або посилення цієї проблеми. Історичне дослідження в області торгівлі людьми не лише відкриває різні віхи цього явища, але й акцентує увагу на важливості культурних та соціальних аспектів у її розвитку та утриманні. Вивчення цих аспектів дозволяє глибше зрозуміти, як стереотипи, гендерні уявлення та соціальні ієрархії впливають на поширення та опір цьому явищу. Серед сучасних робіт, які висвітлюють ці аспекти, можна виокремити дослідження А. Мартинюк, яка у своїй роботі досліджує вплив історико-культурних наслідків на розвиток торгівлі людьми, зокрема у контексті трансатлантичної міграції [135].

Історик О. Акунін у своїй науковій статті, в якій розглядається питання аболіціоністського руху та цього вплив на розвиток боротьби із рабством аналізує, як соціально-економічні умови та політичні рішення в різних країнах сприяли або перешкоджали поширенню торгівлі людьми [3].

Ці дослідження забезпечують багатовимірний погляд на торгівлю людьми, підкреслюючи не лише історичні та економічні фактори, але й культурну та соціальну динаміку, яка формують це складне явище. Враховуючи це, історичні наукові праці надають необхідну перспективу для розуміння торгівлі людьми як комплексного, багатовимірного явища, що вимагає багаторівневого підходу до його протидії, у якому враховуються як історичний контекст, так і сучасні виклики.

Досліджуючи наукові праці правового напрямку, що відіграють фундаментальну роль у галузі протидії торгівлі людьми, оскільки надають ключовий інструментарій для розуміння, інтерпретації та застосування правових норм і принципів у цій сфері, ми змогли проаналізувати існуючі

прогалини у законодавстві щодо даного соціального явища, визначити найефективніші підходи до криміналізації торгівлі людьми та ознайомитися з рекомендаціями щодо вдосконалення правових основ протидії торгівлі людьми. Загалом роботи цього напрямку, які пов'язані з питанням протидії торгівлі людьми, найбільш розповсюджені на українській науковій арені. Серед українських науковців даного напрямку можна виділити праці П. Горбасенко [40], В. Підгородинського [159], Л. Никифоряка [147], Я. Лизогуб [124], В. Ліпкана [126], О. Свінціцької [193] та ін.

Так П. Горбасенко в своїй дисертації, яка присвячена питанням загальних положень методики розслідування торгівлі людьми, розглядає торгівлю людьми як нелегальне перевезення, передачу та/або утримання людини з метою використання її у трудовій, сексуальній експлуатації, з використанням сили, влади або обману чи шахрайства [40].

Вітчизняний вчений В. Підгородинський у своїй дисертаційній роботі, яка присвячена питанню кваліфікації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та відповідальністю за неї, явище - торгівлю людьми трактує як злочин, який грубо порушує закріплені та гарантовані Конституцією України права на свободу, честь і гідність людини. Автор переважно розглядає явище торгівлі людьми в правовому полі з урахуванням історичних передумов виникнення цього явища та відповідальності за нього [159]. Надалі автор продовжив досліджувати злочини проти честі та гідності людини в дисертації на здобуття ступеня доктора наук та провів порівняльно-правове дослідження злочинів проти честі та гідності людини, що доводить зацікавленість сучасних українських науковців цією проблематикою [160].

Питання кримінальної відповідальності за торгівлю людьми розглядали Я. Лизогуб [124], К. Щербаковськ а[246], К. Іскров [76], Ю. Раковська [184], Л. Філянїна [228] та ін.

Так Я. Лизогуб, яка розкриває умови кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, трактує досліджуване поняття «торгівля людьми» як діяння стосовно іншої людини, які передбачають наявність факту купівлі-продажу

особи з метою отримання вигод або наживи. Автором зазначаються ключові поняття, які пов'язані з явищем торгівлі людьми згідно кримінального кодексу України; також автором ґрунтовно розглянуті питання покарання за вчинення злочинів, які пов'язані з будь-якою незаконною угодою проти свободи людини [124].

Авторка Л. Філяніна у співпраці з К. Гринь у своїй роботі, яка стосується криміналізації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми зазначає, що торгівля людьми представляє загрозу для абсолютно всіх держав незалежно від рівня життя та освіти, адже безпосередньо впливає на групи ризику. Автори також зазначають конкретні аспекти криміналізації злочину торгівлі людьми в міжнародному правовому полі [228].

О. Бандурка у роботі, в якій досліджено питання загальної характеристики торгівлі людьми, зазначає, що жертвами торгівлі людьми стають переважно дівчата та молоді жінки, адже патріархальні установки суспільства, дискримінація та стигматизація на робочому місці роблять дівчат та жінок більш уразливими до експлуатації. Бажання підвищити свій рівень життя та рівень доходу підштовхує жінок до пошуку роботи за кордоном, ризикуючи своїм життям та свободою [].

У статті В. Малярової приділяється увага питанню систематизації способів, якими здійснюється торгівля людьми. Автор слушно зазначає, що це явище відбувається переважно за допомогою таких методів: погрози, шахрайство, обман, зловживання вразливим станом тощо. У публікації запропоновано поділяти всі способи торгівлі людьми на три основні групи. До першої відносять методи застосування насильства та погроз. Друга група охоплює маніпулятивні методи – обман, заманювання фальшивими обіцянками. Третю становлять способи, що ґрунтуються на використанні вразливого стану жертв [134].

Автори Ф. Волобуєв та Т. Пазинич у своїй праці, яка присвячена розслідуванню злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми зазначають, що перелік форм експлуатації, який наведений в кримінальному кодексі України

є невичерпний та потребує суттєвого доповнення, адже трафікери (*особи чи організована злочинна група, яка займається вербуванням, транспортуванням, передачею, переховуванням або одержанням людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, з метою їх подальшої експлуатації для примусової праці чи надання послуг*) з метою отримання прибутку вигадують нові форми експлуатації людини, враховуючи її психологічний стан та уразливість [188]. Провівши аналіз наукових праць, які розглядають питання торгівлі людьми у правовому полі, ми дійшли висновку, що заявлений напрям в науці сприяє глибокому аналізу національного законодавства та судово-кримінальної практики боротьби з торгівлею людьми, що дає можливість зрозуміти, як вирішується дане питання на національному рівні. До того ж, правові дослідження вносять вклад у розробку і покращення механізмів захисту жертв торгівлі людьми, включаючи право на компенсацію, правову допомогу та інші форми підтримки.

В цілому, правові наукові праці є важливими для розуміння складності проблеми торгівлі людьми та розробки комплексних, ефективних та збалансованих відповідей на цей виклик. Вони забезпечують необхідну правову основу для розробки, впровадження та оцінки політик та стратегій, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми.

Проблема протидії торгівлі людьми має надзвичайну гостроту і потребує якнайшвидшого реагування та вирішення на рівні державного управління. Адже йдеться про порушення фундаментальних прав і свобод людини. Так, у своїй науковій розвідці Г. Жуковська розглядає проблему торгівлі людьми у площині державного управління, що є досить актуальним. Авторка аналізує недоліки чинного законодавства та державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. Зокрема відзначається відсутність комплексного підходу до вирішення цього питання. Окреслюється коло основних проблем організаційно-управлінського характеру: недостатня координація зусиль держорганів, прогалини у профілактичній роботі,

обмежене фінансування заходів у цій сфері тощо. На основі аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду авторка сформулювала рекомендації щодо удосконалення державної політики у сфері протидії торгівлі людьми на засадах комплексного підходу та з урахуванням передового досвіду розвинутих країн [58].

У статті Н. Краєвської та Н. Безів аналізується феномен торгівлі людьми як одна з найгостріших глобальних проблем. Авторки слушно зауважують, що це явище набуло значного поширення в усьому світі, попри зусилля міжнародної спільноти, лише окремим країнам вдалося досягти певного прогресу у запобіганні та протидії рабству. Дослідниця акцентує увагу на причинах та чинниках, що продукують та стимулюють торгівлю людьми. Серед них – бідність, безробіття, соціальна нерівність, гендерна дискримінація тощо. Окреслюються основні напрями удосконалення міжнародної та національних політик у сфері протидії рабству. Значну увагу приділено саме запобіганню цьому явищу в країнах третього світу як джерела жертв торгівлі людьми [105].

Психологічні дослідження займають ключове місце у боротьбі та вивченні торгівлі людьми, оскільки вони допомагають розуміти психологічні аспекти цієї проблеми.

Достатньо вагомий арсенал наукових досліджень зосереджено в рамках соціально-психологічного напрямку. Так, серед проаналізованих нами питань найбільш дотичні проблемам підтримки і допомоги людині-жертві торгівлі людьми є дослідження І. Серкевич [195], О. Джежик [52], О. Назарова [145], М. Костючек [102]. Досліджуючи психологічні питання, дотичні до торгівлі людьми, включаючи способи маніпуляції та контролю, які використовують торгівці людьми, нашу увагу привернуло дослідження сучасної української науковиці О. Джежик, яка ґрунтовно аналізує причини та механізми явища торгівлі людьми та її наслідки для суспільства. Авторка описала типові фактори, що зумовлюють поширення торгівлі людьми, зокрема жінками [52].

Дослідження у галузі психології, а саме віктимної поведінки, має важливе значення для вивчення проблеми торгівлі людьми та її протидії. Серед науковців, які досліджували даний напрям, можна виділити А. Андрушко [9], Н. Плакса [163], І. Фролова [230]. Розглянемо є науковий доробок А. Андрушко, який присвячений віктимологічній характеристиці жертв торгівлі людьми. Автор аналізує специфіку віктимної поведінки осіб, які стають об'єктом торгівлі людьми, та типові риси потенційних жертв, що підвищують їх вразливість перед злочинними мережами торгівців людьми. До таких рис автор відносить низький матеріальний статус, брак життєвого досвіду, схильність до ризику, конфлікти із соціальним оточенням тощо. Окремо виділяється провокативна та ініціативна віктимна поведінка, коли особа частково усвідомлює можливі негативні наслідки, але все ж таки добровільно потрапляє в ситуації торгівлі людьми через певні життєві обставини [9].

Аналізуючи наукову статтю Н. Плакси, в якій розглядається питання віктимності (*схильності стати жертвою злочину*) в контексті запобігання торгівлі людьми, ми дійшли висновку, що специфіка віктимної поведінки потенційних жертв торгівлі людьми, чинники та обставини можуть призвести до потрапляння людей в ситуації примусової експлуатації їх праці чи сексуальних послуг. Авторка проаналізувала можливості врахування віктимологічних чинників для побудови ефективної системи заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми. Особливу увагу приділено соціальним та освітнім заходам впливу на вразливі групи населення [163].

У статті І. Фролової розглядається питання віктимної поведінки потерпілих від злочинів торгівлі людьми та можливості її врахування під час досудового слідства. Авторка аналізує типологію віктимної поведінки осіб, які стають об'єктами торгівлі людьми, та розглядає випадки активного сприяння становлення віктимної необережної та пасивної поведінки жертви [230].

Вельми важливим дослідженням для нашої роботи є праця Ю. Ющенко та колективу авторів, яка присвячена проблемі віктимної поведінки студентської молоді. У статті автори аналізують проблему віктимної поведінки серед студентів та розглядають це явище з міждисциплінарної точки зору, підкреслюють його значущість для студентських спільнот і розглядають віктимність як важливий соціально-педагогічний аспект [247].

Таким чином, аналізуючи психологічні дослідження даного напрямку, опираючись на психологію даної категорії та груп ризику, ми дійшли висновку, що вказані праці забезпечують необхідну основу для розуміння та протидії цій складній та багатогранній проблемі.

Наступним напрямком нашого наукового пошуку є дослідження у галузі соціальної педагогіки, які мають ґрунтовне значення для вивчення проблеми торгівлі людьми та її протидії. Серед науковців у галузі соціальної педагогіки, які в різні роки у свої працях підіймали питання торгівлі людьми, можна відзначити О. Безпалько [15], І. Трубавіна [222], О. Караман [84], Л. Ковальчук [93], О. Чернякова [240], Л. Калашнікова [70] та ін.

Окремими напрямками соціальної педагогіки є розробка ефективних методик профілактичної роботи з групами ризику, особливо серед дітей та молоді (І. Трубавіна, Н. Сушик, В. Грищенко, Л. Калашнікова) [223, 215, 45]. Так, у розділі навчально-методичного посібника, який присвячений запобіганню торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти І. Трубавіна та Л. Калашнікова розглядають питання соціальної профілактики торгівлі людьми серед учнів професійно-технічних навчальних закладів. Авторки акцентують увагу на важливості просвітницької та профілактичної роботи з молоддю груп ризику потрапляння у ситуації торгівлі людьми. Розглянуто основні форми і методи такої роботи безпосередньо у системі професійно-технічної освіти та окреслено рекомендації щодо проведення в коледжах тренінгів, виховних годин, лекцій з профілактики ризикованої поведінки та торгівлі людьми [223].

У дисертаційному дослідженні Л. Ковальчук у галузі соціальної педагогіки проаналізовано соціально-педагогічні аспекти проблеми торгівлі дітьми та шляхи її профілактики. Зокрема, в роботі охарактеризовано сутність явища торгівлі дітьми, проаналізовано його детермінанти та особливості в сучасних умовах. Дослідниця також вивчила стан профілактичної роботи з даної проблематики в закладах освіти. На основі емпіричного дослідження автором визначено основні соціально-педагогічні умови, дотримання яких сприяє ефективній профілактиці торгівлі дітьми. Серед них - взаємодія школи, сім'ї і громади; формування в учнів навичок безпечної поведінки; підготовка педагогів до роботи з попередження цього явища [93].

Стаття В. Анголенко зосереджена на питанні студентської молоді як цільової групи для профілактики торгівлі людьми за кордоном. Вчена підкреслює, що торгівля людьми розглядається як незаконний продаж товарів, де люди є товаром. У статті акцентується увага на необхідності заходів безпеки під час подорожей за кордон, особливо в умовах сучасної гуманітарної кризи в Україні. Обговорюється вразливість студентської молоді до торгівлі людьми та підкреслюється важливість обізнаності та освіти для запобігання такій експлуатації. Досліджуються різні стратегії та втручання в освітніх установах для боротьби з цією проблемою [7].

У статті С. Грищенко розглядаються питання соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми як особливої категорії групи ризику. Автор аналізує сутність цього явища, його причини та шляхи запобігання. Особливу увагу приділено саме організації профілактичної роботи в навчальних та позашкільних закладах з метою мінімізації ризиків дитячої торгівлі. Розглянуто різні форми та методи такої профілактики: тематичні заняття і тренінги, лекції для дітей та батьків, поширення просвітницьких матеріалів тощо. Автор наголошує, що саме цілеспрямовані, системні та комплексні соціально-педагогічні заходи з превенції мають стати ефективним засобом подолання проблеми торгівлі дітьми [45].

Українські науковиці К. Левченко та Л. Ковальчук трактують явище торгівлі людьми як комплексну проблему, перед загрозою якої стають переважно діти. Торгівля дітьми руйнує права дитини, негативно впливаючи на її фізичний, психологічний, духовний, моральний та соціальний стан [120].

У науковій праці А. Чернякової проаналізовано проблему підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи у сфері протидії торгівлі людьми. Авторка акцентує увагу на необхідності формування у студентів, майбутніх фахівців соціальної сфери, спеціальних знань та навичок діяльності, пов'язаної із запобіганням торгівлі людьми та наданням допомоги постраждалим. У статті представлено та проаналізовано інноваційні методики викладання відповідних спецкурсів у закладах вищої педагогічної освіти, зокрема: тренінги, моделювання практичних ситуацій, ділові та рольові ігри, кейс-стаді тощо. На думку авторки, такі інтерактивні методи значно підвищують ефективність засвоєння матеріалу і формування необхідних професійних компетентностей у студентів - майбутніх соціальних педагогів [240].

У науковій статті Г. Лемко проаналізовано можливості використання театральних технологій для проведення профілактики торгівлі людьми у соціально-педагогічній діяльності. Авторка наводить приклади того, як театральні методики: ігри-драматизації, форум-театр, казкотерапія тощо – можуть використовуватися з метою первинної та вторинної профілактики торгівлі людьми. Зазначено, що така театралізована діяльність сприяє підвищенню обізнаності молоді та представників груп ризику у питаннях, пов'язаних з торгівлею людьми, формуванню навичок безпечної поведінки та надання допомоги постраждалим. Таким чином, як свідчить авторка, театралізація є одним з перспективних методів реалізації соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми [122].

У статті Т. Спіріної та Л. Середи аналізуються теоретичні засади вивчення проблеми торгівлі дітьми в Україні. Авторки розглядають поняття, види, причини та наслідки дитячої торгівлі. Визначають основні концепції

дослідження цього явища: соціологічну, соціально-економічну, соціально-психологічну та правозахисну. Окреслюються основні характеристики постраждалих дітей, наводяться результати аналізу статистичних даних щодо рівня торгівлі дітьми в Україні та акцентується увага на необхідності подальшого поглибленого вивчення зазначеної проблеми з метою удосконалення заходів запобігання та протидії торгівлі дітьми [209].

Надалі перейдемо до наукових праць за напрямком соціальної роботи, адже саме соціальна робота розглядає проблему торгівлі людьми в різних аспектах своєї наукової та практичної діяльності. Серед проаналізованих нами робіт учених цього напрямку слід відзначити наукові праці Т. Семігіної [179], О. Безпалько [15], І. Звереві [73], І. Трубавіної [222], Л. Данильчук [48], Л. Ковальчук [93], О. Удалові [120], Н. Калашник [223] та ін.

Наукові праці в галузі соціальної роботи мають вирішальне значення у боротьбі з торгівлею людьми, оскільки вони пропонують ключові стратегії та методики для ідентифікації, підтримки та реінтеграції жертв цього злочину та найголовніше- займаються профілактикою даного явища. Ці дослідження не тільки сприяють кращому розумінню потреб та викликів, з якими стикаються жертви торгівлі людьми, але й надають інформацію для розробки більш ефективних соціальних послуг та програм.

Аналіз робіт у межах цього наукового напрямку показав, що дослідження у сфері соціальної роботи зосереджуються на психосоціальній підтримці та соціальному консультуванню постраждалих від торгівлі людьми. Консультування як метод соціальної роботи відіграє критично важливу роль у сфері протидії торгівлі людьми, оскільки це один з основних механізмів підтримки, реабілітації та допомоги жертвам цього злочину. Так, у статті Н. Горішної, яка присвячена тематиці консультування у сфері протидії торгівлі людьми розглядаються значення та особливості застосування консультативного методу в роботі з проблемою торгівлі людьми. Авторка аналізує специфіку консультативної взаємодії з різними категоріями клієнтів: потенційними жертвами торгівлі людьми, постраждалими від цієї проблеми,

а також їх соціальним оточенням. У статті також окреслено основні завдання та функції консультативної роботи фахівців соціальної сфери у контексті запобігання та протидії торгівлі, таких як: надання інформаційної та психологічної підтримки клієнтам, корекція віктимної поведінки, сприяння реінтеграції постраждалих осіб тощо [42].

Для всебічного розгляду окреслених питань розглянемо науковий доробок Т. Семигіної та колективу авторів, в якому розглядаються різноманітні аспекти протидії досліджуваного нами явища в Україні як найтяжчого злочину проти особистості та зазначається важливість донесення теми до молоді, як особливої групи ризику [194].

Автори О. Ковальчук та В. Савицька розглядають питання профілактики торгівлі людьми в Україні та аналізують сучасний стан цієї проблеми, законодавчі та соціально-педагогічні аспекти її запобігання. Автори пропонують власне бачення реалій і перспектив вдосконалення профілактичної роботи щодо протидії торгівлі людьми [94].

Стаття О. Белоліпцевої, яка присвячена профілактиці торгівлі людьми під час війни, зосереджується на викликах і перспективах вирішення цієї проблеми. Авторка наголошує, що торгівля людьми є трагічною стороною злочинного громадського життя, де люди стають майже беззахисними жертвами злочинної діяльності заради матеріальної вигоди. Увага акцентується на важливості запобігання та виявлення потенційних злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, необхідності комплексного аналізу та міжнародного співробітництва, а також пропозиціях щодо покращення механізмів протидії цьому явищу [17].

Вельми ґрунтовною є праця колективу авторів К. Трубавіної та К. Левченко, які в своєму посібнику розкривають питання соціальної профілактики торгівлі людьми. Явище *трафікінгу* (зазначають як продаж людини, де *трафікер* отримує над особою повну власність задля її експлуатації. Науковицями зазначаються специфічні види торгівлі людьми, такі як: незаконне усиновлення, продаж дітей, вилучення органів,

використання осіб у порнобізнесі та сексуальна експлуатація. Автори також зазначають, що торгівля людьми не має кордонів, адже може відбуватися як на території України, так і за її межами [223]. Зазначемо, що зарубіжній науковій практиці використовується поняття «Трафікінг» для опису феномена торгівлі людьми. У межах вітчизняних наукових робіт терміни «Трафікінг» та «Торгівля людьми» часто використовуються синонімічно, оскільки обидва поняття відносяться до одного і того ж явища, що включає нелегальні дії, пов'язані з вербуванням, застосуванням загроз, фізичної сили чи інших методів примусу, таких як викрадення, обман, зловживання владою або використання вразливого стану особи, з метою їх експлуатації. Така експлуатація може проявлятися в різних формах, включаючи сексуальне рабство, примусову працю, рабство та ін.

Наступним важливим аспектом є підготовка соціальних працівників до роботи у сфері превенції та подолання наслідків торгівлі людьми. Загалом, можна виділити низку вчених, які займаються зазначеним напрямком, серед них К. Левченко [121], І. Трубавіна [222], С. Сургова [213], О. Онипченко [149], М. Білозерова [148], О.Белоліпцева [17], С. Грищенко [45], Н. Сушик [215], О. Ковальчук [94]. Вчені наголошують на важливій ролі профілактичної роботи у сфері протидії торгівлі людьми та запобігання потраплянню осіб у ситуації трудової чи сексуальної експлуатації, адже саме цілеспрямовані, системні профілактичні заходи дозволяють попередити поширення явища торгівлі людьми в суспільстві. Вони фокусуються на усуненні першопричин та чинників, що провокують ризики потрапляння в рабство. Ефективна профілактична робота передбачає реалізацію інформаційних кампаній, просвітницьких заходів для груп ризику; виявлення та усунення прогалин в законодавстві; боротьбу із соціальними та економічними проблемами, що створюють сприятливе підґрунтя для поширення рабства тощо.

В праці І. Трубавіної досліджується проблема профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді засобами соціально-педагогічної діяльності

зкладів середньої освіти. В роботі проаналізовано сутність, мету, завдання, зміст, форми і методи такої профілактичної роботи, а також розроблено модель чи систему її організації в діяльності шкіл та інших навчальних закладів [222].

Автори Р. Андрусишин; І. Сидорук, Я. Когут аналізують сучасний стан торгівлі людьми в Україні, характеризують форми і методи її протидії та соціальної профілактики [8].

Л. Данильчук у своїй науковій праці розробила теоретичні та методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у соціальній профілактиці торгівлі людьми та обґрунтувала форми і методи профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання ризикам потрапляння в ситуації торгівлі людьми [48].

Так, у статті авторів Г. Лемко та О. Ворошук аналізуються основні підходи до попередження потрапляння людей у ситуації торгівлі людьми та експлуатації. У роботі систематизовано та узагальнено існуючі форми і методи профілактичної діяльності - інформаційно-просвітницькі кампанії, освітні програми, соціальна реклама, заходи у ЗМІ. Також розглядаються як загальнодержавні, так і регіональні та місцеві ініціативи органів влади, громадських організацій у цій сфері [123].

Профілактична робота щодо запобігання торгівлі людьми має враховувати особливості конкретних груп ризику, адже різні категорії осіб потребують диференційованого підходу. Наприклад, серед дітей групами ризику є діти-сироти, діти з бідних та неблагополучних сімей. Тут ефективними є соціально-педагогічні методи, такі як тематичні уроки та виховні заходи в школах, дитячих будинках щодо формування обізнаності про ризику, виховання життєвих навичок. Так, у роботі А. Свинаренко розглядається проблема профілактики торгівлі людьми саме в контексті соціального виховання та захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Автор виходить з того, що саме ця категорія дітей є однією з найбільш вразливих щодо ризику потрапляння в ситуації торгівлі

людьми та експлуатації. В публікації проаналізовано специфіку загроз для дітей-сиріт й дітей, позбавлених батьківської опіки, та обґрунтовано необхідність профілактичної роботи з ними як пріоритетного напрямку їх соціального виховання і захисту їх прав, та запропоновані конкретні методи й форми такої профілактичної роботи в умовах закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [192].

В роботі Х. Миць проаналізовано проблему підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери щодо проведення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання торгівлі людьми. У статті ґрунтовно проаналізовано особливості такої підготовки, охарактеризовано її мету, завдання, принципи, зміст, форми і методи [140].

Ґрунтовною для дослідження підготовки соціальних працівників до профілактичної діяльності в сфері протидії торгівлі людьми є праця О. Онипченко, С. Сургової, М. Білозерової [148]. В статті розглядається підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної профілактики торгівлі людьми у вищих навчальних закладах.

Автори, зосереджуючись на різних аспектах, таких як правова основа, соціально-педагогічна діяльність та освітні компоненти, необхідні для соціальних працівників, підкреслюють важливість такої підготовки у вирішенні проблеми торгівлі людьми. У статті аналізуються існуючі підходи та методології у вищій освіті для підготовки студентів у цій галузі, акцентуючи на необхідності інноваційного, міждисциплінарного та практичного навчання для ефективного вирішення викликів, пов'язаних з торгівлею людьми.

У статті А. Конончук аналізується проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності із запобігання торгівлі людьми. Авторка слушно зазначає, що цей напрям роботи є одним із пріоритетних у професійній діяльності фахівців соціальної сфери. Водночас аналіз освітніх програм свідчить про недостатню увагу до питань протидії торгівлі людьми при підготовці соціальних працівників у ЗВО. У статті запропоновано шляхи

удосконалення фахової підготовки у ЗВО з метою формування необхідних знань та навичок майбутніх соціальних працівників для здійснення превентивної діяльності, спрямованої на запобігання потрапляння людей в ситуації торгівлі людьми та експлуатації [100].

В цілому, провівши всебічний аналіз проблеми торгівлі людьми, з особливим акцентом на її історичні, правові та соціальні аспекти ми відстежили еволюцію цього явища від перших згадок у філософських працях античності до її сучасного статусу як глобальної проблеми, з акцентом на різні етапи розвитку та відповідні філософські, правові та соціальні дослідження. Аналіз досліджень демонструє існуючий правовий механізм та міжнародні угоди, спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми, що підкреслює міждисциплінарний характер проблеми з дослідженням в різних галузях науки, підкреслюючи складність і багатогранність підходів до вирішення проблеми торгівлі людьми. Наукові дослідження у галузі соціальної роботи є фундаментальними для розробки і впровадження ефективних методів запобігання торгівлі людьми, захисту та допомоги жертвам, а також для сприяння їхній соціальній адаптації та реінтеграції в суспільство.

1.2. Сутність та специфіка соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО як окремого виду соціальної роботи

Соціальна профілактика відіграє важливу роль у соціальній роботі та спрямована на запобігання торгівлі людьми. Сьогодні важливість розвитку соціальної профілактики як технології соціальної роботи особливо актуальна для створення умов, що сприяють захисту прав людини і розвитку громадянського суспільства. Однак у цій галузі існує потреба в більш глибокому теоретичному обґрунтуванні, оскільки існуючі підходи часто призводять до повторення профілактичних заходів для певних категорій населення: дітей, молоді, жінок. Соціальна профілактика торгівлі людьми має бути адаптованою до різних груп населення. Наприклад, підходи до вихованців інтернатів повинні бути іншими, ніж до учнів, які виховуються в сімейному колі і мають більш міцні соціальні зв'язки, натомість підхід до молоді загальноосвітніх закладів повинен відрізнятися від молоді, яка навчається в ЗВО. Наразі більшість уваги приділяється загальноосвітнім закладам, їхнім учням, батькам, а також безробітним, що знаходяться на обліку в центрах зайнятості, проте, студентська молодь переважно залишається поза увагою.

З метою розкриття суті ключової дефініції «соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО» проаналізуємо суть дотичних до неї понять «протидія», «превенція», «превентивна діяльність» та розкриємо сутність понять, які входять до логічного ланцюга наукових дефініцій: «профілактика» – «соціальна профілактика» – «соціальна профілактика торгівлі людьми» – «соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО».

Аналіз наукової літератури [153, 81, 161, 107, 38, 109, 59, 133, 241] показує, що в науковому обігу сьогодні існують дефініції «превенція», «попередження», «запобігання», «профілактика», які, на думку

Н. Потьомкіної, не мають вагової змістовної розбіжності в семантиці, тож, авторка не піддає розведенню ці поняття і використовує їх як синоніми [171]. Ми дещо погоджуємося з такою думкою, водночас, зауважимо, що хоча ці поняття семантично і є близькими, водночас, немає єдиного усталеного погляду на їх зміст, отже, розбіжності розкриваються у факторах, функціях процесу, що досліджується, суб'єкті і об'єкті, які є фігурантами профілактичної дії, формах та методах здійснення, особливостях розвитку і причинах самого явища, яке викликає необхідність профілактичних дій.

Так, найбільш дотичним до сутності нашого поняття вважатимемо трактування похідного терміну «профілактика» з визначеного нами логічного ланцюга досліджуваних понять авторки Т. Журавель [59], яке визначається як ряд заходів, розроблених для запобігання розвитку будь-яких негативних подій, яке охоплює комплекс превентивних дій, здійснюваних через організацію комплексу заходів соціально-педагогічного спрямування.

Йдучи за логікою поставленого завдання, наблизимося до розгляду сутності поняття «соціальна профілактика». Аналіз наукових джерел учених О. Безпалько [15], Т. Лях [132], Т. Спіріна [208], Л. Данильчук [48], С. Сургова [213], С. Грищенко [45], О. Ратинська [185], В. Біскуп [23], О. Фуштей [232], О. Клочко [90], А. Писанко [157], показав, що найбільш синонімічні поняття «соціальна профілактика», «превентивне виховання» та «превенція».

Глибоке осмислення ключових понять даного пункту сприяє точності і узгодженості в інтерпретації ключової дефініції «соціальна профілактика торгівлі людьми» в соціально-педагогічній сфері. Важливо розуміти, що ці терміни перетинаються у своїх цілях і методах, але кожен з них має свої специфічні аспекти. Розуміння цих відмінностей допомагає уникнути понятійної неточності та неузгодженості при вивченні та застосуванні цих підходів у практиці соціальної роботи та просвіті.

Згідно із тлумачним словником з соціальної педагогіки та соціальної роботи термін «соціальна профілактика» розглядається як «діяльність, яка

полягає у вжитті заходів для попередження виникнення, розповсюдження або загострення соціально небажаних явищ та їх потенційно шкідливих наслідків [218].

Термін превентивне виховання детально розглядається в працях В. Оржеховської [151], О. Кириченко [88], Т. Муромець [144], В. Нечерда [89], В. Кириленко [87], С. Сургової [212] та ін.

У монографії С. Сургової детально висвітлюється тема підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення превентивної діяльності у вищих навчальних закладах. В роботі детально проаналізовано процес навчання соціальних працівників з дидактичної точки зору, включаючи специфіку превентивної роботи в контексті професійного розвитку майбутніх фахівців. Також у монографії представлено авторське визначення та підходи до формування готовності студентів до превентивної діяльності, розроблено відповідні педагогічні умови та методи для цього. Особлива увага приділяється вдосконаленню технологічного підходу в навчанні, зокрема через використання особистісно-орієнтованих навчальних технологій, що базуються на принципах превентивної діяльності [213]

Сутність превентивного виховання у своїх працях розглядала В. Оржеховська. Авторка тлумачить поняття превентивне виховання як цілеспрямовану та комплексну роботу з індивідом, яка здійснюється в рамках його активної і динамічної взаємодії з соціальними інститутами. Цей процес спрямований на всебічний розвиток особистості – фізичний, психологічний, духовний та соціальний, а також на формування здорового способу життя та розвиток навичок відповідальної поведінки [151].

Згідно з переконаннями В. Приходько превентивне виховання є відповіддю суспільства на актуальну потребу в забезпеченні виживання і збереженні генетичного фонду України. Автор вбачає в такому вихованні нову виховну філософію, яка базується на необхідності інтеграції педагогічних, медичних, психологічних та юридичних практик в сучасних умовах. Основні засади системи превентивного виховання, на думку вченого,

включають комплексність, системність, науковість, інтегрованість, мобільність та наступність [161].

І. Бех надає альтернативне тлумачення цього поняття, визначаючи превентивне виховання як науково обґрунтовані дії, спрямовані на попередження життєвих труднощів, підтримку та захист нормального рівня життя та здоров'я людей, а також на сприяння їхнім цілям та розвитку внутрішнього потенціалу [16].

О. Пилипенко [151] розглядає превентивне виховання не як строго регламентований набір правил і заходів, а як індивідуально орієнтовану діяльність, що включає соціально-педагогічний моніторинг та корекцію особистості з метою збереження здоров'я та безпечної поведінки.

Розглядаючи сутність та специфіку поняття «превенція», ми звернулися до наукових праць ряду сучасних українських вчених Л. Кальченко, О. Джавадян, О. Товканець та ін. [80, 51, 219].

У межах соціальної роботи превенція визначається як проактивний підхід, який покликаний запобігати виникненню соціальних проблем або мінімізувати їх негативний вплив на індивідів, сім'ї, групи та громади. Цей напрям охоплює широкий спектр діяльності, включаючи освіту, консультування, раннє втручання, а також розробку та імплементацію проєктів і програм. Так, у статті Л. Кальченко проаналізовано концептуальні засади запобігання соціальному сирітству в умовах територіальних громад міст. Авторка обґрунтовує необхідність розвитку системи соціально-педагогічної превенції в міських спільнотах для мінімізації вилучення дітей із сімей через позбавлення батьківських прав або відмову від дитини [81].

Превенція в соціальній роботі ґрунтується на теорії систем [217] та екологічній теорії [77], які розглядають індивіда в контексті його соціального середовища. Вона також включає елементи теорії соціального навчання, яка підкреслює важливість навчання через моделювання та наслідування позитивних поведінкових патернів. Практика превенції в соціальній роботі може включати програми з попередження насильства в сім'ї, боротьби з

наркоманією та алкоголізмом, а також сприяння психічному здоров'ю. Значну роль відіграють програми, спрямовані на підтримку молоді, зокрема вразливих груп.

На думку Т. Сургової, превенція як напрям соціальної роботи вимагає розробки та реалізації ефективних політик і стратегій на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Це включає взаємодію з урядовими структурами, некомерційними організаціями та громадськими інституціями [213].

Загалом можна констатувати, що *соціальна профілактика*, превентивне виховання та превенція є важливими, але різними концепціями у соціальній роботі та педагогіці. Так, соціальна профілактика зосереджена на запобіганні соціально небажаних явищ, таких як злочинність, наркоманія, алкоголізм. Цей термін використовується для опису комплексу заходів, що включають освіту, соціальну роботу, інформаційні кампанії та інші ініціативи, спрямовані на попередження цих явищ у суспільстві.

Превентивне виховання фокусується на формуванні у осіб стійкості та компетенцій, необхідних для відмови від негативних соціальних впливів. Воно включає в себе процес виховання, спрямований на розвиток навичок, самоусвідомлення та здорових виборів, і часто використовується у школах та інших освітніх установах.

Превенція – це більш загальний термін, що означає запобігання будь-яких негативних подій або станів. У контексті соціальної роботи це може включати широкий спектр заходів, спрямованих на запобігання різних соціальних, здоров'язберігаючих та інших проблем.

Отже, основна відмінність між цими термінами полягає у їх фокусі та методах реалізації. Соціальна профілактика має комплексний характер і спрямована на широкий спектр соціальних проблем. Превентивне виховання зосереджене на особистісному розвитку та формуванні відповідальної поведінки, тоді як превенція, як така, має найширше охоплення та може включати різноманітні заходи, спрямовані на запобігання будь-яких

потенційних проблем, але кожен з цих напрямків є важливим у роботі з будь-якою категорією клієнтів соціальної роботи.

Розкриваючи головну мету пункту щодо отримання ґрунтового уявлення про суть соціальної профілактики, ми визначили праці сучасних українських науковців, які торкалися зазначеного питання. Із провідних українських науковців ми можемо виділити праці О. Безпалько, В. Лютого, Л. Ковальчук, О. Удалової, А. Солнишкіної, Л. Пірог, О. Вакуленко та ін. [15, 129, 93, 199, 162, 30]. Наявність ґрунтового розгляду провідними науковцями питання соціальної профілактики спонукає нас до визначення сутності соціальної профілактики торгівлі людьми, її концептуального забезпечення.

Для визначення поняття «соціальна профілактика» звернемося до державного стандарту. Згідно з цим документом послуга соціальної профілактики – це послуга, що включає в себе ряд дій, які проводяться спеціалістами та організаціями, що надають соціальні послуги з метою запобігання, зменшення та припинення небажаних соціальних та індивідуальних (поведінкових) феноменів та їх наслідків у суспільстві. Ці заходи можуть включати використання різноманітних методів впливу та інструментів, таких як соціальні, юридичні, освітні, психологічні [210].

Сучасні науковці З. Бондаренко та Т. Лях зазначають соціальну профілактику як систему соціальних, правових та педагогічних заходів, спрямованих на усунення несприятливих соціальних умов, що можуть стати причинами соціальних відхилень у поведінці окремих осіб [133].

Скориставшись доробком учених про суть соціальної профілактики, наведемо власне тлумачення терміну «соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО» – *це різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на надання знань студентській молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов (у мікро- і макросередовищі) для їх виявлення і попередження.*

Переходячи до визначення особливостей соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, відзначимо, що в практиці соціальної роботи не існує єдиної класифікації соціальної профілактики, тож учені (Т Спіріна, Т. Лях, Н. Клішевич [208], В. Лютий [129]) розрізняють два види соціальної профілактики за суттю здійснення: загальна та спеціальна. Сучасні науковці зазначають, що загальна соціальна профілактика містить, по-перше, звернення до широкої публіки або всього населення, по-друге, - заходи, які можуть впливати на здоров'я населення в цілому, наприклад, просвітницькі кампанії про здоровий спосіб життя, рекламування фізичної активності, здорове харчування, запобігання курінню та алкоголізму. Характеризуючи спеціальну соціальну профілактику можна зазначити, що вона спрямована на окремі групи населення, які мають підвищений ризик розвитку в їх житті певних негативних подій або явищ, та містить в собі специфічні заходи. К. Левченко та І. Трубавіна [221] у своїй науковій праці, яка присвячена соціальній профілактиці торгівлі людьми, зазначають *три види соціальної профілактики*:

первинна соціальна профілактика – охоплюючи всі соціальні групи, орієнтована на попередження виникнення соціальних проблем і ризиків. Її основна мета - запобігти появі таких проблем до того, як вони матимуть місце. Засобами досягнення цієї мети є: розробка та впровадження профілактичних програм, організація освітніх ініціатив, впровадження соціально відповідальної політики та законодавства, що сприяють формуванню здорового та відповідального соціального середовища. Зазначений вид соціальної профілактики допомагає формувати суспільну свідомість та зазначити ризики потрапляння і ситуацію торгівлі людьми, що є ключовим аспектом первинної соціальної профілактики в цій сфері;

вторинна соціальна профілактика – має на меті розпізнавання та активне втручання в ситуації, де існує підвищений ризик розвитку соціальних проблем або коли такі проблеми тільки починають формуватися. Основна мета вторинної соціальної профілактики – це виявлення ознак ризику на

ранніх етапах та забезпечення підтримки особам або групам, які перебувають у групі ризику. Зазначений вид соціальної профілактики може містити програми підтримки молоді, що опинилася у складних життєвих обставинах. Ця форма профілактики спрямована на мінімізацію ризиків та запобігання ескалації проблем, забезпечуючи своєчасне втручання та підтримку.

третинна соціальна профілактика (більш специфічна) – рівень втручання, який відбувається після того, як соціальні проблеми вже виявлені або виникли. Цей рівень профілактики зосереджений на мінімізації шкоди від існуючих проблем і допомозі у відновленні та реінтеграції осіб, які зіткнулися з серйозними соціальними викликами. Втручання актуалізуються у випадках, де соціальні проблеми вже наявні та потребують вирішення. Головною метою даного виду соціальної профілактики є - зниження негативного впливу наявних проблем на життя людей та поліпшення їх життєвих умов шляхом забезпечення допомоги у процесі відновлення та соціального включення постраждалих осіб.

Узагальнюючи зазначене, можна підкреслити, що загальна профілактика зосереджена на здоров'ї всього населення і включає широкі заходи, тоді як спеціальна профілактика фокусується на конкретних групах або індивідах з підвищеним ризиком певних станів та включає більш цілеспрямовані дії, тому ми будемо використовувати її спеціальні характеристики, які вимагають виявлення особливостей специфічної категорії «студентська молодь». У контексті дослідження спираємося на другу класифікацію, яка надає уявлення про черговість здійснення такої профілактики, тобто розглядатимемо первинну соціальну профілактику торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО.

З цією метою звернемося до факторного підходу як методології дослідження, що передбачає виявлення особливих факторів, які діють на певний процес, явище, і формують відповідні мету, зміст і напрями профілактичної роботи.

Фактор (чинник) розглядається у довідковій літературі як діючий, умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища та важлива складова або детермінанта, що впливає на розвиток або результати певного процесу, події чи явища. Це може бути будь-який аспект або умова, яка спричиняє зміни або впливає на поведінку системи.

Для прикладу, у словниках психологічних термінів [183, 197], поняття «фактор» пов'язане з впливом певних психологічних умов або зовнішніх обставин на поведінку або розумовий стан людини. У екологічних словниках [198] фактори можуть описувати елементи навколишнього середовища, які впливають на живі організми, кліматичні умови, наявність ресурсів або вплив людської діяльності на екосистеми.

В економічних словника [60] фактори можуть бути визначені як елементи, що впливають на ринок, ціноутворення або економічне зростання, наприклад попит і пропозиція, політична стабільність або інфляція.

У словниках з соціальної роботи [168, 218, 91] поняття «фактор» використовується для опису різних умов або обставин, які можуть впливати на благополуччя та поведінку індивідів, сімей або спільнот. Це можуть бути соціальні, економічні, психологічні, екологічні або культурні аспекти, які впливають на життя людей і визначають потребу в соціальній підтримці або втручанні. Для прикладу у контексті роботи з сім'ями, факторами можуть виступати економічний статус сім'ї, рівень освіти батьків, наявність стресових подій (наприклад, хвороба або безробіття), що впливають на їхню здатність забезпечити підтримку та виховання дітей. У контексті роботи з індивідами, фактори можуть містити особистісні характеристики, історію життя, суспільно-культурне походження, фізичне та психічне здоров'я, які впливають на їхні потреби та способи взаємодії з установами соціальної роботи.

Отже, у соціальній роботі поняття «фактор» займає центральне місце у визначенні потреб клієнтів, плануванні та реалізації профілактики СЖО та оцінці їхньої ефективності.

У сучасній науковій літературі [238] прийнято застосовувати класифікацію такої сукупності чинників: об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський. Спираючись на роботи вчених, які досліджували дію чинників при розгляді соціально-педагогічних процесів [53], визначимо особливості студентської молоді як групи ризику щодо потрапляння в ситуації торгівлі людьми завдяки характеристикам, які підвищують їхню вразливість і проявляються під дією того чи іншого чинника.

Об'єктивний чинник відображає реальність, яка існує незалежно від особистості (соціально-економічний стан і політика держави, війна, пандемія, міграція населення через повномасштабне вторгнення) і характеризує студентську молодь як вразливу з погляду віку і необхідності підтримувати демографічний розвиток держави й її соціально-економічне благополуччя (як робочого ресурсу) категорію осіб. Сучасні умови, що створилися в Україні через дію об'єктивних причин негативно відбиваються на молоді в зазначеному сенсі.

Вивчаючи дію *суб'єктивного чинника*, наголосимо на провідній ролі загальних характеристик, притаманних людині як представнику певної групи (соціум, вік, професія), але цей чинник не відображає якості конкретної особистості. Студенти, як суб'єкти, перш за все, часто прагнуть покращити своє матеріальне становище або здобути кращі освітні та кар'єрні можливості, що робить їх вразливими до привабливих, але фальшивих обіцянок. Їхній відносно недостатній життєвий досвід може ускладнити розпізнавання шахрайства або ознак торгівлі людьми. Крім того, студенти часто не мають достатньо розвинутого критичного мислення для оцінки ризиків і верифікації інформації, що робить їх більш схильними до обману та експлуатації.

Дія *особистісного чинника* пов'язана із характеристикою конкретної особистості. Особистісні властивості, від яких залежить успішність контакту людини з соціальним середовищем, й фінансова та соціальна незахищеність багатьох студентів, особливо тих, хто переїхав з інших міст чи

громад, також збільшують ризик потрапити в складні ситуації. Цей фактор поєднується з прагненням молоді до незалежності та пригод, що може спонукати їх до ризикованих рішень, як-от прийняття неперевірених пропозицій про роботу або навчання за кордоном. Незнання мови, законодавства і умов перебування, працевлаштування в інших країнах – це основні причини, коли студентська молодь часто стає жертвами торгівлі людьми й експлуатації в іншомовному середовищі.

Людський чинник проявляється завдяки активності особистості, отже, вивчаючи особливості студентства як вразливої категорії, відзначимо, що, по-перше, така активність пов'язана із інтенсивним використанням сучасних технологій, зокрема Інтернету та соціальних медіа, по-друге, також піддає студентів додатковому ризику залучення через онлайн-платформи, де шахраї можуть легко прикидатися законними роботодавцями або організаторами програм, по-третє, студенти є активно мобільною групою, якій в сучасних умовах достатньо легко орієнтуватися як у віртуальному, так і в територіальному просторі. Враховуючи ці фактори, стає очевидною необхідність проведення цільових превентивних заходів для зниження ризиків потрапляння студентської молоді в ситуацію торгівлі людьми.

Продовжимо характеристику особливостей соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, розкриваючи її через мету, функції, завдання і напрями.

Розпочнемо з мети соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО. Так, К. Левченко та І. Трубавіна [222] у навчально-методичному посібнику, який присвячений соціальній профілактиці торгівлі людьми наголошують на тому, що соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді зосереджується на розробці та реалізації комплексного підходу, який об'єднує освітні, психологічні та соціальні стратегії. Основна мета цих заходів полягає у забезпеченні умов для попередження випадків потрапляння студентів у ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, через підвищення рівня їх обізнаності

та розвитку навичок критичного мислення та самозахисту. Профілактика містить інформування студентів про ризики та ознаки торгівлі людьми, а також організацію освітніх програм, семінарів, та тренінгів, націлених на розвиток навичок критичного аналізу ситуацій та прийняття безпечних рішень.

Продовжуючи розкривати особливості соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, перейдемо до характеристики функцій цього процесу.

В межах системного підходу важливим для розуміння соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО є опис функцій, які розкривають зміст соціальної профілактики.

В роботі Н. Головка [39] схарактеризовано функції соціальної профілактики: *діагностична*, яка пов'язана з ідентифікацією освітніх причин та умов, що ведуть до відхилень у поведінці, ризикованої поведінки, їх розповсюдженості в різних регіонах та серед різних груп населення, а також фіксування поведінкових відхилень у окремих осіб; *прогностична*, яка направлена на прогнозування розвитку законно значущої поведінки в осіб з певними освітніми характеристиками, передбачення потенційно негативних змін у поведінці дітей, підлітків та молоді; *експертна*, яка містить оцінювання ефективності впроваджених освітніх і організаційних заходів з точки зору їхньої виховної вартості; *консультативна*, функція якої полягає в наданні консультаційної допомоги різним організаціям та установам у підготовці соціальних і спеціалізованих профілактичних заходів; *організаційна*, яка включає в себе розробку науково обґрунтованих та емпірично підтверджених комплексних освітніх заходів, спрямованих на систематичний вплив у рамках профілактичної роботи; *спонукальна*, яка направлена на стимулювання осіб, для яких проводиться профілактика, бажання скористатися наданою допомогою та віра в можливість поліпшення їхньої поведінки та життєвої ситуації; *методична*, до якої входить розробка

детальних методів, прийомів, засобів та технологій, що забезпечують ефективну реалізацію освітніх намірів і можливостей та ін.

Зазначені функції широкі та ґрунтовні, але в соціальній роботі їх можна поділити на меншину кількість блоків та зробити його змістовнішим. Так, Л. Данильчук у своїй роботі, яка присвячена соціальній профілактиці торгівлі людьми зазначає наступні функції: *освітня функція*, яка включає в себе набуття знань і навичок, які сприяють застосуванню стратегії, базованої на ціннісних пріоритетах. У соціальній профілактиці важливу роль відіграють ціннісні установки, які підтримують повагу до особистості, вирощують довіру, та не толерують зневаги до людської гідності та порушення прав; *виховна функція* полягає у розвитку відповідального ставлення до особистих дій і виборів, усвідомлення власних потреб та ресурсів, формування безпечної поведінки, готовності до самозбереження, та гармонізації особистісного розвитку; *розвивальна функція* спрямована на культивування емоційно-вольових якостей, що підтримують розвиток критичного мислення (особливо у сфері протидії торгівлі людьми), рефлексивних здібностей, здатності протистояти соціальним стресам та активізацію механізмів особистісної саморегуляції; *самоосвітня функція* зосереджена на формуванні потреби в самозбереженні, активізації незалежної пізнавальної діяльності особистості, спрямованої на створення власних програм самовизначення (особистісного, соціального, професійного тощо), розробці життєвих стратегій та безпечної поведінки [48]. Загалом дана класифікація, на нашу думку, є більш ґрунтовною у контексті профілактики торгівлі людьми.

Використовуючи середовищний підхід, суть якого розкрито в працях учених І. Сидорук, Г. Полякової, О. Якимович [196, 167, 249] відзначимо беззаперечну роль факторів середовища і виокремимо функції, що, на наш погляд, розкривають специфіку середовища закладу вищої освіти і соціального середовища, в якому безпосередньо здійснюється соціальна профілактика. Тож, ми вважаємо специфічними функціями *освітньо-профілактичну* функцію соціальної профілактики, яка зосереджується на

ролі батьків студентів та їхнього найближчого оточення, яке включає друзів, однолітків, одногрупників та важливих дорослих для підтримки та наставництва; *соціально-підтримуючу* функцію, яка реалізується на мікрорівні (проведення персональних зустрічей зі студентами для обговорення ризиків торгівлі людьми, методів самозахисту та важливості освіти в цій сфері та ідентифікація та надання допомоги студентам, які знаходяться у групі ризику, наприклад, через фінансові труднощі або особисті проблеми) і макрорівні (участь у формуванні програм на рівні університетів, які спрямовані на попередження торгівлі людьми серед студентської молоді, партнерство з неурядовими організаціями та іншими структурами, що працюють у сфері боротьби з торгівлею людьми для забезпечення комплексного підходу та обміну ресурсами.); *нормативно-регулятивну* функцію контролюють державні органи та органи місцевого самоврядування (організація ефективної взаємодії між різними державними органами, такими як правоохоронні органи, соціальні служби, органи охорони здоров'я, освітні установи тощо, для боротьби з торгівлею людьми.); суб'єкти соціального середовища (соціальні служби, центри соціального обслуговування молоді та служби зайнятості), відіграють ключову роль у забезпеченні *профорієнтаційної* функції; *інформаційно-профілактичну функцію* реалізують недержавні, громадські, благодійні та волонтерські організації, як-от Червоний Хрест, Де-Поль (Україна), Ла-Страда та інші, забезпечуючи важливу роль у поширенні інформації та підвищенні обізнаності.

Розкриємо механізм реалізації цих функцій у середовищі закладу вищої освіти (ЗВО), який відіграє ключову роль у профілактиці торгівлі людьми, використовуючи свої людські ресурси (куратори, викладачі та адміністрація), для створення ефективної системи підтримки та обізнаності серед студентів. Куратори в ЗВО мають безпосередній контакт зі студентами і виступають як первинна лінія підтримки. Вони можуть ідентифікувати ознаки ризику та надавати допомогу або направляти студентів до відповідних структур. Крім

того, куратори можуть організовувати профілактичні заходи, які включають в себе кураторські години, освітні семінари та активне залучення студентів до них.

Так, в роботі І. Трубавіної [222], яка присвячена ролі закладів освіти в системі профілактики торгівлі людьми визначено сутність та зміст соціальної профілактики торгівлі людьми у закладах середньої освіти. На думку згаданої авторки, викладачі використовують свій вплив через освітній процес. Вони можуть інтегрувати інформацію про торгівлю людьми у свої курси, сприяючи підвищенню обізнаності серед студентів і розвиваючи у них критичне мислення щодо цієї теми. Інноваційні педагогічні методи та обговорення важливих соціальних питань також відіграють значну роль у їх діяльності. Автор М. Шеремет проаналізував можливості використання ігрових методів, зокрема, настільних ігор для профілактики такого негативного суспільного явища як торгівля людьми [245], що є додатковим ресурсом впливу на підлеглих у ході здійснення соціальної профілактики торгівлі людьми.

Специфіку середовища ЗВО в рамках середовищного підходу розкрито також завдяки аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів (В. Анголенко, О. Белоліпцева, І. Богданова, О. Карпенко, О. Кравченко, С. Сургова, О. Онипченко) [6, 18, 24, 85, 103, 148, 213] які в загальному вигляді розкривають специфіку підготовки майбутніх фахівців завдяки процесу соціальної профілактики, що охоплює не тільки набуття професійних знань та навичок, але й розвиває особистісні якості, необхідні для ефективної профілактичної роботи у сфері протидії торгівлі людьми.

Розглянемо роль адміністрації ЗВО, яка відповідає за створення та впровадження заходів та освітніх компонентів, які підтримують ініціативи з профілактики торгівлі людьми. Вона може ініціювати розробку комплексних програм, що включають освітні компоненти, надання психологічної підтримки та співпрацю з зовнішніми організаціями для забезпечення всебічної підтримки студентів. У сукупності ці елементи створюють сильну

основу для захисту студентів від ризиків торгівлі людьми, пропагуючи обізнаність, освіту та підтримку у середовищі ЗВО. Так, колектив авторів на чолі з О. Гриценюк наголосили на важливості профілактичної роботи в закладах освіти та зауважили важливу роль керівників ЗВО у цьому процесі [38].

Наступним аспектом розглянемо питання створення умов для соціалізації студентства в межах соціально-профілактичної діяльності. Умови соціалізації студентства в закладах вищої освіти (ЗВО) можуть бути аналізовані через теорію соціалізації, яка розглядає процес, за допомогою якого індивіди вбирають в себе соціальні норми, цінності, навички та поведінки, необхідні для ефективної участі в суспільстві. В контексті ЗВО цей процес охоплює адаптацію до академічного середовища, розвиток професійних компетенцій та формування соціальних зв'язків. Українські науковці, які досліджують цю тему, включаючи А. Войтовську [32], яка у своїй праці аналізує вплив змін в освітній системі на процес соціалізації студентів та забезпечення процесу формування гендерної рівності та недискримінаційного середовища у закладах вищої освіти. О. Язловецька у своїй роботі, де підіймається питання соціалізації студентської молоді, особливості соціалізації студентської молоді, чинники, що на неї впливають [248].

Окремо розкриємо ідею реалізації соціалізуючої функції під час проведення соціальної профілактики серед студентства. Важливо відмітити, що вищі навчальні заклади мають значний потенціал у формуванні не тільки професійних навичок, але й соціальної відповідальності, етичних цінностей та критичного мислення.

У своїй роботі І. Трубавіна з колективом авторів [223] підкреслює, що соціалізація в ЗВО є багатовимірним процесом, який включає інтеграцію студентів у активну соціальну діяльність, розвиток їх особистісних компетенцій і здібностей до самостійного вирішення соціальних проблем. Крім того, у монографії Г. Калінічева та колективу авторів [79] висвітлюється

важливість активної участі студентів у різноманітних програмах, включаючи просвітницьку роботу.

Таким чином, соціалізуюча функція вищих навчальних закладів у контексті соціальної профілактики торгівлі людьми полягає не лише в передачі академічних знань, але й у формуванні глибокого розуміння соціальних викликів, етичних цінностей та розвитку компетенцій, які дозволяють студентам ефективно реагувати на ці виклики та активно брати участь у соціальному житті.

Особливості соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах розкрито в працях Н. Лавриченко, С. Савченко, С. Харченко [118, 243,233], що є важливими у поєднанні з середовищним підходом. Учені Л. Данильчук, В. Мельник, О. Гордієнко [48] розглядають особистісно-діяльнісний підхід, особливо в контексті профілактики торгівлі людьми серед студентства. Цей підхід акцентує на розвитку навичок, знань та особистісних якостей, які допомагають молоді ідентифікувати, розуміти та ефективно реагувати на виклики, пов'язані з торгівлею людьми.

Особистісно-діяльнісний підхід у соціальній роботі є важливою методологією, яка розкриває розвиток особистості через активну участь у різноманітних формах діяльності, зокрема в навчальній, науковій та волонтерській сферах. Цей підхід заснований на ідеї, що розвиток особистості студента є результатом його активної діяльності та взаємодії з соціальним середовищем.

Особистісно-діяльнісний підхід охоплює ряд аспектів: *по-перше*, розвиток критичного мислення та аналітичних навичок. Студенти навчаються розпізнавати складні соціальні ситуації та аналізувати різні аспекти проблеми торгівлі людьми; *по-друге*, активна участь у соціально значущій діяльності. Участь студентів у волонтерських програмах та інших ініціативах допомагає формувати відповідальну громадянську позицію та розвивати соціальну відповідальність; *по-третє*, формування емпатії. Важливо розвивати

розуміння та співпереживання з потерпілими від торгівлі людьми, що є ключовим для відповідального ставлення до цієї проблеми.

Провідні науковці Л. Данильчук [48] та В. Мельник [137] у своїх дисертаційних дослідженнях в галузі профілактики торгівлі людьми, підкреслюють значення інтеграції особистісно-діяльнісного підходу в освітній процес для розвитку компетентностей, необхідних для протидії цьому явищу. Серед сучасних науковців, які досліджують цей аспект, можна виокремити також О. Казаннікову, яка розглядає особистісно-діяльнісний підхід як онову підготовки конкурентоспроможних фахівців соціальної сфери [80]. Зазначене дослідження підкреслює важливість особистісно-діяльнісного підходу як інструменту розвитку комплексної особистості студента, здатної ефективно функціонувати та вносити вагомий вклад у суспільство, зокрема в аспекти, пов'язані з профілактикою торгівлі людьми.

Продовжуючи розвиток цієї думки, особистісно-діяльнісний підхід в контексті профілактики торгівлі людьми в середовищі ЗВО акцентує на залученні студентів до активного вирішення соціальних проблем, розвитку їхньої особистісної відповідальності та стимулювання самоосвіти. Зазначений підхід має кілька ключових аспектів. Перший аспект базується на активізації особистісного потенціалу студентської молоді, в якому студенти, активно залучені в наукові та волонтерські проекти, розвивають свої особистісні якості, такі як ініціативність, відповідальність та здатність до самостійного прийняття рішень. Автори О. Сватенков та С. Лабузько наголошують [191] на тому, що навчальні заняття та проектна технологія дозволяє активно залучати студентів до профілактичних дій та розвиває їхні життєві навички.

Наступний аспект відображає професійний розвиток студентської молоді через її залученість у волонтерські програми та проекти. Волонтерська робота та участь у наукових дослідженнях сприяють формуванню професійної ідентичності студентів, забезпечуючи їм можливість для практичного застосування здобутих знань. Авторка

В. Поліщук розкриває роль волонтерської практики як одну з найважливіших складових професійного становлення майбутніх соціальних працівників та зазначає основні переваги проходження волонтерської практики для оволодіння професійними компетентностями майбутніх фахівців [166].

Таким чином, у контексті профілактики торгівлі людьми, особистісно-діяльнісний підхід має особливе значення і відіграє важливу роль у формуванні всебічно розвинутої особистості, готової до активної участі у суспільному житті та відповідального ставлення до соціальних викликів, зокрема до проблеми торгівлі людьми. Використання особистісно-діялісного підходу в середовищі ЗВО сприяє не тільки формуванню фахових знань та навичок особистості, але й формує особистість, активно залучену до розв'язання соціальних проблем суспільства, отже, розвиває соціальну відповідальність, критичне мислення та емоційний інтелект студентів. Ці якості є ключовими для розуміння та протидії таким комплексним феноменам, як торгівля людьми.

Здійснимо опис *змісту* і *напрямів* соціальної профілактики. Сучасні вчені пропонують різноманітні підходи до соціальної профілактики торгівлі людьми в умовах вищих навчальних закладів (ЗВО). Основний зміст цих підходів зосереджується на різних аспектах, які ми розпишемо далі. В навчальному посібнику із запобігання торгівлі людьми в системі освіти автори І. Зверева, Р. Зеленський, Н. Калашник та ін. наголошують на розробці та впровадженні спеціалізованих курсів та навчальних програм, які охоплюють питання торгівлі людьми. Це може включати інформацію про методи виявлення та запобігання торгівлі людьми, а також про правові аспекти цієї проблеми шляхом навчання молоді [70].

Соціальна профілактика торгівлі людьми також може включати організацію заходів для підвищення обізнаності студентів про ризики та ознаки торгівлі людьми, наприклад, лекції, семінари, інтерактивні тренінги, та ігри, а також використання медіа та соціальних мереж для поширення інформації. Так, науковець М. Шеремет [245] провів аналіз ефективності

застосування ігрових підходів, включаючи використання настільних ігор у контексті профілактики суспільно небезпечного явища, такого як торгівля людьми. В той час як О. Джавалян [50] наголосив на використанні соціальної реклами, медіа та соціальних мереж як інструменту превентивних заходів у соціальній роботі, Л. Данильчук у своїй дисертації на здобуття доктора педагогічних наук наголошує на використанні засобів інформаційно-комунікаційних технологій в профілактиці торгівлі людьми [48].

Наступним в напрямках соціальної профілактики торгівлі людьми зазначають співпрацю з урядовими та неурядовими організаціями, які спеціалізуються на боротьбі з торгівлею людьми та організацію спільних проєктів, наукових досліджень або проведення спеціалізованих тренінгів та конференцій. [115]. Автори розглядають питання організації та проведення науково-дослідної роботи студентів в структурі діяльності університету. Дієвим вважають залучення студентів до наукових досліджень з проблем торгівлі людьми, які дозволяють глибше вивчати це явище і розробляти ефективніші стратегії його запобігання [143]. В роботі Ю. Беляєва аналізуються існуючі форми і методи залучення студентів до наукової діяльності, роль науково-дослідної роботи студентів в освітньому процесі та підготовці висококваліфікованих фахівців [20].

Авторка Т. Лях наголошує на організації волонтерських програм, в яких студенти можуть безпосередньо брати участь [132]. Такі програми дають студентам можливість розвивати навички лідерства, взаємодії та комунікації, а також глибше розуміння проблеми торгівлі людьми. Через практичну участь у волонтерстві студенти можуть набути важливого досвіду в організації заходів, проведенні інформаційних кампаній та роботі з потенційними жертвами торгівлі людьми [15].

Отже, соціальна профілактика торгівлі людьми в ЗВО охоплює широкий спектр напрямків та методів, які активно розробляються та аналізуються сучасними науковцями. Від розробки спеціалізованих освітніх курсів і програм, як це вказано у працях І. Зверєвої, Р. Зеленського,

Н. Калашник та ін. [73], до інноваційних підходів, таких як використання ігрових методів, про які пише М. Шеремет [245], та впровадження інформаційно-комунікативних технологій, як зазначає Л. Данильчук [48].

Окрім освіти та обізнаності, важливим аспектом є залучення студентів до практичної діяльності через волонтерські програми, як це підкреслює Т. Лях. Ці програми дозволяють студентам не тільки набувати практичних навичок, але й активно впливати на проблему торгівлі людьми. Також важливою є співпраця із урядовими та неурядовими організаціями для проведення спільних проєктів та наукових досліджень, як це вказують К. Левченко та О. Швець. Усе це свідчить про те, що сучасні підходи до соціальної профілактики торгівлі людьми є багатограними та мультидисциплінарними, що дозволяє більш ефективно боротися з цим складним і багатовимірним соціальним явищем.

Таким чином, підводячи підсумки даного пункту відзначимо, що нині немає єдиного визначення провідної дефініції дослідження «соціальна профілактика торгівлі людьми в закладах вищої освіти» у наукових дослідженнях, однак, спираючись на науковий доробок сучасних учених, *соціальну профілактику торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО розуміємо як різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на надання знань студентській молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов (у мікро- і макросередовищі) для їх виявлення і попередження.*

Виокремлені особливості (мета, зміст, напрями, функції соціальної профілактики) дозволяють уточнити суть провідного поняття.

Факторний підхід дозволив виявити групу чинників (об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський), які впливають на формування особистості та поведінкові моделі студентів, що перешкоджають ефективній соціалізації та професійному розвитку.

Середовищний підхід спрямував нас на розуміння ролі середовища ЗВО у формуванні соціальних, професійних та особистісних компетенцій

студентів. Це включає аналіз освітнього процесу, взаємодій між студентами та викладачами, а також інтеграцію студентів у соціально значущі проекти та ініціативи.

Особистісно-діяльнісний підхід дозволив розкрити важливість активної участі студентів у навчальному процесі та різноманітних формах діяльності, що сприяють їх особистісному розвитку, самореалізації та соціальній відповідальності.

У сукупності ці підходи формують комплексну картину факторів, які впливають на соціалізацію та розвиток студентства, надаючи важливе розуміння процесів, що відбуваються в середовищі вищої освіти. Це забезпечує цілісний погляд на розвиток майбутніх фахівців, який є критично важливим для формування ефективних стратегій соціальної профілактики, включаючи профілактику торгівлі людьми.

1.3. Діагностика рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти

Діагностика рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти виконує важливу роль у визначенні поточного стану обізнаності студентів та ефективності вже існуючих заходів профілактики. Цей процес допомагає ідентифікувати основні прогалини в знаннях і усвідомленні студентами, які можуть збільшувати їх вразливість до торгівлі людьми. З метою діагностики рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти ми виокремлюємо наступні завдання констатувального етапу експерименту, а саме:

- визначити учасників експерименту та вивчити їх якісний та кількісний склад;
- розподілити респондентів на контрольні та експериментальні групи;

- проаналізувати досвід впровадження соціальної профілактики торгівлі людьми, який реалізується на європейському рівні;
- вивчити український досвід соціальної профілактики торгівлі людьми, особливо серед молоді;
- визначити досвід соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти;
- розробити критерії та показники дослідження соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти;
- продіагностувати рівень соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти за розробленими критеріями та показниками.

З метою відбору учасників експерименту, вивчення їх якісного та кількісного складу й розподілу респондентів на контрольні та експериментальні групи нами було проведено відповідну організаційну і підготовчу роботу, яку ми опишемо далі.

Експериментальне дослідження було організовано і тривало протягом 5 років (2018-2023 рр.), складалося з констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту та охоплювало 819 осіб. З них 367 осіб експериментальної групи (ЕГ), 362 особи – контрольної групи (КГ), 5 працівників КУ «Територіальний цент соціального обслуговування» (надання соціальних послуг), 2 працівники Благодійного фонду «Карітас Одеса УГКЦ», 7 осіб – експерти центру соціальних служб, 7 осіб – викладачі (куратори навчальних груп), 1 особа- працівник Благодійного фонду «Центр допомоги Юлії Науменко», 68 осіб з числа батьків студентів.

Було проведено опитування та здійснено аналіз відповідей викладачів для вивчення існуючого досвіду соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти та встановлення ступеня їх готовності до впровадження соціально-педагогічної технології торгівлі людьми; опитування студентів, їхніх батьків з метою визначення

добровільності залучення в експериментальну роботу; використано метод узагальнення незалежних характеристик, проведений серед працівників соціальних служб і волонтерів громадських організацій для виявлення труднощів та недоліків при здійсненні профілактичної роботи.

Опитування (в онлайн-форматі) батьків і членів родини студентів показало, що вони зацікавлені та вбачали дану тему актуальною, оскільки переважна більшість їхніх дітей (студентів) марять поїздками за кордон у різних цілях. Надали добровільну згоду на участь в експерименті 70% опитаних, які й були частково залучені як додаткові учасники.

Задля уникнення суб'єктивізму в ході дослідження умов реалізації соціальної профілактики торгівлі людьми на констатувальному етапі було проведено анкетування між студентами (анкета <http://surl.li/opttr>, додаток А1). і викладачами (кураторами) навчальних груп для вивчення особливостей реалізації соціальної профілактики (анкета <http://surl.li/optta>, додаток А2). Результати анкетування студентів вказують на достатній рівень обізнаності студентів про торгівлю людьми, однак, з огляду на життєві обставини, пов'язані з невизначеністю їхнього майбутнього, вони залишаються у групі ризику. Ця ситуація вимагає не лише постійного інформування, але й формування навичок, які допоможуть студентам ефективно впоратися з потенційними загрозами та ризиками у сфері торгівлі людьми. Результати анкетування викладачів показали, що питання протидії торгівлі людьми порушуються в освітньому процесі, але епізодично, на окремих дисциплінах чи прикладах. Викладачі (куратори груп) вбачають актуальність та важливість цієї проблеми та готові запровадити підняття окремих питань стосовно протидії торгівлі людьми на кураторських годинах. Результати анкети можуть також вказати на необхідність покращення освітніх програм та якіснішої підготовки з цього напрямку.

Також для виявлення об'єктивної картини впровадження програм і проєктів соціальної профілактики торгівлі людьми були задіяні незалежні експерти таких установ державного і недержавного сектору, як: КУ

«Територіальний цент соціального обслуговування» (надання соціальних послуг) Хаджибейського району міста Одеса, «Карітас Одеса УГКЦ», Благодійний фонд «Центр допомоги Юлії Науменко». Вивчення робочої документації вказаних суб'єктів підтвердило, що профілактичні програми впроваджуються, але у вигляді грантових програм, епізодичних акцій (16 днів проти насилля, Всесвітній день торгівлі людьми), що доводить важливість впровадження програми соціальної профілактики торгівлі людьми.

Проведено аналіз освітніх програм, робочих програм, силабусів і документації освітніх закладів (протоколи засідань кафедр, звіти завідувачів кафедр, звіти з навчально-технічних заходів, теми кваліфікаційних робіт та ін.) досліджуваних закладів для вивчення можливості здійснення експерименту в досліджуваних закладах, вивчення стану матеріально-технічної і навчально-виховної бази ЗВО з метою порівняння можливостей при проведенні профілактичної роботи; анкетування і тестування студентства для визначення первинного рівня обізнаності з проблеми торгівлі людьми. Використано математичні методи дослідження для встановлення первинного рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентства.

Перейдемо до аналізу впровадження соціальної профілактики торгівлі людьми, яка реалізується на європейському рівні. З цією метою ми скористаємося сайтами, статтями, підручниками, що дозволяють узагальнити основні тенденції роботи в профілактичному напрямі. Так, вчені Є. Чаплян [237], Л. Колесникова [95], К. Камінський [82], О. Ковальчук [94], Н. Костенко [100] розкривають різноманітні питання й особливості профілактичної роботи в країнах Європи.

Європейський досвід у сфері соціальної профілактики торгівлі людьми, особливо серед студентської молоді у закладах вищої освіти, демонструє глибокий та комплексний підхід, який охоплює широкий спектр стратегій та ініціатив. Одним з основних напрямів є розвиток та удосконалення правової основи, що регулює проблему торгівлі людьми. Це включає в себе законодавство, яке спрямоване на заборону всіх форм експлуатації, в тому

числі сексуальну експлуатацію, примусову працю та інші види. На рівні ЄС активно розвивається відповідне законодавче поле, що становить основу для діяльності на національному рівні.

Паралельно велике значення має впровадження освітніх програм та просвітницьких кампаній у вищих навчальних закладах. Це включає в себе лекції, семінари, воркшопи та інтерактивні тренінги, спрямовані на підвищення обізнаності серед студентів про ризики та методи протидії торгівлі людьми. Важливою є співпраця з правоохоронними органами для обміну інформацією, координації заходів та проведення спільних навчальних програм.

На міжнародному рівні університети Європи беруть активну участь у міжнародних програмах та проектах, що стосуються проблеми торгівлі людьми. Це включає участь у наукових конференціях, академічний обмін студентами та викладачами, а також спільні дослідницькі проекти.

Ще одним важливим аспектом є надання підтримки та допомоги жертвам торгівлі людьми, включаючи психологічне сприяння, юридичні консультації та допомогу в інтеграції. Університети забезпечують протекцію, співпрацюючи з різними організаціями та установами.

Так, Австрія продемонструвала значний прогрес у боротьбі з торгівлею людьми, що включає соціальну профілактику в установах вищої освіти. В країні було розроблено законодавчі та політичні рамки для боротьби з цим явищем. Зокрема, створено спеціальний відділ для боротьби з торгівлею людьми, який за минулі роки опублікував серію інформаційних брошур з різних аспектів торгівлі людьми. Деякі з них були адресовані потенційним жертвам, зокрема, молоді, яка збирається за кордон за системою Au Pair задля підвищення рівня мови, подорожування та ін. [258].

Польща активно бореться з торгівлею людьми, включаючи заходи соціальної профілактики в закладах вищої освіти. Країна реалізує цілісні заходи, такі як діагностика випадків торгівлі людьми, постійний моніторинг явища, проведення навчальних сесій та запровадження змін у законодавстві.

Особливу увагу приділяють підвищенню обізнаності молоді, зокрема, студентській, та їх участь у програмах профілактики. Так, проєкт «Безпечно в Польщі» («Safe in Poland») разом із волонтерами та студентами в рамках вказаного проєкту розробили брошури та відео із запобігання торгівлі людьми [174].

Загалом, європейський досвід підкреслює важливість комплексного підходу до соціальної профілактики торгівлі людьми, що поєднує освітні, правові, соціальні та міжнародні стратегії. Важливим є акцент на розвиток обізнаності, співпрацю різних секторів та надання конкретної допомоги жертвам.

Перейдемо до вивчення українського досвіду соціальної профілактики торгівлі людьми, особливо серед студентської молоді. Відзначимо, що Україна демонструє значні зусилля у цьому напрямку, особливо в контексті вищої освіти. В університетах та інших вищих навчальних закладах реалізуються ініціативи, що спрямовані на підвищення обізнаності студентів щодо ризиків та наслідків торгівлі людьми, зокрема через епізодичні лекції та семінари, які проводять фахівці інших структур. Сучасні вчені докладно досліджують проблематику профілактики торгівлі людьми в системі ЗВО, серед них: С. Сургова, О. Онипченко, М. Білозерова, О. Белоліпцева, В. Анголенко [148,149,6,17]

Важливим аспектом є також співпраця університетів з державними установами та громадськими організаціями. Це дозволяє обмінюватися досвідом, залучати додаткові ресурси та розробляти ефективніші стратегії профілактики. В цілому, український досвід в області соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти відображає розуміння важливості комплексного та багатогранного підходу, що включає освіту, інформування, міжсекторальну співпрацю та створення системи підтримки.

Перейдемо до розробки критеріїв та показників дослідження соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої

освіти. На основі аналізу наукової літератури та експертного оцінювання було визначено низку критеріїв оцінки, показників та рівнів для вивчення стану соціальної профілактики.

Так, залучені експерти з числа працівників соціальних служб і волонтерів громадських організацій, а також залучені викладачі і куратори ЗВО відзначили, що важливим стане вивчення когнітивних, ціннісно-мотиваційних та поведінкових характеристик з подальшим відстеженням динаміки змін, які демонструватимуть перетворення особистості студента в ході формувального етапу експерименту. Пояснення саме такого вибору полягає в суті самих перетворень особистостей, що передбачають набуття студентами у когнітивній сфері таких знань та вмінь, як розуміння механізмів та ризиків торгівлі людьми, знання правових основ і методів захисту від цього явища.

У ціннісно-емоційній сфері очікується усвідомлення студентами власної цінності та ролі у суспільстві, розвиток відповідальності та самоповаги, а також формування моральних і етичних орієнтирів, що дозволять їм відрізнити правильні вчинки від неприпустимих у контексті протидії торгівлі людьми.

У поведінковій сфері важливим є розвиток навичок критичного мислення, вміння аналізувати ситуації та приймати обґрунтовані рішення, а також набуття впевненості у відстоюванні власних прав та позицій. Окрім цього, очікується, що студенти навчатимуться розпізнавати потенційно небезпечні ситуації та вміло реагувати на них, використовуючи отримані знання та навички.

Такий підхід дозволить не лише підвищити рівень обізнаності студентської молоді щодо проблеми торгівлі людьми, але й сприятиме формуванню сильної, освіченої та відповідальної особистості, здатної активно протидіяти цьому явищу та брати участь у соціальній профілактиці на різних рівнях.

Аналіз наукових праць з соціальної роботи, які відображають зміни особистості студента під час здійснення профілактичних заходів показав, що найчастіше дослідники в якості критеріїв та показників обирають також близькі за суттю параметричні ознаки.

Проаналізуємо деякі праці, щоб переконатися в цьому. Серед вивчених нами дисертаційних досліджень можна відзначити низку робіт сучасних учених, зокрема С. Сургової, О.Данильчук, М.Білозерової та Н. Потьомкіної. [213, 48, 171].

Так, в кандидатській дисертації М. Білозерової, в ході визначення критеріїв та показників стану сформованості поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників у ЗВО обрано наступні показники: мотиваційний критерій, який означає усвідомлення важливості професії, прагнення до професійних досягнень, бажання кар'єрного розвитку, потяг до самоосвіти та самореалізації, а також готовність до змін в професійній діяльності і здатність до самоконтролю та самоорганізації. Основними характеристиками цього критерію авторка зазначає націленість на професію та прагнення до саморозвитку та самовдосконалення [22].

Когнітивний критерій включає оволодіння різноманітними знаннями та навичками, готовність до розвитку особистісних і професійних якостей, здібність до систематизації та координації отриманих знань і умінь, створення міжпрофесійних зв'язків. Основними ознаками цього критерію є розвинутість професійних компетенцій та уявлення про застосування набутого досвіду у соціально-позитивному контексті.

Діяльнісний критерій характеризується володінням методами взаємодії з державними установами, здатністю адекватно оцінювати рівень професійної діяльності; навичками вербальної та невербальної комунікації; готовністю до самостійного прийняття рішень і відстоювання власної думки. Ключовими показниками є уміння взаємодіяти з різними суб'єктами діяльності та комунікативні здібності.

Досліджуючи докторську роботу Л. Данильчук, яка зосереджена на соціальній профілактиці торгівлі людьми за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, можна відзначити, що дослідницею було вибрано наступні критерії для визначення змін у особистості: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-практичний, особистісно-рефлексійний [48, с.285-289].

Мотиваційно-ціннісний критерій визначається через розуміння індивідом своєї ролі у суспільстві, важливості професійного внеску у соціальну профілактику та власної відповідальності за цей процес. Це включає в себе оцінку особистих цінностей, мотивацію до навчання та саморозвитку.

Когнітивний критерій оцінює здатність індивіда засвоювати, аналізувати та застосовувати знання, пов'язані з проблематикою торгівлі людьми. Це охоплює розуміння теоретичних підходів, знання методів профілактики, а також уміння критично мислити та оцінювати інформацію.

Операційно-практичний критерій відображає вміння індивіда застосовувати отримані знання та навички у практичній діяльності. Це включає здатність до планування, організації діяльності, використання ІКТ-засобів у профілактичній роботі.

Особистісно-рефлексійний критерій фокусується на спроможності індивіда аналізувати власні дії, переживання, емоційний стан і мотиви, що важливо для розуміння власних внутрішніх ресурсів та обмежень. Це включає самоаналіз, самоконтроль та здатність до саморефлексії.

Розглядаючи монографію С. Сургової, присвячену формуванню компетенцій майбутніх соціальних працівників у сфері профілактичної діяльності, можна вказати, що авторка виділяє такі основні критерії зміни особистості: ціле-мотиваційний (критерій А), когнітивний (критерій В) та особистісний (критерій С).

Ціле-мотиваційний критерій (критерій А) фокусується на розумінні індивідом своєї професійної мети та мотивації до досягнення цієї мети. Він

включає такі показники, як здатність встановлювати конкретні цілі в професійному розвитку, прагнення до самопокращення та вдосконалення професійних навичок.

Когнітивний критерій (критерій В) оцінює знання, уміння та навички, що необхідні для ефективної соціальної роботи. Це включає здатність до критичного мислення, розуміння теоретичних основ соціальної роботи, а також практичне застосування отриманих знань у професійній діяльності.

Особистісний критерій (критерій С) визначає розвиток особистісних якостей, необхідних для успішної соціальної роботи. Він включає такі аспекти, як емпатія, відповідальність, вміння будувати взаємодію з клієнтами, а також рефлексію власних дій та емоційного стану [213, с.134-135].

Н. Потьомкіна [171, с. 110-111] у своїй дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з соціальної роботи піднімала питання профілактики схильності старшокласників до залежності від віртуальних соціальних мереж та у якості критеріїв та показників обрала наступні

Когнітивний критерій визначає рівень освіченості учнів щодо ризиків, пов'язаних з онлайн-взаємодіями. Високий рівень характеризується помилковими знаннями про вплив кіберпростору на соціальний розвиток, середній — частково хибними уявленнями, а низький рівень свідчить про адекватне розуміння цих загроз.

Мотиваційно-ціннісний критерій відображає ставлення старшокласників до реального світу порівняно з віртуальним. На високому рівні спостерігається відсутність позитивного ставлення до «Я-реального» і зосередження на віртуальній самореалізації, на середньому рівні — змішане ставлення, а на низькому — позитивне ставлення до «Я-реального» і гармонійне співіснування в реальному та віртуальному світах.

Емоційно-вольовий критерій оцінює емоційну реакцію та вольові зусилля у відносинах з іншими людьми в реальному та віртуальному житті. На високому рівні присутній страх невдачі у реальному житті та позитивні емоції від взаємодії в соціальних мережах, на середньому — відчуття страху

лише в певних ситуаціях, а на низькому рівні відсутні страхи і здатність до самостійного виходу з соціальних мереж.

Поведінковий критерій зосереджений на діяльності учнів у соціальних мережах. Високий рівень означає часту участь у деструктивній кібердіяльності, середній рівень — участь у такій діяльності не постійно, а низький рівень показує збалансоване використання соціальних мереж без ознак залежності.

Враховуючи результати аналізу практичної діяльності з організації соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти та вивчення робіт сучасних учених, проаналізовані вище, нами були обрано такі критерії: когнітивний, ціннісно-мотиваційний та поведінковий. Показниками *когнітивного критерію* обрано: «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» та «Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми». Показниками *ціннісно-мотиваційного критерію* обрано: «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» та «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя». Показниками *поведінкового критерію* стали «Асертивна поведінка» і «Соціальна відповідальність».

Здійснений вибір пояснюється тим, що якісна соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти повинна реалізуватися шляхом підвищення рівня знань і досвіду їх реалізації студентами при виникненні небезпечних і ризикованих ситуацій щодо торгівлі людьми; враховувати такі ознаки й якості особистості, які б ілюстрували цінність кожної людини, можливість робити вільний професійний вибір; реалізувати право на гідні умови праці і життя, а також впливати на появу позитивної мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя та на зміну поведінки студентства в бік асертивної, безконфліктної, правосвідомої і відповідальної.

Представлені для зручності сприйняття у таблиці 1.1. критерії та показники соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти цілком відображають обґрунтовані нами характеристики і складають розуміння ходу здійснення діагностичної роботи.

Таблиця 1.1.

**Критерії та показники соціальної профілактики торгівлі людьми
серед студентської молоді в закладах вищої освіти**

№	Критерій	Показник	Методи оцінки
1.	Когнітивний	Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми	Поточне оцінювання з ВК №9. № «Протидія торгівлі людьми»; анкетування або опитування, інтерв'ю.
		Уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми	Метод кейс стаді, експертне оцінювання, спостереження
2.	Ціннісно-мотиваційний	Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності	Тест «Ціннісні орієнтації» М. Рокича Тест «Життєві принципи та цінності» адаптована до сучасних реалій версією "Ціннісного опитувальника" Шварца
		Прагнення до формування мотивації професійної саморалізації на основі вибору власної траєкторії життя	Методика «Дерево цінностей» Шкала самооцінки Розенберга
3.	Поведінковий	Асертивна поведінка	«Тест-опитувальник асертивності (ТОКАС)» (О. П. Саннікова, О. І. Санніков, Н. М. Подоляк)
		Соціальна відповідальність	Методика дослідження локусу контролю Дж. Роттера

Згідно з даними, представленими в таблиці 1.1., ми включили в наше дослідження такі додаткові методи як опитування, анкетування, спостереження, а також застосування нормативних та надійних технік для визначення рівня здійснення заходів соціальної профілактики проти торгівлі людьми серед молоді у вищих навчальних закладах.

Після того, як ми встановили критерії та індикатори для оцінювання рівня профілактики в цільових групах, ми почали пошуки відповідних діагностичних інструментів, щоб надійно та ефективно зібрати дані для первинної оцінки вивчених параметрів. Ми також провели аналіз наукових праць, що стосуються організації та проведення експериментальних досліджень [233].

Слід підкреслити, що ретельний відбір методів дозволив нам вибрати такі підходи, включаючи ті, які легко і швидко можна реалізувати в онлайн-форматі. Це істотно спростило збір даних на початковій стадії нашого експерименту. Ми переконані, що достовірність і точність наших дослідницьких висновків забезпечена завдяки комплексу критеріїв, індикаторів та методів, представлених у таблиці, для оцінки рівня соціальної профілактики проти торгівлі людьми серед студентів у вищих навчальних закладах.

Далі ми перейшли до створення трьохступеневої системи оцінки кожного з визначених критеріїв, використовуючи формалізований підхід для обробки діагностичних даних. Наш вибір зупинився на трьохступеневій шкалі, оскільки вона найбільш зручна для тлумачення та порівняння отриманих результатів, дозволяючи чітко визначати низький, середній і високий рівні соціальної профілактики проти торгівлі людьми серед студентської молоді у вищих навчальних закладах, як це відображено в таблиці 1.2. додатка Б.

Треба зазначити, що отримані якісні дані мають певний ступінь умовності, адже вони відображають стан об'єкта дослідження з певною суб'єктивністю. Проте, на нашу думку, внутрішня цілісність та взаємозалежність елементів процесу соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у вищих навчальних закладах забезпечують достатню об'єктивність отриманих результатів, особливо коли вони доповнюються кількісними оцінками визначених критеріїв.

Ми дійшли до останнього завдання даного пункту дисертації – продіагностувати рівень соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти за розробленими критеріями та показниками.

Для вивчення рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді за показником «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» ми використали поточне оцінювання студентів з вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми»; анкетування, опитування, що дозволяють учасникам самостійно оцінити свої знання та готовність до дій, а також отримати зворотний зв'язок.

Показник «Уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» досліджено за допомогою методу експертного оцінювання, здійсненого викладачами і залученими фахівцями, у вигляді середнього балу, який отримали від експертів, результатів анкетування.

Питання торкалися обізнаності студентів про різноманітні ризиковані ситуації щодо торгівлі людьми та способи поведінки в таких ситуаціях, можливість уникнути оцінити і оцінити наслідки власної поведінки.

Дані розподілу респондентів експериментальної групи за показниками когнітивного критерію представлено у таблиці 1.3.

Як бачимо з табл. 1.3., дані розподілу ЕГ та КГ респондентів констатувального етапу експерименту, що представлені в таблиці за когнітивним критерієм за обома показниками, не мають значущих розбіжностей у кількісному і відповідно відсотковому значеннях, тобто групи практично не відрізняються.

Таблиця 1.3.

Дані розподілу респондентів експериментальної групи за когнітивним критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні	ЕГ		КГ	
		чол.	%	чол.	%
Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми	В	102	27,7	110	31,5
	С	128	34,8	130	37,8
	Н	137	37,3	122	30,6
	Разом	367	100	362	100
Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми	В	92	25,2	97	26,8
	С	126	34,3	121	33,4
	Н	149	40,5	144	39,7
	Разом	367	100	362	100

Показовим також є те, що при дослідженні показника «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» нами констатовано, що результати ЕГ та КГ виявилися майже тотожними щодо високого (ЕГ – 27,7% та КГ – 31,5% відповідно), середнього (ЕГ – 34,8 % та КГ – 37,8 %) та низького рівнів (ЕГ – 37,3 % та КГ – 30,6 %) з майже рівномірним розподілом за усіма рівнями. За показником «Уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» результати розподілились майже таким же чином: стабільно низькі результати за низьким рівнем цього показника (ЕГ – 40,5 %, КГ – 39,7 %), майже третиною респондентів представлений середній рівень (ЕГ – 34,3 %, КГ – 33,4%), за високим рівнем цього критерію маємо також незначні результати – ЕГ – 25,2 %, КГ – 26,8%.

Такий розподіл пояснюється тим, що опитані студенти недостатньо обізнані з питань торгівлі людьми, мало інформовані про способи вербування і шахрайські схеми потрапляння в пастку рабства. Він(розподіл) про уміння

розпізнавати ризиковані ситуації, про те, щоб студенти мали усталене уявлення про працевлаштування за кордоном, організації, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми як в Україні, так і за кордоном з цих питань.

Проведене спостереження показало, що переважно уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми зводились до звернення в поліцію, а щодо способів уникнення ризикованих ситуацій студенти взагалі були мало обізнані.

Це свідчить про фрагментарність і несистематичність якісних знань і досвіду в межах продіагностованих показників.

Отже, можна зробити висновок про необхідність подолання цих прогалів у знаннях, яку можна реалізувати шляхом упровадження соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді.

Продовжимо аналіз розподілу респондентів експериментальної групи за ціннісно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі експерименту, нагадаючи, що його показниками для діагностики було обрано «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» і «Прагнення до формування мотивації професійної саморалізації на основі вибору власної траєкторії життя».

Результати діагностики представлено в табл. 1.4.

Як бачимо з табл.1.4., дані розподілу ЕГ та КГ респондентів за ціннісно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі експерименту, які представлені у таблиці, деякі розбіжності мають майже однакову представленість у кількісному та відповідно відсотковому значеннях, які ми представимо нижче.

Таблиця 1.4

Дані розподілу респондентів експериментальної групи за ціннісно-мотиваційним критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні	ЕГ		КГ	
		чол.	%	чол.	%
Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності	В	74	20,1	82	22,7
	С	173	47,1	165	45,5
	Н	120	32,7	115	31,7
	Разом	367	100	362	100
Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя	В	96	26,1	87	24
	С	143	39	136	37,6
	Н	128	34,9	139	38,4
	Разом	367	100	362	100

Важливим аспектом також є те, що в ході дослідження показника «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» ми виявили, що результати обох груп, ЕГ та КГ, демонструють суттєву схожість, особливо у високому рівні оцінок (ЕГ 20,1% та КГ 22,7%), середнього (ЕГ 47,1% та КГ 45,5%) та низького рівнів (ЕГ 32,7% та КГ 31,7%) з майже однаковим розподілом за всіма рівнями. За показником «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» результати розподілилися аналогічно попередньому: низький рівень (ЕГ – 34,9 %, КГ – 38,4 %), середній рівень (ЕГ – 39 %, КГ – 37,6%), за високим рівнем сформовані показники - ЕГ – 26,1%, КГ – 24%.

Результати виявилися розподіленими в аналогічний спосіб, що вказує на тенденцію серед студентів не повною мірою усвідомлювати власну гідність як найвищу цінність. Цей висновок заснований на даних експерименту, який показує, що попри певні відмінності у відповідях, загальна тенденція серед обох груп ЕГ та КГ демонструє недостатню увагу студентів до цього аспекту особистісного розвитку. Такий висновок

пояснюється тим, що студенти не цінують свої особистісні якості, незалежність своїх думок та рішень, самоповагу та вміння ставити власну гідність вище зовнішніх впливів чи тиску.

Проведене дослідження показало, що прагнення студентів до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя засвідчує неясність чи невизначеність у своїх професійних цілях та амбіціях. Вказані результати засвідчують брак внутрішньої мотивації в самостійності прийняття рішень, а також недостатнє розуміння власних здібностей та потенціалу. Це може бути ознакою недостатньої підтримки з боку освітнього середовища або відсутності ресурсів для розвитку професійних навичок.

Продовжимо аналізувати розподіл учасників експериментальної групи на констатувальному етапі експерименту згідно з поведінковим критерієм. Для діагностики були обрані такі показники: «Асертивна поведінка» та «Соціальна відповідальність». Результати цієї діагностики відображено в таблиці 1.5

Таблиця 1.5

Дані розподілу респондентів експериментальної групи за поведінковим критерієм на констатувальному етапі експерименту

Показники	Рівні	ЕГ		КГ	
		чол.	%	чол.	%
Асертивна поведінка	В	67	18,2	59	16,2
	С	145	39,5	151	41,7
	Н	155	42,8	152	42
	Разом	367	100	362	100
Соціальна відповідальність	В	87	23,7	90	24,8
	С	167	45,5	162	44,7
	Н	113	30,7	110	30,3
	Разом	367	100	362	100

З табл. 1.5. видно, що розподіл даних серед респондентів ЕГ та КГ у констатувальному етапі експерименту, оцінений за поведінковим критерієм в обох показниках, показує мінімальні відмінності як у кількості, так і у відсотковому вираженні. Це свідчить про те, що групи в цілому демонструють подібні результати. У дослідженні показника «Асертивна поведінка» було встановлено, що результати експериментальної та контрольної груп майже ідентичні на високому показника (ЕГ – 18,2 %, КГ – 16,2 %), середньому показника (ЕГ – 39,5 %, КГ – 41,7 %) та низькому показника (ЕГ – 42,5 %, КГ – 42 %) рівнях. Розподіл учасників за цими рівнями був практично рівномірним. Аналогічна ситуація спостерігалася й за показником «Соціальна відповідальність», де також були зафіксовані середні показники на низькому рівні показника (ЕГ – 30,7 %, КГ – 30,3 %), середній рівень показника (ЕГ – 45,5 %, КГ – 44,7 %) представлений більш ніж третиною респондентів, а високий рівень мав незначні результати в обох групах - показника (ЕГ – 23,7 %, КГ – 24,8 %).

Такий розподіл свідчить про низьку самооцінку, вагання у висловлюванні власних думок або потреб, складнощі у встановленні меж та захисті власних інтересів. Також може відображати тенденцію щодо уникнення конфліктів, небажання висловлювати незгоду або відстоювати власні погляди, що, як результат, приводить до того, що студенти мають підвищену вразливість до маніпуляцій та експлуатації. Студенти, які не вміють відстоювати свої права та потреби, можуть легше піддаватися на тиск та обман, стаючи легкими цілями для торгівців людьми. Відсутність асертивності може призводити до того, що вони менш імовірно виявлять опір чи попросять про допомогу у ситуаціях, коли їхні права порушуються. Наступний показник, який пов'язаний з соціальною відповідальністю студентів вказує на неможливість усвідомлювати ризики, пов'язані з торгівлею людьми, та менш активно реагувати на підозрілі ситуації, які можуть вказувати на це явище. Для перевірки результативності проведеної роботи з підбору респондентів в експериментальній та контрольній групах

перед порівнянням даних, продіагностованих на початку та після закінчення експерименту, порівнюємо показники експериментальної групи (ЕГ) та контрольної групи (КГ) до початку експерименту для оцінки коректності сформованих груп. Результати проведеного порівняння представлено в таблиці 1.6. Відповідні графи містять кількість респондентів за рівнями (високий, середній, низький).

Таблиця 1.6.

Результати констатувального етапу експерименту

Групи	Рівні					
	високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Когнітивний критерій						
Показник 1 – Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми						
ЕГ	102	27,8	128	34,9	137	37,3
КГ	110	30,4	130	35,9	122	33,7
Показник 2 – Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми						
ЕГ	92	25,1	126	34,3	149	40,6
КГ	97	26,8	121	33,4	144	39,8
Диференційовані показники за когнітивним критерієм						
ЕГ	97	26,4	127	34,6	143	39,0
КГ	104	28,7	126	34,8	132	36,5
Ціннісно-мотиваційний критерій						
Показник 1 – Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності						
ЕГ	74	20,2	173	47,1	120	32,7
КГ	82	22,7	165	45,6	115	31,7
Показник 2 – Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя						
ЕГ	96	26,2	143	39,0	128	34,8
КГ	87	24,0	136	37,6	139	38,4
Диференційовані показники за ціннісно-мотиваційним критерієм						
ЕГ	85	23,2	158	43,1	124	33,7
КГ	85	23,5	151	41,7	126	34,8

Продовження таблиці 1.6.

Групи	Рівні					
	високий		середній		низький	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Поведінковий критерій						
Показник 1 – Асертивна поведінка						
ЕГ	67	18,3	145	39,5	155	42,2
КГ	59	16,3	151	41,7	152	42,0
Показник 2 – Соціальна відповідальність						
ЕГ	87	23,7	167	45,5	113	30,8
КГ	90	24,9	162	44,8	110	30,3
Диференційовані показники за поведінковим критерієм						
ЕГ	77	21,0	156	42,5	134	36,5
КГ	75	20,7	157	43,4	130	35,9

Для підтвердження якісного аналізу використовувався кількісний аналіз – математична статистика. Для порівняння результатів діагностики серед студентів із вивчення рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді з випробуванням в ЕГ та КГ використано статистичний критерій Пірсона (критерій χ^2). Ми скористалися нульовою гіпотезою про тотожність двох сукупностей, наведених у таблиці 1.6. Статистичне значення критерію χ^2 було обчислено за формулою 1:

$$T_{\text{емп}} = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^2 \frac{(n_1 p_{2i} - n_2 p_{1i})^2}{(p_{1i} + p_{2i})}, \quad (1)$$

де n_1, n_2 – об'єми двох вибірок із двох сукупностей;

p_{1i} – кількість об'єктів першої вибірки 1-ої категорії;

p_{2i} – кількість об'єктів другої вибірки 1-ої категорії.

При повному співпадинні емпіричних та критичних частот $\sum(n_1 p_{2i} - n_2 p_{1i})^2 = 0$. У випадку неспівпадиння, необхідно порівняти емпіричне значення χ^2 з його критичним значенням, яке подано в таблиці [216], з урахуванням ступенів свободи n . У нашому випадку для рівня значущості $\alpha = 0,05$ (тобто надійності 95%, що є для педагогічних досліджень загальноприйнятим) і кількості ступенів свободи $k = n - 1 = 3 - 1 = 2$

(n – кількість рівнів: високий, середній, низький за кожним показником) критичне значення критерію $T_{\text{табл}} = 5,99$.

Нульова гіпотеза дослідження, яка передбачає, що різниця між розрахованими емпіричними значеннями і математичним очікуванням має випадковий характер та між ними немає різниці, відхиляється, якщо $T_{\text{емп}} > T_{\text{табл}}$, для прийнятого рівня значущості α . В такому випадку приймається альтернативна гіпотеза, що свідчить про те, що розподіл об'єкта на n категорій є відмінним у двох розглянутих сукупностях.

Для того щоб визначити, чи є групи приблизно рівними за всіма показниками, і співставити ЕГ і КГ між собою, ми скористалися формулою (1) і розраховали значення критерію $T_{\text{емп}}$ для всіх комбінацій ЕГ і КГ. Отримані результати представлено в таблиці 1.7.

Аналізуючи результати таблиці 1.7., можна зробити висновок, що ЕГ та КГ задовольняють умові невідмінності двох сукупностей $T_{\text{емп}} < T_{\text{табл}}$. Таким чином, використавши критерій Пірсона (критерію χ^2) було констатовано, що групи мають близькі вихідні дані. Результати розрахунків, наведені у таблиці 1.7. демонструють несуттєві статистичні розбіжності між ЕГ та КГ на початку експериментальної роботи.

Величини χ^2 не перевищують значення 1,15, тобто усі представлені дані менші за критичне значення Пірсона (критичне значення χ^2 при $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$ $T_{\text{табл}} = 5,99$), що означає приблизно однаковий рівень сформованих ЕГ та КГ на початку проведення експерименту.

Отже, у цьому розділі було здійснено організаційні заходи для можливості здійснення експериментальної частини дослідження, включно з вибором учасників експерименту та аналізом їх характеристики, оцінкою європейських практик у сфері соціальної профілактики торгівлі людьми, дослідженням вітчизняного досвіду у цій області, зокрема серед молоді та студентів вищих навчальних закладів. Також були розроблені специфічні критерії та індикатори для оцінки рівня соціальної профілактики та проведено первісну діагностику стану заходів профілактики в контексті вибраних параметрів.

Таблиця 1.7.

**Дослідження експериментальної та контрольної груп за
критерієм Пірсона**

Критерій	Показник	T _{емп}	T _{табл}
Когнітивний критерій	Показник 1 – Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми	1,15	5,99
	Показник 2 – Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми	0,25	
	Диференційовані показники за когнітивним критерієм	0,65	
Ціннісно-мотиваційний критерій	Показник 1 – Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності	0,67	
	Показник 2 – Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя	1,04	
	Диференційовані показники за ціннісно-мотиваційним критерієм	0,14	
Поведінковий критерій	Показник 1 – Асертивна поведінка	0,62	
	Показник 2 – Соціальна відповідальність	0,13	
	Диференційовані показники за поведінковим критерієм	0,06	

В результаті проведених організаційних заходів на початковому етапі дослідження було створено міцну основу для подальшого експерименту. Ідентифікація та аналітичний огляд учасників з урахуванням як кількісного, так і якісного складу забезпечила цілеспрямований підхід до вибору зразків для експерименту. Крім того, аналіз європейських і українських практик соціальної профілактики торгівлі людьми дав змогу врахувати найкращі стратегії та підходи, які вже застосовуються, і адаптувати їх до місцевих умов. Розроблені критерії та показники стали інструментом для оцінки поточного рівня профілактичних заходів, дозволяючи встановити початковий стан і визначити напрямки для подальших втручань. Такий комплексний підхід забезпечує об'єктивність та надійність майбутніх результатів дослідження.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумки дослідницької роботи, описаної в цьому пункті дисертації, зауважимо, що нами було розкрито ступінь дослідженості теоретико-методологічних аспектів проблеми торгівлі людьми на основі аналізу наукової і науково-методичної літератури.

По-перше, на основі вивчення історичного аспекту проблеми торгівлі людьми виокремлено етапи зародження і подальшого розвитку наукових ідей і досліджень цього явища. Перший етап полягає в актуалізації проблеми подолання рабства в античні часи в працях філософів. Другий етап боротьби з рабством характеризується відродженням соціального інтересу до проблеми рабства і подальшим розвитком філософських ідей і течій щодо подолання різних форм дискримінації й рабства. Третій етап характеризується виникненням аболіціоністських рухів в середині XVIII століття. Четвертий етап, який триває і досі, можна охарактеризувати як сучасну протидію рабству і розвиток ідей соціальної профілактики торгівлі людьми.

По-друге, сьогодні існує нормативно-правова база для подолання явища торгівлі людьми, яка ґрунтується на низці європейських нормативно-правових актів (Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми», протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї»). Основним українським документом, що регулює правові основи і наслідки явища торгівлі людьми, є Закон України «Про протидію торгівлі людьми».

По-третє, аналіз наукової літератури з різних галузей наук, таких як філософія, соціологія, психологія, соціальна педагогіка, соціальна робота, дозволив розглянути різноманітні аспекти досліджуваної проблеми й визначити її міждискурсивність. Феномен торгівлі людьми в різні роки розглядали сучасні вітчизняні та закордонні науковці, а саме: Т. Семігіна,

К. Левченко, І. Трубавіна, О. Бандурка, О. Швед, Л. Данильчук, В. Підгородинський, Е. Позняк, В. Турок та ін. Серед зарубіжних дослідників, які вивчали явище торгівлі людьми, ми можемо виділити таких: М. Нуссбаум (Martha C. Nussbaum), К. Бейлз (Kevin Bales), О. Паттерсон (O. Patterson) та ін.

Застосування предметного аналізу наукової категорії «торгівля людьми» в роботах учених показало важливість вивчення усіх наведених наукових напрямів, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість.

На основі вивчення дотичних наукових понять, таких як «профілактика», «соціальна профілактика», «превентивне виховання», «превенція», визначено провідну дефініцію дослідження «соціальна профілактика торгівлі людьми в закладах вищої освіти» як *різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на надання знань студентській молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов (у мікро- і макросередовищі) для їх виявлення і попередження.*

Виокремлено особливості соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО завдяки уточненню мети, змісту, напрямів, функцій соціальної профілактики.

Факторний підхід дозволив виявити групу чинників (об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський), які впливають на формування особистості та поведінкові моделі студентів, впливають на здійснення соціальної профілактики у ЗВО. Середовищний підхід допоміг з'ясувати роль середовища ЗВО у формуванні соціальних, професійних та особистісних компетенцій студентів в ході соціальної профілактики. Особистісно-діяльнісний підхід дозволив розкрити важливість активної участі студентів у навчальному процесі та різноманітних формах діяльності, що сприяють їх особистісному розвитку, самореалізації та соціальній відповідальності й посилюють можливість реалізації соціальної профілактики у ЗВО.

Проведено констатувальний етап експериментальної роботи, який полягав у відборі учасників експерименту, вивченні їх якісного та кількісного складу, розподілі респондентів на контрольні та експериментальні групи; аналізі досвіду організації соціальної профілактики торгівлі людьми на європейському і українському рівнях, зокрема для такої категорії осіб, як студентська молодь; розробці критеріїв та показників дослідження та здійснення діагностики стану соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

Аналіз європейських і українських практик соціальної профілактики торгівлі людьми дав змогу врахувати найкращі стратегії та підходи, які вже застосовуються, і адаптувати їх до імплементації у середовище ЗВО.

Експериментальне дослідження тривало протягом 5 років (2018-2023 рр.), складалося з констатувального, формувального та контрольного етапів експерименту та охоплювало 819 осіб. З них 367 осіб – з експериментальної групи (ЕГ), 362 особи – з контрольної групи (КГ), 5 працівників КУ – з «Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), 2 працівники – з Благодійного фонду «Карітас Одеса УГКЦ», 7 осіб – експерти центру соціальних служб, 7 осіб – викладачі (кураторів навчальних груп), 1 особа – працівник Благодійного фонду «Центр допомоги Юлії Науменко», 68 осіб – з числа батьків студентів.

Показниками *когнітивного критерію* обрано: «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» та «Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми». Показниками *ціннісно-мотиваційного критерію* обрано: «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» та «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя». Показниками *поведінкового критерію* стали «Асертивна поведінка» і «Соціальна відповідальність».

Констатувальний етап дослідження показав перевагу низького і середнього рівнів за усіма показниками, що стало підґрунтям для розробки і перевірки відповідної технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

Методами математичної статистики (критерій Пірсона) була проведена перевірка однорідності сформованих груп(ЕГ та КГ), що довела приблизно однаковий їх рівень на початку проведення експерименту.

РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Обґрунтування соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО

Наступним завданням дисертації визначено обґрунтування соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО, тому варто зосередити дослідницький пошук на питаннях сутності понять «технологія», «соціальна технологія», а оскільки нас цікавить сутність та зміст поняття «соціально-педагогічна технологія», доцільно застосувати розглянуті нами раніше фактори, які доводять її саме соціально-педагогічні ознаки, що буде здійснено нами далі.

Відзначимо, що за твердженням сучасних науковців завданням соціальної роботи є ефективна організація людської діяльності з метою вирішення проблем клієнтів, яка дозволяє досягти максимального результату з використанням мінімального ресурсу та часу. Тому для вирішення такого завдання необхідно використання технологій, що в загальному вигляді тлумачаться як алгоритм здійснення якоїсь діяльності.

Звернувшись до історії введення технологічного підходу до сфери наук соціогуманітного знання, відзначимо, що її започаткування відбулося у США у 30-х рр. XX ст., міцно вкорінившись у науковий обіг багатьох наук, зокрема, в педагогіку і психологію. Цікавий факт, що поруч з цим на початку XX століття багатьма новаторами-педагогами і педологами [155] широко застосовувався термін «педагогічна техніка» (сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку і визначену організацію навчання), зокрема для соціальної педагогіки С. Шацький використовував термінологію «технологія педагогізації соціального середовища», тож існування терміну «технологія»

впродовж майже ста років, підтверджує змістовну відповідність і наукову виправданість уведення досліджуваного терміну. Нині технології в освіті широко використовуються в різноманітних наукових напрямках, є предметом дискусій багатьох наукових видань і розроблюються міжнародними, національними і локальними науковими центрами, асоціаціями і інституціями, що готують фахівців соціогуманітарної сфери.

Звернувшись до довідкової і науково-методичної літератури ми виявили, що технологія – слово грецького походження і перекладається воно як «знання про майстерність» [152]. Технологією вважають: сукупність прийомів, що застосовується у будь-якій справі, майстерності, мистецтві [197]; у педагогічній науці – це змістовна техніка реалізації навчального процесу, опис процесу досягнення результатів, що були заплановані, системна сукупність і порядок функціонування усіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів для досягнення результату [155]. Отже, як бачимо спільними рисами педагогічної технології є такі ознаки: це процес, що має конкретно описані дії через певні процедури, спрямовані на досягнення результату.

Важливою для розгляду досліджуваного поняття є думка японського вченого Т. Сакамото, який вбачав необхідність вивчення педагогічної технології з погляду системного способу мислення, що знайшло відображення у тлумаченні педагогічної технології ЮНЕСКО як системний підхід створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти [152].

З цього виходить, що технології мають системний характер і базуються на системному підході, який передбачає розгляд досліджуваного явища з позицій певного структурованого об'єднання елементів, що буде розглянуто нами пізніше.

Звернемося до тлумачення терміну «соціальна технологія», що наближає нас до розуміння досліджуваного терміну «соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО».

На думку А. Капської, соціальною визначають технологію, що вбачає в якості вхідного та вихідного результату *людину*, а основними параметрами вимірювання є її *якості і властивості* [83]. Сучасні вчені [205] під соціальною технологією розуміють: діяльність, в результаті якої досягається мета і змінюється об'єкт діяльності», (Н. Степанов), «процес спрямованого впливу на соціальний об'єкт» (Н. Данакін), сукупність знань про способи організації соціальних процесів та самі дії» (А. Зайцев).

Вчена Р. Вайнола конкретизує особливості соціальних технологій, розрізняючи соціальні технології і технології соціальної роботи, вказуючи, що соціальні технології мають такі ознаки: задіяння великої кількості людей у соціальних перетвореннях, суб'єктивність змісту соціальних технологій (відбувається ініціація змін у клієнтів під впливом дій лідерів, що спрямовані на розвиток об'єкта), комплексний характер соціальних технологій, превентивний зміст більшості технологій [29].

Згадана авторка під технологію соціальної роботи розуміє «сукупність форм, методів і прийомів, що застосовуються соціальними службами, окремими закладами соціального обслуговування, соціальними працівниками з метою досягнення успіху соціальної роботи».

А. Капська вказує, що в залежності від конкретизації мети соціальні технології виокремлюються в особливу групу – технології соціальної роботи, така думка, на наш погляд, дозволяє уникнути наукової плутанини, наближає до розуміння сенсу соціально-педагогічних технологій [79] і, як стверджує І.Зверева, є класичним різновидом соціальної технології [200].

Наведемо визначення сучасних учених, що розкривають сутність дефініції «соціально-педагогічна технологія». Так, Т. Алексеєнко подає таке визначення, «цілеспрямована, спеціально-організована соціально-педагогічна діяльність [201], Н. Заверико – «певна опералізація процесу надання послуг і

соціально-педагогічної допомоги, створення алгоритму взаємодії соціального педагога з клієнтом [61, 62]. Найбільш вдалим визначенням дефініції «соціально-педагогічна технологія» вважаємо таке: спосіб взаємодії соціального педагога (соціального працівника) з клієнтом, що забезпечують його соціалізацію в наявних або спеціально створюваних умовах [200].

Приєднуючись до думок вчених Т. Алексеєнко [5], Л. Завацької [61], А. Капської [83], Р. Вайноли [29], І. Зверєвої [200], С. Пальчевського [154], Ю. Чернецької [238] та ін., відзначимо, що сучасні соціально-педагогічні технології представляють собою сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт (клієнта) з метою отримання позитивних змін у його якостях і властивостях, забезпечення його функціонування і соціалізації в умовах соціуму, що постійно змінюються.

Переходячи до визначення дефініції «соціально-педагогічна технологія соціальної (первинної) профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді ЗВО», відзначимо, що це – *певна послідовність дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов попередження та виявлення таких ситуацій.*

Варто зупинитися на ознаках досліджуваної соціально-педагогічної технології, що здійснені нами емпірично і на основі факторного аналізу тож, вважаємо, що такими ознаками є:

- превентивний характер соціально-педагогічної технології протидії торгівлі людьми;
- включення великої кількості осіб, що задіяні у профілактичній роботі (суб'єкти здійснення соціальної профілактики, об'єкти, на яких спрямована діяльність);
- проведення соціальної профілактики у середовищі навчального закладу (ЗВО), у соціальних інституціях та із застосуванням ресурсів цих

інституцій (соціальні служби, правоохоронні органи, волонтерські організації);

- здійснення соціальної профілактики у соціальному (просторі громади) і віртуальному просторі (соціальні мережі, електронні ресурси);

- процес соціальної профілактики є частиною процесу соціалізації студентської молоді у ЗВО.

Переходячи до обґрунтування соціально-педагогічної технології, на основі використання системного підходу [36], вивчення особливостей превентивної діяльності [213.], відзначимо, що будь-яка соціально-педагогічна технологія складається із певних структурних елементів (мети, діяльності об'єкта і суб'єкта, змісту, форм, методів, засобів, результату), що пов'язані між собою. Тож, до структури соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО входять:

а) концептуальна основа соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО;

б) змістовна частина (мета соціальної профілактики, зміст і напрямки соціальної профілактики, результат профілактичної діяльності);

в) процесуальна частина – безпосередньо технологічний процес (організація профілактичної діяльності через відповідні етапи, форми, методи, засоби соціальної профілактики торгівлі людьми);

г) організація соціального середовища (створення певних умов для можливості реалізації досліджуваної технології)

Спираючись на думку Г. Селевко щодо відповідності технологій методологічним вимогам, відзначимо, що учений такими вважає певні технологічні критерії, а саме: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність [207с. 16-17], тож відзначимо, що досліджувана технологія відповідає вказаним критеріям, нижче представлено яким саме чином це забезпечується.

Так, концептуальною основою, на думку багатьох учених [154, 220, 217] для здійснення соціальної профілактики торгівлі людьми є думка про необхідність створення соціально сприятливих умов для реалізації прав студентської молоді на свідоме самовизначення в трудовій та професійній сферах, створення демократичного суспільства з опорою на потенціал молоді для недопущення розвитку явища торгівлі людьми.

Перша концептуальна ідея дослідження спирається на актуальність порушеної теми дослідження і необхідність розв'язання трьох виявлених нами суперечностей між: 1) задекларованою в національних документах політикою держави, спрямованою на профілактичну діяльність, і недостатністю розробленість практичних механізмів її реалізації; 2) необхідністю впровадження засобів соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у закладах вищої освіти як потенційної категорії ризику та відсутністю розроблених та апробованих технологій щодо цього; 3) можливостями використання у соціальній профілактиці торгівлі людьми ресурсів інших соціальних суб'єктів та налагодженістю механізмів їх взаємодії.

Друга концептуальна ідея пов'язана із необхідністю підвищення ролі самої категорії «студентська молодь» в соціальній профілактиці цього явища, переведення з ролі «об'єкта» соціальної профілактики в «суб'єкт» власної життєдіяльності, тим самим реалізуючи ідею «допомоги для самопомоги». Це дозволяє, по-перше, використати потенціал особистості, розширивши когнітивні характеристики (підвищити рівень обізнаності студентської молоді), по-друге, підвищити ціннісно-мотиваційні характеристики (сприяти розвитку свідомості щодо власної самоцінності як особистості і працівника, а також підвищити мотивацію, що стосується вибору умов і оплати праці), сприяти розвитку поведінкових характеристик (управління і вибір стратегій власної поведінки щодо працевлаштування, недопущення та попередження ризиків та умов потрапляння в ситуацію торгівлі людьми).

Третя концептуальна ідея ґрунтується на соціально-педагогічному підході й розумінні того, що процес соціальної профілактики торгівлі людьми буде ефективним за умови включення студентської молоді до громадської й волонтерської діяльності як у середовищі ЗВО, так і в соціальному просторі громади (територіальна громада, віртуальний простір). Таке реалістичне (а не формальне) включення студентства в суспільну діяльність сприятиме забезпеченню прояву самостійності, відповідальності, активності, суб'єктності, розвитку високофункціонального життєвого стилю студентської молоді, що створить, на нашу думку, основу для професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя, здійснення правосвідомого вибору, можливості оцінки його наслідків.

Четверта концептуальна ідея базується на розумінні міждисциплінарності проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми, потребує залучення якомога ширшого кола суб'єктів такої роботи – *в середовищі ЗВО* – адміністрація, викладачі куратори – для реалізації освітньо-профілактичної функції ; *в мікросередовищі* – батьки студентів, найближче оточення (друзі, однолітки, одногрупники, значимі дорослі) – для здійснення соціально-підтримуючої функції ; *у макросередовищі* – державні органи (поліція, органи місцевої влади) – для здійснення нормо-регулятивної функції; соціальні служби (ЦССДМ, служба зайнятості) – для реалізації профорієнтаційної функції; недержавні організації, громадські, благодійні і волонтерські організації (Червоний Хрест, Де-Поль (Україна), Ла-Страда тощо) – для здійснення інформаційно-профілактичної функції.

П'ята концептуальна ідея спирається на розумінні студентської молоді як рушійної сили в розвитку наукових досліджень з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми, що базується на власному досвіді отримання специфічних професійних знань і можливості подальшого вивчення проблеми соціальної профілактики недостатньо охоплених категорій осіб, зокрема, у контексті повоєнної розбудови України (категорії: ВПО, військовослужбовці та інші).

Для зручного сприйняття представленого матеріалу модель соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО представлено на рис.2.1.

Переходячи до змістовної частини обґрунтування соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО, відзначимо, що постала необхідність розкрити мету соціальної профілактики, зміст і напрямки соціальної профілактики, а також результат профілактичної діяльності, що буде здійснено нами далі. Як відомо, мета спрямована на досягнення певного ідеального стану в результаті діяльності [138]. Цілепокладання і визначення провідних завдань діяльності є наріжним каменем будь-якої технології, тому, спираючись на мету здійснення первинної соціальної профілактики торгівлі людьми, зазначену К. Левченко, І. Трубавіною [222], *метою* соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО вважатимемо формування активного, суб'єктного, високофункціонального життєвого стилю студентської молоді, який забезпечує виявлення, недопущення та попередження ризиків та умов потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, а також формування у них когнітивних, ціннісно-мотиваційних та поведінкових характеристик. *Результатом* технології вважатимемо: особистість зі сформованими когнітивними, ціннісно-мотиваційними і поведінковими характеристиками, що створюють умови для недопущення потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

В основу соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО покладено нормативно-правову базу, яка уможлиблює і на законодавчому рівні регулює соціальну профілактику торгівлі людьми. До таких міжнародних документів відносимо: Гаазьку міністерську декларацію (1997 р.) [190], Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) [197], Брюссельську декларацію (2002 р.),

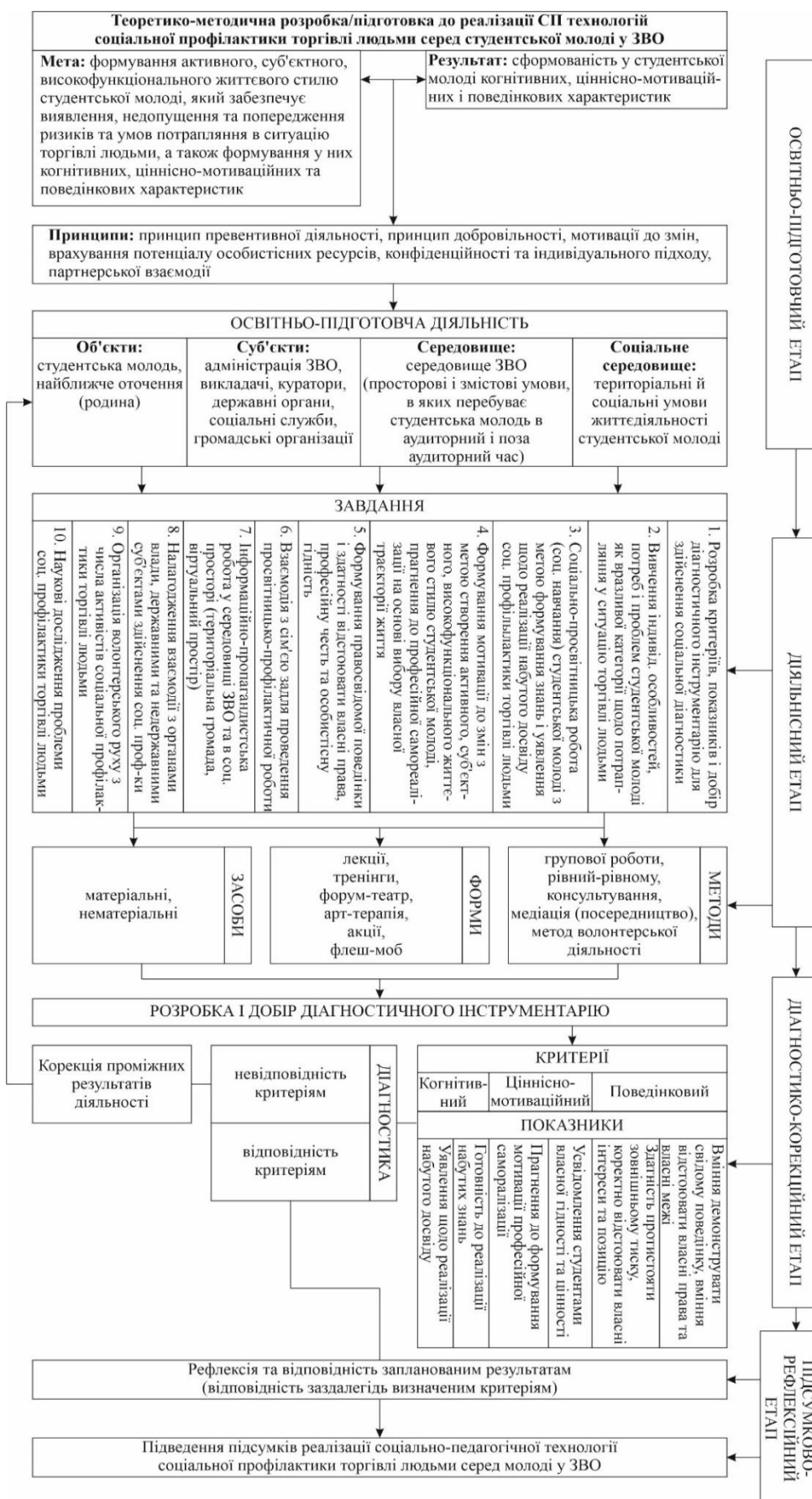


Рисунок 2.1 - Модель соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО

Конвенцію Міжнародної організації праці (МОП) № 182 «Про найгірші форми дитячої праці» (2002 р. – *ратифікація Україною*) [95]. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (2003 р. – *ратифікація Україною*)[227]. До вітчизняної правової бази відносимо: Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739 [65], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» від 21 березня 2012 року № 350[170], Лист МОН № 1/3663-22 від 25.03.2022 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»[124], Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»[66] та інші документи.

В останньому Законі наголошується на меті соціальної профілактики торгівлі людьми, що полягає у попередженні аморальної, протиправної, іншої поведінки дітей і молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей і молоді, а також у запобіганні таким явищам [66].

Окрім нормативно-правової бази, запорукою стійкості та збалансованості соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО в ході її реалізації є сукупність *принципів*, які ми виокремили на основі наукових джерел з проблеми профілактики негативних явищ, а саме: принцип превентивної діяльності, принцип добровільності, мотивації до змін, врахування потенціалу особистісних ресурсів, конфіденційності та індивідуального підходу, партнерської взаємодії. Розкриємо суть кожного з них.

Принцип превентивної діяльності є основним в ході первинної соціальної профілактики торгівлі людьми, оскільки спрямований на запобігання потрапляння студентської молоді в ситуації, пов'язані з цим явищем. Передбачає запобігання прогнозованої несприятливої ситуації.

Принцип добровільності полягає у тому, що до участі в реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО залучаються всі охочі з числа студентства за

добровільною згодою, водночас, вони можуть призупинити свою участь в будь-який момент.

Принцип мотивації до змін своєю суттю зводиться до активізації учасників і підвищення мотивації отримання відповідних знань, зміни цінностей і поведінки задля отримання результату.

Принцип врахування потенціалу особистісних ресурсів передбачає вивчення і врахування можливостей і здібностей студентської молоді реалізовувати власні ресурси (фасилітація інших учасників, участь у науково-дослідній роботі) з метою розширення кола охоплення цією проблематикою інших учасників і вихід на вищий рівень реалізації розробленої технології.

Принцип конфіденційності та індивідуального підходу створює передумови для безпечної участі в реалізації технології кожного учасника, задовольняє потребу у нерозголошенні персональних даних людини та її власного досвіду.

Принцип партнерської взаємодії має своєю суттю організацію та налагодження співпраці провідних соціальних інститутів на засадах партнерства (ЗВО, органи влади, ЦССМ, служба зайнятості, недержавні організації, громадські, благодійні і волонтерські організації).

Структура соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО обумовлюється заданим алгоритмом (послідовністю певних дій і процедур) і складає процесуальну частину технології. За твердженням М. Гусака, Н. Зимівець, В. Петровича [47 С. 119], процедури є окремими структурними елементами діяльності, що можуть бути завершеними і незалежними одна від одної, як-от: вид діяльності, процедура, етап, операція. Для розуміння логіки побудови структури досліджуваної технології ми обрали такі етапи: *освітньо-підготовчий, діяльнісний, діагностико-корекційний, підсумково-рефлексивний*. Розкриємо кожен з них.

Освітньо-підготовчий етап технології передбачає теоретико-методичну розробку і підготовку всіх учасників до реалізації соціально-

педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО, а також освітньо-підготовчу діяльність суб'єктів, об'єктів, середовища ЗВО та соціального середовища до впровадження технології. Вище нами вже було розкрито мету технології, ми нами обґрунтовується, результат, принципи реалізації технології. Відзначимо, що цей етап є надважливим, оскільки від якості підготовки всіх учасників реалізації технології буде залежати кінцевий результат. Як бачимо, змістовно він складається з освіти (просвіти) учасників реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми, ознайомлення з основними етапами і процедурами впровадження технології, підготовкою середовища, в якому відбуватиметься така діяльність.

Логіка дослідження передбачає розкриття опис учасників, без яких неможлива реалізація технології, а саме, об'єктів, суб'єктів, а також середовища, в якому реалізується соціально-педагогічна технологія.

З огляду на те, що реалізація соціально-педагогічної технології відбуватиметься в ЗВО в межах освітнього процесу, то цілком логічним є те, що *суб'єктами* цього процесу виступають адміністрація ЗВО, викладачі, куратори, соціальний педагог, психологи [104]. Якщо припустити, що технологія розповсюджується поза навчально-виховний процес, то до суб'єктів слід віднести представників державних органів, соціальних служб і громадських організацій тощо.

В якості *об'єкта* виступає студентська молодь, найближче оточення, батьки, (родина), хоча концепція технології передбачає поступове переведення і студентства, і батьків з пасивних отримувачів знань з протидії торгівлі людьми на активних носіїв і користувачів спеціальних знань з подальшим розповсюдженням в якості волонтерів на найближче оточення і на клієнтів у подальшій професійній діяльності.

Надамо коротку характеристику *освітньо-підготовчій діяльності* суб'єктів, об'єктів, середовища ЗВО та соціального середовища до впровадження технології, що передбачено логікою дослідження.

Соціальне середовище є тим визначальним фактором, який впливає на побудову будь-якої профілактичної діяльності. Середовищем ЗВО будемо вважати просторові і змістові умови, в яких перебуває студентська молодь в аудиторний і поза аудиторний час. Соціальне середовище (макросередовище) – територіальні й соціальні умови життєдіяльності студентської молоді; мікросередовищем вважатимемо найближче оточення і умови життя студентства – батьківську родину, друзів, однолітків, одногрупників, сусідів по гуртожитку тощо.

Як зазначалося вище, до кола суб'єктів соціальної профілактики торгівлі людьми *в середовищі ЗВО* ми відносимо адміністрацію, викладачів і кураторів, які реалізують освітньо-профілактичну функцію в рамках впровадження технології. На практиці це означає, що в межах цього етапу необхідно здійснити підготовку цих суб'єктів для можливості здійснення заходів з соціальної профілактики торгівлі людьми, що детально нами буде описано в наступному пункті. Зазначимо лише, що до такої підготовки будуть входити заходи інформаційно-просвітницької спрямованості, науково-практичні семінари, спільні методичні засідання, круглі столи, що стосуються знань щодо актуальності проблеми і необхідності її розв'язання.

Важливою змістовною складовою даного етапу є розробка спільного плану дій з поясненням специфіки соціальної профілактики серед студентської молоді як специфічної вразливої категорії, а також мотивація педагогічного колективу і адміністрації ЗВО до створення та координації експертної групи, що обізнана в питаннях профілактики. Це дозволить усунути недостатню обізнаність викладачів ЗВО з питань профілактики торгівлі людьми; подолати дефіцит інформаційної пропаганди з боку представників суспільства та освіти щодо причин і можливих передумов виникнення і розвитку явища торгівлі людьми.

Також підготовка суб'єктів з числа представників закладу освіти дозволить спільно узгодити програми діяльності та сприяти розумінню реалізації етапів соціально-педагогічної технології завдяки використанню не

тільки традиційних, а й інноваційних (інтерактивних, в онлайн-форматі) методів, форм і засобів соціальної профілактики торгівлі людьми.

Реалізація *освітньо-підготовчого етапу в мікросередовищі* передбачає ознайомлення батьків студентів, найближчого оточення – друзів, однолітків, одногрупників, значимих дорослих (за їх згодою) для здійснення соціально-підтримуючої функції. Це дозволить усім об'єктам вільно володіти інформацією щодо етапів і дій з упровадження соціально-педагогічної технології, отже, підвищити інтерес і мотивацію завдяки обізнаності і вільного вибору власних дій.

У соціальному середовищі (*макросередовищі*) до освітньо-підготовчої діяльності долучаються державні органи (органи місцевої влади), соціальні служби (ЦССДМ, служба зайнятості), недержавні організації, громадські, благодійні і волонтерські організації (Червоний Хрест, Де-Поль (Україна), Ла-Страда тощо).

Відзначимо, що на думку К. Левченко, І. Трубавіної, недержавні, громадські, благодійні й волонтерські організації проявляють високу активність в політичному та соціальному житті країни, реалізуючи високий професійний та науковий потенціал активістів, реалізуючи досвід міжнародного спілкування, знайомства зі шляхами вирішення проблеми торгівлі людьми у сучасному світі.

Досвід подолання явища торгівлі людьми засвідчив ефективність при координації зусиль і партнерстві органів місцевої влади і недержавних організацій при розв'язанні порушеної проблеми. Тому освітньо-підготовча діяльність розповсюджується і на ці соціальні інституції та їх представників у соціальному середовищі, їх залучення до складання спільного плану з профілактики торгівлі людьми.

Основними формами такої співпраці є: участь у заходах один одного, консультування, інформаційний обмін, проведення “круглих столів”, семінарів, конференцій; організаційна, адміністративна, матеріальна підтримка, участь у формуванні спільних планів дій [203]. Наприклад:

соціальні служби у справах дітей, громадські, благодійні організації, культурно-дозвілєві організації, правоохоронні органи тощо, координація з якими можлива за рахунок організації онлайн-зустрічей, брифінгів, онлайн-бесід щодо: обговорення напрямів, форм та методів співпраці, направленої на вирішення проблеми торгівлі людьми.

Діяльнісний етап досліджуваної технології, створює певну сукупність завдань, які складають уявлення про ті конкретні дії, що наближають до досягнення результату. Конкретизуємо *завдання* соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО:

1) *Розробка критеріїв, показників і добір діагностичного інструментарію для здійснення соціальної діагностики* (розробка анкет, добір методик). Оскільки частково ми ставили таке завдання у п.1.3. для можливості реалізації констатувального етапу експериментальної роботи, то можна відзначити, що це завдання співпало із констатувальним етапом і представлено у технології формально.

2) *Вивчення індивідуальних особливостей, потреб і проблем студентської молоді як вразливої категорії щодо потрапляння у ситуацію торгівлі людьми* – при здійсненні первинної профілактики торгівлі людьми є важливим діагностичним кроком, що дозволяє виявити проблеми студентської молоді, ризики потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. Вивчення індивідуальних особливостей студентської молоді спрямовано саме на виявлення кола проблем, пов'язаних із ризиками щодо потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, або точніше, превентивне виявлення проблемних зон у студентської молоді як вразливої категорії щодо явища торгівлі людьми і трафікінгу.

3) *Соціально-просвітницька робота* (соціальне навчання) студентської молоді з метою формування знань і уявлення щодо реалізації набутого досвіду соціальної профілактики торгівлі людьми. Відзначимо, що соціально-просвітницька робота відбувається як підчас академічного

навчання (цілеспрямована фахова підготовка різних освітніх рівнів в межах освітньої програми), так і під час отримання неформальної освіти в поза аудиторний час, під час виховних заходів, самоосвіти тощо. Але технологією передбачене цілеспрямоване соціальне навчання і просвіта студентської молоді з питань соціальної профілактики торгівлі людьми з подальшою перевіркою цих знань у вигляді сформованості уявлень, як цей досвід можна реалізувати у повсякденному житті. На наш погляд, це сприятиме свідомому використанню отриманої інформації не тільки для власного життя, а й розповсюдженню уявлень про запобігання торгівлі людьми й у подальшій професійній діяльності.

4) *Формування мотивації до змін з метою створення активного, суб'єктного, високофункціонального життєвого стилю студентської молоді, прагнення до професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя.* Передбачає вдосконалення тих конструктивних навичок життєвого стилю і поведінки, життєвих умінь і навичок, які студентська молодь вже сформувала щодо запобігання явища торгівлі людьми, але не має уявлень, як використати цей досвід, в ситуації, що може привести до торгівлі людьми, мотивування на розвиток життєвого високофункціонального стилю (проактивності, просоціальності, розвинутого соціального інтелекту, соціально-емоційних навичок), що дозволить реалізувати професійні амбіції, здібності, здійснити вдали професійний вибір при пошуку місця роботи і побудови кар'єри.

5) *Формування правосвідомої поведінки і здатності відстоювати власні права, професійну честь та особистісну гідність.* Реалізується через формування у свідомості студентської молоді неприйняття торгівлі людьми, осуд цього явища, актуалізацію базових людських цінностей, таких як життя, здоров'я, гідність, недоторканість; ознайомлення з нормативно-правовою базою, яка створена для запобігання появи і розповсюдження цьому явищу, регулює правові наслідки явища торгівлі людьми у всіх його формах, розвиває правосвідому поведінку; також передбачає конструювання етичних

принципів у професійній та особистісній сферах, які є запорукою недопущення потрапляння в ризиковані ситуації.

б) *Взаємодія з сім'єю задля проведення просвітницько-профілактичної роботи.* Має на меті проведення просвітницької роботи з батьками (опікунами, родичами) студентів, особливо неповнолітніх, задля розповсюдження інформації щодо профілактики торгівлі людьми. Цілеспрямовано здійснюється психолого-педагогічними засобами (освітніми, виховними), спрямовано на налагодження підтримки завдяки комунікації студентської молоді зі значимими дорослими з найближчого оточення для попередження негативних явищ та формування свідомості та поведінки. Відбувається під час батьківських зборів, кураторських годин, спеціально організованих інтерактивних заходів (переважно онлайн).

7) *Інформаційно-пропагандистська робота у середовищі ЗВО та в соціальному просторі (територіальна громада, віртуальний простір).* Припускає використання середовища закладу вищої освіти як інформаційної платформи, яка є носієм сучасних знань щодо соціальної профілактики торгівлі людьми, розповсюджуючи ці знання на більш широкий загал. Враховуючи активність і мобільність студентської молоді, така інформаційно-пропагандистська робота націлена на озброєння студентства і активної частини населення сучасними знаннями про торгівлю людьми і трафікінг, вироблення правосвідомої позиції при працевлаштуванні, сприяє формуванню принципів безпечної професійної самореалізації, особливо у громадян, які є біженцями за кордоном, втратили місце роботи, мають статус ВПО та в інших вразливих категорій. Така діяльність найкращим чином реалізується через інтерактивні заходи виховного характеру, масові акції, соціальну рекламу тощо. Окремо слід відзначити віртуальний простір як простір масової комунікації людей, тож залучення його ресурсів (сайти, чати для спілкування, освітні платформи, месенджери і т.і.) є вельми перспективним і дієвим з огляду на універсальність і доступність. Посилюється такий вплив за умови активної участі віртуальної громади, до

якої ми відносимо популярних блогерів, відомих громадських і політичних діячів, організації в соціальних мережах, зірок спорту, політиків, діячів шоу-бізнесу та ін. Таке використання ресурсів віртуального простору вважається нами сучасним та ефективним інструментом для соціальної профілактики торгівлі людьми.

8) *Налагодження взаємодії з органами влади, державними та недержавними суб'єктами здійснення соціальної профілактики.* Передбачає міжвідомчу взаємодію всіх суб'єктів соціальної профілактики торгівлі людьми, якими, відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) є [66]: уповноважені органи (органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; служби у справах неповнолітніх; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, їх спеціалізовані формування; підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності.), які здійснюють соціальну роботу з дітьми та молоддю; фахівці із соціальної роботи. Спрямована така діяльність на злагоджену і скоординовану взаємодію в разі виникнення ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, а також на розуміння механізмів дії тих чи інших органів чи служб з питань соціальної профілактики цього явища. Провідними формами роботи є культурно-масові заходи, тренінгово-лекційні заняття, просвітницько-профілактичні зустрічі. З погляду діяльності недержавних суб'єктів здійснення соціальної профілактики як більш неформалізованих об'єднань, передбачається проведення прес-конференцій, виступів у ЗМІ, навчання партнерів основам соціальної роботи, обмін досвідом, реалізацію послуг, що доповнюють гарантовані державою, проведення спільних наукових досліджень з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми.

9) *Організація волонтерського руху серед студентства з числа активістів соціальної профілактики торгівлі людьми.* Залучення активістів з числа студентства спрямовує на організацію постійно діючої студентської спільноти, яка, діючи безоплатно, розуміє важливість і необхідність ведення

профілактичної роботи серед населення, тож, волонтерство є важливою умовою надання громадянам достовірної інформації по проблемі запобігання торгівлі людьми, розповсюдження інформації щодо громадських організацій, які проводять превентивну роботу, надання ними соціальних послуг, їх зміст, безоплатність надання тощо. Волонтерський рух, в свою чергу, є активізуючим фактором для вироблення у студентської молоді власної позитивної мотивації щодо професійного зростання, вироблення проактивної позиції свідомого громадянина, що в кінцевому рахунку, позитивно впливає на соціалізацію студентської молоді [25].

10) *Здійснення студентами наукових досліджень з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми.* Є одним із важливих завдань соціальної профілактики торгівлі людьми, що переводить саму профілактичну діяльність у площину перспективного розвитку, оскільки дозволяє вивчати, діагностувати і прогностично описувати явище торгівлі людьми як соціальний феномен і наукове поняття, імплементувати вже існуючий науковий доробок у царину сучасних наукових досліджень. Це сприятиме, по-перше, не тільки оволодінню студентською молоддю науково-професійними знаннями, а й інтеріоризації власних наукових здобутків у систему наукових знань, по-друге, сприятиме зростанню здобувача як майбутнього науковця, по-третє, розвивати теорію і практику соціальної роботи як наукової галузі. Відбувається шляхом розробки наукових досліджень (курсівих, кваліфікаційних роботах (другого) і дисертаціях (третього) рівнів вищої освіти) з кола проблем соціальної профілактики торгівлі людьми, створення і роботу наукових гуртків, наукових шкіл, а також апробації досліджень у вигляді публікацій і виступів на науково-практичних конференціях, семінарах, симпозіумах.

Для можливості різнобічної реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді варто докладно зупинитися на тих *методах, формах і засобах*, які, на

думку сучасних науковців при вдалому поєднанні підвищують ефективність розробленої технології.

Методи в широкому розумінні – це шляхи досягнення певного результату. Якщо конкретизувати методи в межах соціально-педагогічної діяльності, погоджуємося з думкою О.Беспалько про те, що це сукупність прийомів і способів, які застосовуються для активізації внутрішнього потенціалу особистості, стимулюють конструктивну діяльність щодо зміни несприятливої ситуації, або розв'язання проблем людини, хоча вчена ототожнює їх з методами соціальної роботи [56]. Дещо конкретизуємо поняття «методи соціальної роботи», оскільки такі методи теж активно використовуються в соціальній профілактиці торгівлі людьми. На думку Н. Пихтіної, Р. Новгородського [158], методами соціальної роботи є методи активного залучення соціуму і громади для вирішення проблем клієнтів. Такими методами згадані автори вважають методи соціальної вуличної роботи, аналіз соціуму, метод роботи в громаді, метод «рівний-рівному».

Ми не будемо дотримуватися якоїсь однієї класифікації методів, а схарактеризуємо ті методи, які, на наш погляд, будуть слугувати для найефективнішої реалізації розробленої технології зі студентською молоддю. Зазначимо лише, що ці методи мають інтерактивну та/або інноваційну спрямованість, або зосереджені на особистісній зацікавленості або іншій мотивації.

Спираючись на наукові праці вчених В. Анголенко, О. Беспалько, І. Звереві, Т. Журавель, Т. Лях, О. Онипченко, С. Сургової, І. Трубавіної та інших учених [7,15, 131, 149, 213] найдоцільнішими в ході соціальної профілактики є: метод групової роботи, метод тренінгу, метод рівний-рівному, метод «жива книга», метод волонтерської діяльності та інші, які ми розкриємо нижче.

Групова робота або метод групової роботи в ході профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді є одним із найрозповсюджених, оскільки ми маємо справу з більш-менш постійною групою студентів, які входять до

складу академічної групи й більша частина навчальних занять проходить з цим складом осіб. Окрім того, в форматі онлайн (платформи Zoom, Meet та ін.) теж зручно проводити групову роботу, оскільки така співпраця дозволяє задіяти потенціал усіх учасників. Групова робота в складі малих груп (коли академічна група поділена на 3-4 підгрупи) – це більш мобільний формат, який передбачає активну участь і взаємодію учасників для розвитку своїх ідей і демонстрації креативності. Робота в групі найбільш доречна, коли потрібно: познайомитися, швидко розв'язати завдання, поставлені викладачем (тренером, фасилітатором); спланувати, як подати інформацію іншим групам (рекомендується використовувати форму коротких ігор і міні-презентацій); навчитися соціальній взаємодії та адаптувати учасників до незнайомих ситуацій. Враховуючи вищезазначене, як одним із ефективних групових форматів роботи зі студентською молоддю є *ігрові методи*. Для раціонального використання часу рекомендується використовувати рольові, творчі, ситуативні ігри, розігрувати й інсценувати міні-постанови з вільним розгортанням сюжету. За допомогою такого методу ми можемо впливати на внутрішній світ, установки та ціннісні орієнтації молоді, створювати та «відпрацьовувати» проблемні ситуації, в які можуть потрапити студенти, вміння знаходити вихід з такої ситуації, що може стати в нагоді їм у реальному житті, тому ми вважаємо, що вплив групового ігрового формату як методу соціальної профілактики торгівлі людьми досить значний. Варіативним і водночас інтерактивним підходом, вважає Т. Лях до реалізації профілактичного напрямку є *настільні ігри* [132.]. Використання настільних ігор для попередження та інформування студентської молоді про торгівлю людьми на освітніх онлайн-платформах стало останнім часом популярним. Такий метод є сучасним і пропонує можливість підвищення кваліфікації за рахунок проходження онлайн-курсів. Перевагами їх є можливість в ігровій формі ознайомитися з концепцією торгівлі людьми та розширити свій кругозір, отримати необхідні знання набути практичних навичок і знайомств. В якості змістовного дозвілля та перевірки і вдосконалення

знань з порушеної проблеми розроблені настільні ігри «Рожеві окуляри» та «Галопом по Європах» [149].

Тренінговий метод у соціальній і соціально-педагогічній роботі довів свою ефективність у багатьох сенсах. Особливість тренінгового методу полягає в тому, що соціальна просвіта (навчання) відбувається за умови постійної активної взаємодії усіх учасників. Це своєрідне взаємозбагачення знаннями, емоціями, досвідом, насичення середовища ресурсами групи, в якій всі є рівноправними учасниками. При цьому відбувається не академічний формат навчання з прямою передачею знань на заздалегідь визначену тему, а саме в такій взаємодії відбувається навчання «тут і зараз», учасники «проживають» конкретні ситуації, які сплановані й структуровані. Тренінговий метод дозволяє здійснювати інтерактивне навчання студентів в групі, залучаючи найактивніші ресурси всіх, включаючи тренера/ ведучого (фасилітатора).

Особливого значення при реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми, на думку О. Кравченко, Т. Лях, має *метод волонтерської діяльності* [104]. В ході його використання відбувається активізація мотиваційної сфери студента й поступове переведення з приймаючої пасивної ролі в роль активного творця сучасної дійсності, що стає можливим завдяки зануренню студентів у волонтерську діяльність. Це відбувається завдяки актуалізації проблеми торгівлі людьми як вагової й досі нерозв'язаної у соціальній практиці. Але задля ефективної подальшої роботи спочатку реалізується психологічна підготовка студентів до волонтерської роботи, відбувається просвіта і формування навичок волонтерської діяльності, а згодом активне залучення до роботи із різними вразливими щодо ситуацій і ризиків потрапляння у торгівлю людьми категоріями населення. Згодом досвідчені студенти-волонтери беруть на себе роль фасилітаторів, що навчають волонтерству новачків.

Метод «рівний-рівному, інноваційний метод «жива книга» є досить ефективними, оскільки дозволяють отримати досвід іншої людини в якості

інформації для аналізу і подальшого розв'язання проблеми. У реалізації технології соціальної профілактики торгівлі людьми ці методи варто застосовувати для актуалізації проблеми, формування мотивації працювати задля допомоги особі, що потрапила в ситуацію торгівлі людьми. Можна застосовувати варіанти цих методів – перегляд відеороликів з історіями жертв торгівлі людьми, слухання підкастів тощо. Особливо такі методи зручно застосовувати в онлайн-форматі, оскільки переваги дистанційної роботи (перегляд вже створених відеороликів і кліпів) при цьому очевидні.

Перейдемо до опису найбільш дієвих, на наш погляд, *форм* реалізації соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді, до яких відносимо: прес-конференцію, відеолекторій, форум-театр (соціально-інтерактивний театр), акції (хода), флеш-моб, геокешинг.

Прес-конференція – це особливий захід, який проводиться з метою розповсюдження інформації завдяки засобам масової інформації. Крім того, це можливість розширити контакти та оцінити позицію преси щодо піднятого питання соціальної профілактики та проблеми в цілому. Щоб представити неупереджену точку зору, в якості каналів інформації необхідно використовувати різні джерела інформації. Відкриття кризового консультаційного центру, притулку чи «гарячої лінії» – ось кілька причин, які є виправданими для проведення прес-конференції. Реалізація проекту, висвітлення міжвідомчої взаємодії суб'єктів профілактики торгівлі людьми, співпраця з інформаційними агентствами, створення відеороликів, початок нових ініціатив – все це шляхи протидії торгівлі людьми, які варто висвітлювати за допомогою прес-конференції, в тому числі, й за участю студентської молоді. Крім того, ще одним варіантом є публікація відео, запис підкастів про проблему.

Відеолекторій передбачає демонстрацію спеціальної відеопродукції (відеоролики), і використовується як поряд з іншими формами (тренінг, квест тощо), так і як самостійна форма. Використовуючи досвід протидії торгівлі людьми Громадської організації «Ла Страда – Україна», відзначимо, що цим

осередком розроблені просвітницькі відеоролики «Торгівля людьми: Питання та відповіді», «Торгівля людьми, трудова та сексуальна експлуатація в умовах війни». Серед фільмів, які рекомендуються для перегляду слід відзначити документальні: «Куплені та продані», «Український експорт», «Замки на піску», «У пошуках втраченого щастя», «Жертви мовчання»; художні фільми: «Якщо я не повернусь», «Ліля назавжди», «Третє тисячоліття – рабство існує». Серед них слід визначити навчальний відеододаток «Запобігання торгівлі людьми», створений із застосуванням фрагментів Інтернет-пейджеру ICQ з метою можливості обміну короткими повідомленнями через мережу Інтернет. Перелічені відеофільми допомагають привернути увагу студентської молоді до найбільш важливої інформації з протидії торгівлі людьми, сприяють швидкому її засвоєнню.

В реалізації розробленої соціально-педагогічної технології окреме місце посідає *форум-театр* або *соціально-інтерактивний театр* як відома інтерактивна форма протидії торгівлі людьми. Має на меті активне залучення студентської молоді у програвання драматичних сцен (подій), пов'язаних із проблемами торгівлі людьми, їх осмислення через пластику, емоції, переживання подій, що програються, пошук шляхів розв'язання проблеми. Особливістю форум-театру є те, що подією керує Джокер (фасилітатор) і одну й ту саму сцену можна програти декілька разів на прохання глядачів, змінюючи антагоніста (людину, яка створює проблему). Соціально-інтерактивний театр є різновидом форум-театру, де глядачеві надається така ж активна роль, як і акторам.

Соціальні акції (хода) також є інноваційною формою соціальної профілактики торгівлі людьми, що покликана до привертання уваги людей до соціальної проблеми. Проведення популярної соціальної акції «Walk for freedom» (хода за свободу до Європейського дня протидії торгівлі людьми) набирає популярності зараз і в Україні. Мета акції – підвищення рівня обізнаності населення щодо проблеми торгівлі людьми, поширення інформації про тенденції її розвитку та небезпеку, яку вона представляє.

Флеш-моб – це зазвичай заплановані демонстративні дії, що виконуються підготовленою групою людей, які нібито раптово з'являються в громадському місці й реалізують ці дії (за певним сценарієм). Попередня підготовка учасників може здійснюватися за допомогою Інтернет-чатів. Відзначимо, що специфіка організації флеш-мобів соціальної профілактики торгівлі людьми полягає у миттєвості дії на свідомість громадськості, водночас, студентська молодь, як активна частина населення здатна реалізувати такі активні форми, пригортаючи увагу до актуальності порушеної проблеми.

Геокешинг останнім часом став інноваційною формою соціального навчання, яку швидко опанувала студентська молодь передусім за пригодницький зміст. Ця форма скоріше нагадує захоплюючу командну гру метою якої є пошук заданих об'єктів, інформації про об'єкти і відповідей на питання. Така форма ефективна за умови формування мотивації і залучення студентської молоді до розв'язання питань соціальної профілактики. Також геокешинг стимулює пізнавальну активність студентів, розвиває допитливість, вміння спілкуватися і знаходити потрібну інформацію, вирішуючи проблему спільними зусиллями.

Засобами соціально-педагогічної технології будемо називати інструменти для реалізації соціальної діяльності: матеріальні (предмети і речі для здійснення соціальної профілактики, зокрема, презентації, сценарії проведення виховних годин, методичні рекомендації, силабуси, література, відеоролики, що дозволяють здійснити навчання), нематеріальні (соціальні мережі, віртуальний простір, інформаційно-комунікаційні технології, що дозволяють і здійснити навчання, і реалізувати набуті знання). Відзначимо, що сучасні засоби значно сприяють економії часу, ресурсів, не потребують матеріального простору, дозволяють швидко і ефективно досягти результату, поліпшують умови організації соціальної профілактики торгівлі людьми та здійснити діяльність в соціальному і фізичному просторі, а, отже, дозволяють реалізувати розроблену технологію. Коротко приділимо увагу інноваційному

засобу, що планується нами бути розробленим спеціально для упровадження соціально-педагогічної технології – *веб-сайту*.

Використання вебсайту для протидії торгівлі людьми як профілактичного засобу включає в себе ознайомлення з інформацією про явище торгівлі людьми (сайт може містити інформацію та матеріали, які роз'яснюють як виявляти ознаки торгівлі людьми та як цьому протидіяти); кампанії підвищення обізнаності суспільства про торгівлю людьми (використання сайту для розповсюдження інформаційних кампаній, які наголошують на серйозності проблеми та закликають до дій в галузі протидії торгівлі людьми); освітні програми (платформа може пропонувати відвідувачам онлайн-курси та вебінари для різних категорій населення, зокрема для молоді, які сприяють підвищенню обізнаності про ризики та способи захисту); інформація про гарячі лінії допомоги (наявність контактної інформації для звернення в разі підозри на випадки торгівлі людьми або для отримання консультацій); залучення громадськості (стимулювання активної участі громадян, зокрема молоді у протидії торгівлі людьми через волонтерські ініціативи та громадські акції..

Не можна не приділити увагу *соціальной рекламі* як потужному засобу соціальної профілактики торгівлі людьми. З огляду на порушену проблему й гостру необхідність проведення інформаційно-пропагандистської роботи серед громадськості, соціальна реклама є важливим засобом надання достовірної інформації щодо соціальних послуг протидії торгівлі людьми різними соціальними інституціями і суб'єктами здійснення профілактики, змісту, безоплатності надання таких послуг. Органи державної влади, громадські організації, які допомагають вирішувати досліджувану проблему, широко використовують цей засіб, розуміючи його вплив на ефективність їх діяльності. Наголосимо, що в ході підготовки студентської молоді за спеціальністю «соціальна робота», соціальна реклама є навчальним засобом, що активно використовується викладачами-новаторами для професійної підготовки. Практика участі здобувачів ЗВО демонструє активну участь

студентів у конкурсах соціальної реклами, які щорічно проводяться на різних рівнях.

Діагностико-корекційний етап соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми має на меті перевірку, аналіз і корекцію отриманих результатів в ході реалізації технології. Передбачає здійснення діагностичних заходів (повторна діагностика за заздалегідь розробленими критеріями і показниками). У разі невідповідності запланованим результатам (низький рівень знань, несуттєва динаміка якісних і кількісних результатів), передбачається корекція проміжних результатів, з аналізом причин отримання незначних змін (здійснюється групою експертів).

Підсумково-рефлексивний етап полягає в підготовці учасників технології до її завершення, в оцінці результатів реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми та в організації рефлексії проведеної роботи. Передбачається саморефлексія, в якій важливим моментом є те, щоб студентська молодь побачила шляхи використання набутих знань і досвіду як в професійній діяльності, так і в повсякденному житті.

Таким чином, у даному пункті ми здійснили обґрунтування соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО як певну послідовність дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов попередження та виявлення таких ситуацій.

Розроблена технологія складається із певних структурних елементів (мети, діяльності об'єкта і суб'єкта, змісту, форм, методів, засобів, результату), що пов'язані між собою.

Реалізація технології можлива завдяки розробленим етапам – освітньо-підготовчому, діяльнісному, діагностико-корекційному, підсумково-рефлексивному.

2.2. Впровадження соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді

Відповідно до вимог проведення формувального експерименту, наступним кроком стане реалізація соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді, з детальним описом найбільш значущих форм і методів, які вплинули на стан соціальної профілактики цього явища. Дослідну роботу було організовано за традиційною процедурою досліджень із соціальної педагогіки і соціальної роботи, що описані провідними вченими О. Беспалько[15], І. Зверевою[214], А. Капською[217] та ін. Відзначимо, що логіка дослідження передбачає опис реалізації розробленої технології за розробленими етапами – освітньо-підготовчим, діяльнісним, діагностико-корекційним, підсумково-рефлексивним, тому наступним нашим завданням стане детальний опис упровадження технології в межах цих етапів.

Розпочнемо з характеристики реалізації заходів освітньо-підготовчого етапу, який мав на меті теоретико-методичну розробку методичного інструментарію та освітньо-підготовчу діяльність суб'єктів, об'єктів, середовища ЗВО та соціального середовища до впровадження технології соціальної профілактики.

Така діяльність одночасно впроваджувалася за кількома напрямками:

- розробка методичного інструментарію і навчальних засобів (розроблено і внесено пропозицію в навчальний план за освітньою програмою підготовки здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота Одеського національного університету імені І. І. Мечникова вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми»; здійснено підготовку силябусу (додаток В) і робочої навчальної програми вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми»(додаток Г); з метою можливості впровадження навчання в дистанційному форматі підготовлено і розроблено навчальний онлайн-курс для студентської молоді

«Протидія торгівлі людьми в закладах вищої освіти»;

- підготовлено методичні рекомендації до вивчення освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми» для здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота, підготовка до розробки сайту з питань протидії торгівлі людьми (додаток Г);

- підготовка адміністрації ЗВО, кураторів, студентів та їх оточення до реалізації соціально-педагогічної технології відбувалась шляхом участі в науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів з презентацією особливостей впровадження розробленої технології, зокрема в міжнародних конференціях: «Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві» (5 листопада 2020 р., м. Одеса), в наукових студентських конференціях: 76 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова» (22-25 квітня 2020 р., м. Одеса), 77 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова» (23-24 квітня 2021 р., м. Одеса), 78 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова» (27-28 квітня 2022 р., м. Одеса), 79 – Звітна студентська наукова конференція ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова» (24-28 квітня 2023 р., м. Одеса), в міжвузівському науково-практичному семінарі: «Професійна мобільність як чинник соціальної адаптації і творчої самореалізації особистості в умовах суспільних трансформацій» (29 квітня 2020 р., м. Харків); зроблено аналіз рівня обізнаності студентської молоді про явище торгівлі людьми, форми експлуатації, методи вербування за допомогою онлайн опитування з подальшим проведенням ознайомчої лекції «Протидія торгівлі людьми», побудованій на основі здійсненого онлайн-опитування;

- дослідження цінностей студентської молоді, проводилось методом проєктивних методик, інтерв'ю, ситуативних кейсів, дослідження характеристик студентів за показниками когнітивного критерію (готовність до реалізації набутих знань, здатність до систематизації, координації своїх дій, а також уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної

профілактики); ціннісно-мотиваційного критерію (усвідомлення студентами власної гідності та цінності як найвищих аксіологічних феноменів, прагнення до формування мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя); показниками поведінкового критерію (вміння демонструвати свідому поведінку, відстоювати власні права та власні межі, здатність протистояти зовнішньому тиску, коректно відстоювати власні інтереси та позицію); мали місце: підготовка до організації і проведення форум- театру з аналізом ситуацій потрапляння в трафікінг серед студентства; обговорення на кураторських годинах можливості участі батьків, значимих дорослих у заходах виховної спрямованості; створення спільного плану дій викладачів і кураторів; взаємовідвідування навчальних занять та кураторських годин з метою спостереження і аналізу форм і методів висвітлення проблематики торгівлі людьми; опитування викладачів щодо змісту навчальних розділів і тем, присвячених порушеній проблемі, в освітніх компонентах;

- підготовка представників державних органів, соціальних служб, громадських організацій і партнерів до участі в реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми, що відбувалась під час участі в міжнародній конференції «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (16-17 травня 2017 р., м. Одеса), регіональній конференції «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (25 квітня 2018 р., м. Харків), «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (24 квітня 2019 р., м. Харків), «Наукові дослідження аспірантів: Педагогічна теорія і практика» (23 грудня 2020 р., м. Харків); підготовка до проведення соціальної акції «Walk for freedom» спільно з командою проєкту А21Україна та Карітас Одеса УГКЦ; підготовка до проведення кіно-тренінгу «Жінка в полоні» спільно зі студентством Комунального закладу Харківська гуманітарно-педагогічна академія ХОР; проведення прес-конференцій з представниками недержавних організацій; консультування та круглі столи,

що проводились онлайн з ЦССМ (м. Одеса).

Підготовчо-освітній етап виявив зацікавленість всіх учасників заходів, водночас ми можемо констатувати недостатній рівень володіння викладачами і кураторами питаннями щодо сутності, причин, масштабів і тенденцій торгівлі людьми в нашій державі, особливо на тлі міграційних процесів через повномасштабне вторгнення країни-агресора. Обговорення на засіданнях кафедр необхідності проведення зі студентською молоддю, як потенційною групою ризику, заходів з протидії торгівлі людьми у таких ЗВО, як КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР і Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, також виявило перспективність реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

Викладачі і куратори підтвердили недостатню розробленість науково-методичного забезпечення з питань протидії торгівлі людьми в умовах воєнного часу, а також необхідність розробки сценаріїв виховної роботи зі студентами, які перебувають за кордоном і навчаються в онлайн-форматі, що було нами враховано і проведено відповідну підготовчу роботу. Діяльність цього етапу передбачала направлення колективних зусиль на використання важливих гуманістично орієнтованих концепцій виховання соціально активної і свідомої молоді, звернення свідомості викладачів і кураторів до гуманістичних цінностей та досягнення єдності в питанні запобігання торгівлі людьми як соціально негативного явища. Перспективним педагогічним завданням ставилось надання якісної професійної підготовки, спрямованої на розвиток професійних компетенцій майбутніх фахівців та підготовку їх до успішної самореалізації в обраній професії. Також протягом освітньо-підготовчої діяльності було налагоджено співпрацю з психологічною службою для можливості отримувати якісний зворотній зв'язок і підтримку. У виховній роботі зі студентською молоддю особливого значення набувають виховні бесіди та години спілкування для актуалізації порушеної проблеми і запобігання потрапляння в небезпечні ситуації,

особливо для тих студентів, що перебувають за кордоном.

Аналіз рівня обізнаності студентської молоді про явище торгівлі людьми, форми експлуатації, методи вербування здійснений за допомогою онлайн-опитування, також показав недостатню обізнаність про особливості цього явища. Так, найчастіше студенти знали про проблему торгівлі людьми, але водночас недостатньо володіли питаннями правових норм стосовно реальних ситуацій, що можуть призвести до рабства, не розуміли особливостей ризикованої поведінки, можливості потрапляння в небезпечні ситуації під час оформлення документів, навчання, знайомства, проведення дозвілля, працевлаштування, особливо за кордоном; не володіли інформацією про установи та організації, що допомагають потерпілим від торгівлі людьми. Все ці прогалини було враховано при підготовці матеріалів для проведення роботи зі студентством щодо можливості реалізації розробленої технології. Для підвищення мотивації студентської молоді у формульованому експерименті була проведена ознайомча лекція. Також вдалося організувати групу студентів, які виявили бажання брати участь у студентському форум-театрі.

Підготовчо-просвітницька співпраця з представниками державних органів, соціальних служб, громадських організацій і партнерів до участі в реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми також має певні напрацювання в розв'язанні цієї проблеми. В ході проведеного онлайн круглого столу «Партнерство-об'єднує» спільно з фахівцями з соціальної роботи КУ «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Хаджибейського району міста Одеси, фахівці якого брали участь у підготовці та просвітницько-інформаційній діяльності з питань протидії торгівлі людьми, було виявлено типові проблеми, що призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, зокрема, проблеми внутрішньо переміщених осіб, біженців за кордоном, виявлення «груп ризику», шляхи надання їм допомоги і підтримки, механізми здійснення міжвідомчої співпраці задля здійснення

профілактичного напрямку; також було обговорено можливість аналізу рівня обізнаності студентської молоді про явище торгівлі людьми, форми експлуатації, методи вербування за допомогою онлайн-опитування за участю партнерів у розробленій нами технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

Також на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Хаджибейського району м. Одеси було проведено проблемно-орієнтовану гру з молоддю, яка належить до категорії внутрішньо переміщених осіб, «Що я маю знати про працевлаштування за кордоном», в якій також брали участь соціальні працівники центру. В ході гри було виявлено потенційні ризики й проблемні моменти при працевлаштуванні українців за кордоном, усвідомлений погляд на які сприятиме уникненню проблеми торгівлі людьми. Підсумками гри стала розробка пам'яток для молоді з числа ВПО; зміст пам'яток базувався на рекомендаціях, створених усіма учасниками заходу.

Укладання договорів про співпрацю з партнерськими організаціями, що здійснювалося впродовж усього терміну проведення експериментальної роботи також підтверджує позитивну налаштованість як адміністрації ЗВО, органів місцевої влади, так і державних і недержавних організації щодо підтримки діяльності з соціальної профілактики торгівлі людьми.

Партнерські організації виявили готовність допомагати в реалізації інформаційної і нормативно-регулятивної складових соціальної профілактики при впровадженні розробленої нами соціально-педагогічної технології.

Таким чином, нам вдалося підготувати викладацький склад ЗВО, студентську молодь та представників державних органів, соціальних служб, громадських організацій, партнерів і середовище (середовище ЗВО і соціальний простір) до реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

Діяльнісний етап передбачав безпосереднє здійснення формувального

етапу експериментальної роботи, що міститься в межах розробленої технології (додаток В); тож продовжимо детальний опис найбільш вдалих форм і методів цього етапу, розкриваючи коротко їх зміст.

Проведення циклу лекцій з питань протидії торгівлі людьми здійснювалось з метою підвищення рівня знань студентської молоді про сутність, причини, тенденції торгівлі людьми в сучасному українському суспільстві, сучасні форми експлуатації людей, особливо жінок і дітей (торгівля жінками й дітьми, комерційна сексуальна експлуатація дітей і жінок, використання найгірших форм дитячої праці, проституція і рабство, торгівля людськими органами), способи потрапляння в такі небезпечні ситуації, про концептуальні засади і нормативно-правове підґрунтя в сфері державної політики України щодо протидії торгівлі людьми, способи протидії цьому явищу.

Так, в ході проведення циклу лекцій ми помітили, що студенти особливо чутливо реагували на інтерактивний і неординарний спосіб подачі навчального матеріалу, намагалися проявляти критичне мислення в ході рефлексії на вміння актуалізувати проблеми, висловити власне ставлення до викладеного матеріалу. Це досяглося використанням дискусій під час роботи, розв'язанням проблемних ситуацій і аналізом кейсів. Перевірка знань студентів відбувалась з метою виявлення рівня сформованості знань і уявлення щодо реалізації набутого досвіду соціальної профілактики торгівлі людьми у вигляді проміжних контрольних тестів, підсумкової атестації за освітнім компонентом.

Проведення тренінгу з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки» відбулося задля підвищення рівня сформованості уявлення студентів про проблему торгівлі людьми та її наслідки для людини, формування навичок безпечної поведінки, виховання поваги до прав людини, формування готовності захищати свої права. Деталізуємо важливі моменти, які, на наш погляд, вплинули на підвищення обізнаності студентів і сформованості у них мотиваційних і поведінкових

характеристик.

Так, в ході роботи малих груп до фрази «Торгівля людьми» необхідно було записати по колу без зупинки всі поняття, що асоціюються з нею, які раптово спадали на думку. Коли всі ідеї були записані на папері, студентам запропонували продумати і зафіксувати всі можливі зв'язки між написаними словами та фразами. Показовим фактом була висока креативність студентів, їх прагнення встановлювати нові зв'язки, ініціативність їх дій та творча атмосфера вправ.

Такою ж азартною і жвавою видалась інша гра в межах тренінгу – «Міфи і стереотипи». Учасникам роздавались картки з написаними хибними думками на кшталт: «усі від'їжджаючи за кордон знають, що з ними може трапитися», «в ризиковану ситуацію потрапляють тільки нерозважливі», «саме ЗІ МНОЮ такого не трапляється», «потерпілими від торгівлі людьми стають жінки легкої поведінки», «торгівля людьми трапляється, коли людина перебуває за кордоном без документів» тощо. Студенти спростували майже всі стереотипні думки, але важливим було те, що разом із тим знаходились дискусійні моменти, які потребували пояснень, наведення прикладів, звернення до нормативно-правової бази для тлумачення деяких моментів.

Велику зацікавленість виявили студенти в ході проведення блоку, присвяченого формам незаконного використання людей, що вивчались в ході мозкового штурму двома малими групами. Показовим фактом було те, що деякі форми студенти виявили одразу, наприклад: експлуатація праці, домашнє рабство, всиновлення або удочеріння з комерційною вигодою, примусове жебрацтво, сексуальна експлуатація, примусові шлюби; а деякі форми, такі як примусові репродуктивні функції, в тому числі, донорська вагітність і народження дитини, «потогінне виробництво», насильницьке донорство, примусове використання людини у збройних конфліктах, втягнення у порнографічний бізнес, довелося знаходити за допомогою спільної роботи обох груп. Це показало студентам їх певну необізнаність з питань торгівлі людьми, що вдалося надолужити в подальшому обговоренні.

Вивчення законодавчої бази відбулось під час вправи «Мозаїка», що передбачала складання уривків з текстів різних законів, без назви, розірваних на частини. Завдання полягало в тому, щоб створити цілісний документ та відповісти, як він називається. Для цього було використано основні документи з захисту прав дитини, а саме: Конвенція про права дитини, Конституція України, Закон «Про охорону дитинства», Кримінальний Кодекс України, Постанова КМУ №226 від 05.04.1994 р. «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків». Задля полегшення завдання можна було скористатися методичним матеріалом у вигляді підготовленої таблиці «Можливості Кримінального Кодексу України щодо криміналізації дій, пов'язаних із торгівлею дітьми». Цікавим виявився той факт, що під час виконання цього завдання студенти зробили висновок про те, що дорослі за незаконні діяння по відношенню до неповнолітніх притягуються до відповідальності навіть за згоди останніх брати участь в цих діяннях. Крім того, знання своїх прав і обов'язків є запорукою низької ймовірності потрапити в ситуацію торгівлі людьми. Студентська молодь також відзначила необхідність формування правосвідомої поведінки на основі знання законодавчої бази, необхідності відстоювати власні права при ситуаціях порушень, захищати професійну честь та особистісну гідність.

Проведення кіно-тренінгу «Жінка в полоні» відбувалось в два етапи: перегляд і подальше обговорення у формі відповідей на запитання за сценарієм фільму. Мета такої форми – сприяти розумінню студентами особливостей емоційної сфери людини, яка тривало перебуває у ситуації домашнього рабства. У ході обговорення розглядалися такі питання: «Який вид експлуатації ви бачите у фільмі?», «Які відчуття жінки можна спостерігати протягом фільму?», «Чому вона приховує, що в неї є дитина?».

Обговорення стрічки спонукало до виявлення кола проблем у студентства, пов'язаних із їх власними ризиками щодо потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, або точніше, обговорювалися проблемні зони для

здійснення превентивного виховання студентської молоді як вразливої категорії щодо потрапляння до ситуацій торгівлі людьми і трафікінгу. Відповіді на ці запитання також дозволили студентам замислитися над внутрішньою емоційною сферою людей, які перебувають у ситуаціях торгівлі людьми, обговорити шляхи допомоги, що можуть бути доцільними в професійній діяльності з жертвами торгівлі людьми, а також з тим, які можливі способи самопомоги може використати особа, що потрапила в ситуацію рабства.

За ініціативи кураторів з батьками та усіма охочими з числа найбільш близького оточення студентів було проведено виховну онлайн-годину

«Попередження насильства: подолання стереотипів та формування правил безпечної поведінки», яка мала на меті розвінчати існуючі в суспільстві стереотипи про способи і шляхи потрапляння в ризиковані щодо торгівлі людьми ситуації та сформувані правила безпечної поведінки, які, за задумом, необхідно було обговорити зі студентами після зустрічі. Учасники наводили власні приклади задля підтвердження існування стереотипів у свідомості людей, обговорювали безпечні шляхи влаштування на роботу за кордоном, можливі труднощі, з якими можна зіткнутися у процесі працевлаштування, спілкування з іноземними представництвами тощо.

У рамках взаємодії з сім'єю задля проведення просвітницько-профілактичної роботи розгорнулася діяльність щомісячного віртуального кіноклубу «Батьківський відеолекторій». Робота передбачала залучення батьків до перегляду кінострічок на досліджувану нами тематику і була спрямована на налагодження підтримки завдяки комунікації студентської молоді зі значимими дорослими з найближчого оточення для попередження негативних явищ та формування свідомості та поведінки. Зокрема, для перегляду було використано фільми «Куплені та продані», «Український експорт», «Замки на піску», «У пошуках втраченого щастя», «Жертви мовчання»; художні фільми: «Якщо я не повернусь», «Ліля назавжди», «Третє тисячоліття – рабство існує», які запропоновано Громадською

організацією

«Ла Страда – Україна» як засоби соціальної профілактики торгівлі людьми. Після перегляду батьки у спеціально створеному чаті записували свої враження від перегляду фільмів і обмінювались думками. Показовим було те, що навіть дорослі люди інколи після перегляду були вражені серйозністю порушеного питання і радили подивитися ці стрічки своїм знайомим і дітям.

Щодо перегляду фільмів студентством, слід вирізнити навчальний відеододаток «Запобігання торгівлі людьми», який зручно встановлюється у смартфон і може бути використаний у будь-який вільний час. Відеододаток складається з шести десятихвилинних відеороликів:

Відео 1. «Третє тисячоліття – рабство існує» Цей фільм розкриває актуальність проблеми торгівлі людьми в Україні.

Відео 2. Відео показує основні методи вербування українців, а також є засобом запобігання потраплянню у пастки торгівлі людьми.

Відео 3. «Знання законів тебе захищає». У відео представлена інформація про міжнародну та українську превентивну законодавчу базу протидії торгівлі людьми.

Відео 4. «Злочину можна запобігти». Відео містить рекомендації для тих, хто хоче навчатися та працювати за кордоном, планує відпочинок або одруження з іноземним громадянином.

Відео 5. «Якщо ви в біді, зверніться по допомогу» Цей фільм присвячений діяльності державних, неурядових та міжнародних органів влади, організацій, які надають допомогу жертвам торгівлі людьми.

Відео 6. Відео підводить підсумок, показаного в попередній серії та розповідає про діяльність правоохоронних органів України щодо запобігання торгівлі людьми.

Зауважимо, що це було завдання для самостійної роботи, яке так само передбачало вільний обмін думками студентів і рефлексію після перегляду. Водночас, ми скористалися порадами фахівців і запропонували питання для

обговорення [196]: «Які саме моменти вразили під час перегляду, чому?», «Чи змінили б ви сценарій фільму, чому?», «Яких етичних вимог слід дотримуватись під час створення такого фільму?», «Якщо б ви працювали викладачем, під час вивчення яких освітніх компонентів ви б використали фільм, поясніть чому?».

Перегляд цих відеороликів дійсно вразливо вплинув на мотиваційну і поведінкову сферу студентів, сприяв ознайомленню з їх думками під час рефлексії виявило бажання бути активними у професійній допомозі жертвам торгівлі людьми, проявляти просоціальність і пропагувати обережність серед студентства, яке перебуває нині за кордоном у зв'язку з воєнною агресією. У результаті обговорення з'явилися бажуючі стати волонтерами з протидії торгівлі людьми, щоб допомагати в подальшій організації заходів профілактичної спрямованості.

Прослуховування подкасту «Це зі мною не станеться», подкасту на сайті Dressemer [165] англійською мовою стало факультативним для студентів, під час зустрічей студенти відзначали важливість профілактики цього явища, оскільки в торгівлю людьми потрапляють люди з усього світу, доказами чого є записи свідчень торгівлі людьми.

Визначною подією стало проведення ходи за свободу «Walk for freedom» до Європейського дня протидії торгівлі людьми, що відбувається кожного року 18 жовтня. Акція спрямована на підвищення рівня обізнаності населення щодо проблеми торгівлі людьми, поширення інформації про тенденції її розвитку та небезпеку, яку вона представляє, на активізацію громадськості до протидії торгівлі людьми та візуалізацію проблеми на глобальному рівні. Така акція стала можливою завдяки реалізації інформаційно-пропагандистської роботи як у середовищі ЗВО, так і в соціальному просторі громади. Під час ходи, яка проходила у м. Одеса студентською молоддю спільно з командою проєкту A21 – Україна та Карітас Одеса (Української греко-католицької церкви) за підтримки Державної служби України з питань праці, було роздано буклети з питань

запобігання цьому явищу, спільно з державними інспекторами проінформовано населення про ризики потрапляння в ситуації торгівлі людьми. Плакати, які розповсюджували студенти, містили інформацію щодо гарячих ліній, на які можна звернутися за допомогою: 1547 – Гаряча лінія з протидії торгівлі людьми; 527 – Національна Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми; 112 – Служба екстреної допомоги в ЄС; 102 – Поліція.

Враження після проведення цієї акції переповнювали учасників ходи, оскільки студенти побачили об'єднаність зусиль і державних органів влади, і недержавних організацій, і церкви, і волонтерських і благодійних організацій. Студентство на власному прикладі переконалось у можливості налагодження взаємодії з органами влади, державними та недержавними суб'єктами здійснення соціальної профілактики, яка завдяки ініціативі, активності і мобільності студентської молоді, стала можливою для реалізації в рамках розробленої соціально-педагогічної технології.

Обговорення після акції у формі студентської прес-конференції з висвітлення основних питань події і подальшим розміщенням на сайті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова і на сайтах громадських і державних організацій-партнерів акції показало дієвість зусиль всіх суб'єктів соціальної профілактики торгівлі людьми, оскільки своєчасне інформування, масове привертання уваги громадськості, на думку студентів, є ефективним засобом протидії такому соціально небезпечному явищу. Студенти відзначали також появу мотивації до активної соціальної діяльності, відчуття підвищеної ролі кожної людини, яку обурює явище торгівлі людьми, для здійснення профілактики, а також власне прагнення до професійної самореалізації на основі вільного вибору власної траєкторії життя.

Важливим для розвитку мотиваційно-ціннісної сфери студентства став тренінг «Зміна цінностей студентської молоді», що також був запланований. Година спілкування «Як не стати жертвою работоргівлі», Інтерактивні сесії також активно використовували аргументи та дискусії на суспільно значущі теми. Під час реалізації програми відбувається багато різноманітних дебатів, спрямованих на формування власної точки зору,

вміння її відстоювати, вміння класифікувати та розставляти пріоритети цінностей та вміння долати життєві кризи.

В процесі реалізації діяльнісного етапу група студентів з числа активістів соціальної профілактики торгівлі людьми виявила бажання приєднатися до волонтерського руху. Залучення активістів з числа студентства спрямовує на організацію постійно діючої студентської спільноти, яка, реалізуючи профілактичну роботу безоплатно, розуміє важливість і необхідність її проведення серед населення. Узагальненими завданнями волонтерів стали: інформаційно-просвітницька робота в територіальній громаді, організація і навчання за методом «рівний-рівному» інших студентів способам волонтерської діяльності, пропагандистська робота, безпосереднє здійснення профілактики, розробка інформаційної продукції (стінгазет, буклетів, відеороликів, соціальної реклами), участь в університетських і загальних заходах партнерів з соціальної профілактики торгівлі людьми. Виявляючи себе у волонтерстві за цим напрямом, студенти відзначали важливість такої роботи, необхідність бути обізнаним, досвідченим, вивчати мову для можливості спілкування із закордонними роботодавцями, мати підтримуюче коло спілкування як серед однолітків, так і серед громади, не соромитися просити про допомогу, знати шляхи потрапляння у торгівлю людьми, виявляти турботу про своїх близьких людей та українців за кордоном, поширювати інформацію про особливості законодавчої бази щодо перебування на території тієї чи іншої країни та особливості працевлаштування, а також способи повідомлення фактів торгівлі людьми правоохоронним органам.

Студенти з числа волонтерів також брали участь в організації і діяльності студентського форум-театру. Ця цікава, інтерактивна форма соціальної профілактики торгівлі людьми стала однією з найефективніших. Ми намагались створити постійну групу з числа студентів, але за різних причин (наприклад, перехід на дистанційну форму навчання через пандемію) склад театру постійно оновлювався, водночас нам вдалося поставити і

провести інсценування за мотивами однойменної гри «Рожеві окуляри». За сценарієм постановки, мало обізнані особи потрапляють у різні небезпечні ситуації (через незнання законів, відбирання документів, що засвідчують особу, насильне утримання, ненормований робочий день, «легкі гроші», проституція тощо). Учасники програвали ці невеликі сценки, а глядачі могли зупинити на будь-якому моменті гру акторів і «переграти» цю сцену на користь виходу із небезпечної ситуації, тим самим показуючи іншим глядачам, як можна убезпечити себе від потрапляння в торгівлю людьми. Сама обстановка театрального дійства, ретельна підготовка і прописування сценарію, добір театральних реkvізиту і перевтілення в героїв сценок збуджувати інтерес і мотивацію студентів; перші постановки викликали велику активність студентської молоді, завдяки чому ми отримали позитивний зворотній зв'язок від усіх учасників форум-театру у вигляді смс-повідомлень, серед яких: «Цікава форма роботи в університеті, побільше б таких заходів...», «Мені сподобалось. Все зрозуміло і прикольно!»,

«Не думав, що так можна проводити профілактику...», «Дуже класна гра, сама б хотіла спробувати, але не наважилась...», «Як учасниця, скажу відверто, що раніше не замислювалась над цією темою взагалі, а тепер знаю, що робити, якщо щось трапиться з моїми друзями або близькими...». Як бачимо, форум-театр залишив яскраві спогади і бажання бути активним учасником інтерактивних форм соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді.

Форум-театр викликав зацікавленість темою працевлаштування за кордоном, оскільки багато сучасних студентів на середніх курсах навчання в університеті вже прагнуть здобути фінансову й особисту незалежність від батьків і намагаються знайти роботу, в тому числі й за кордоном. Ситуація стрімко активізувалась з широкомасштабним вторгненням країни-агресора і пов'язана з виїздом багатьох українських родин за кордон, отже, доречним було проведення онлайн-інтерактиву «Легальне працевлаштування – шлях до безпеки», до якого було запрошено всіх охочих. Інтерактив складався із

вікторини щодо обізнаності студентів з особливостями тієї чи іншої країни, із необхідності виконати завдання з пошуку агентств з працевлаштування (в Україні або в тій державі, де перебували студенти) і подальшого ознайомлення з умовами прийому на роботу, аналізом ризиків при працевлаштуванні, аналізом способів і умов оплати праці, аналізом законодавства країни, міні-квесту з пошуку державних і недержавних організацій, що дозволяють розв'язати проблеми потерпілих від торгівлі людьми осіб, із підведення підсумків інтерактиву в формі міні-есе. Студенти відзначили інформаційну насиченість інтерактиву, корисність знайденої і проаналізованої інформації, висвітлили можливі проблемні моменти щодо документального оформлення праці й способів оплати праці на легальних умовах тощо. Захоплюючий характер інтерактиву спонукав до активних дій, формував мотивацію і безпечну поведінку, що ми і спостерігали в ході ознайомлення з думками студентів з міні-есе.

Окремо відзначимо низку заходів, що проводились з нагоди Європейського дня боротьби з торгівлею людьми (18.10.2019, 2020, 2021 р.р.). Було організовано тренінги, лекції, кіно-тренінги, вистави форум-театру, з висвітленням цієї події на університетському сайті, на сайті соціально-психологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, сайті партнерських організацій, розробленому авторкою дисертації. Відзначимо, що метою цих заходів стало висвітлення такої глобальної проблеми, як торгівля людьми, необхідність консолідації зусиль державних і недержавних організацій і органів влади для протидії цьому явищу, переслідування й покарання злочинців, надання кваліфікованої допомоги постраждалим від торгівлі людьми особам. Студенти виявляли активність і демонстрували свідоме бажання брати участь в інтерактивах, оскільки, як зазначено було вище, це спонукало їх до формування світогляду вільної і освіченої людини, просоціальної і активної у власній позиції недопущення розповсюдження негативних явищ у соціумі, що особливо важливо у професійному становленні майбутнього фахівця соціальної

роботи, здатного як до професійної, так і особистісної самореалізації,

Приділимо увагу також традиційним способам соціального виховання студентської молоді під час проведення годин спілкування. В рамках Всесвітньої кампанії «16 днів проти насильства», яка щорічно проходить з 25 листопада по 10 грудня, нами проведено цикл годин спілкування на теми: до

25 листопада, Міжнародного дня боротьби з насильством щодо жінок – «Жінка – це не товар», метою заходу було привернення уваги до проблеми торгівлі жінками, сексуальної експлуатації, використання жінок в якості донорів при народженні дитини, експлуатацією у важких умовах праці тощо; година спілкування «Торгівля людьми, насильство в сім'ї – злочини проти людини», метою цього заходу було попередження причин і конфліктів у родині, що спонукають дітей виходити з сім'ї; 1 грудня, до Всесвітнього дня боротьби з ВІЛ/СНІДом, проведено годину спілкування «Разом ми сильні» задля привернення уваги студентства до проблем ВІЛ-позитивних осіб, до способів запобігання і поширення хвороби та формування толерантного ставлення до інфікованих осіб; студентам було запропоновано озброїтись традиційним символом – Червоною стрічкою, яку вигадав художник Франк Мур і вперше використав її в 1991 році як надію на майбутнє без СНІДу. 2 грудня, до Міжнародного дня боротьби з рабством, проведено годину спілкування «Сучасне рабство – існує» з метою визначення категорій рабства людини у навколишньому світі. В ході обговорення учасники торкнулися питання сучасних форм рабства, до якого включають сексуальну експлуатацію, торгівлю людьми, купівлю-продаж наречених, примусові шлюби (за даними статистики їх кількість у світі перевищує 15 мільйонів), численні форми дитячої праці, примусове вербування дітей для використання у збройних конфліктах, боргову кабалу. Було наголошено, що перелічені форми рабства порушують права людини, є приниженням людської гідності та суперечать законам цивілізованого світу. Було зроблено висновок про необхідність продовжувати висвітлення і профілактичну роботу в цьому напрямі. 3 грудня, до Міжнародного дня людей з

обмеженими фізичними можливостями, проведено годину спілкування «Вони теж такі, як ми», з метою обговорення проблем людей з особливостями розвитку; і хоча така категорія опосередковано стосується порушеної проблеми, студентство виявило підвищену вразливість до осіб з обмеженими можливостями, що спонукало нас до розробки певних інформаційних засобів для таких людей, наприклад: при користуванні зручним адаптованим інтерфейсом або використанні особливих засобів програмування для можливості користування розробленим нами сайтом.

5 грудня традиційно святкується Міжнародний день волонтера, і було проведено загальні університетські заходи з цієї нагоди, а також заходи в рамках реалізованої нами соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді, серед яких: вистава студентського форум-театру, а також година спілкування «Правила безпечної поведінки за кордоном», що доповнювали одна одну і проводились з метою усвідомлення важливості дотримання правил безпечної поведінки людей, які знаходяться в інших країнах. До проведення заходу приєдналися і громадські організації, і партнерські організації, які опікуються питаннями протидії торгівлі людьми. Учасники заходу наголосили на випадках вербування за допомогою обману наших співвітчизників, які полишаючи країну через війну, потрапляють у пастку торгівлі людьми, випадках шантажу або насильства, особливо серед незахищених верств населення, що проживають за кордоном тільки на допомогу від держави. Студенти отримали цінні поради від волонтерів, які допомагають жертвам торгівлі людьми поновити документи, звернутися по допомогу до консульств, правоохоронних органів. Година спілкування до Міжнародного дня боротьби з корупцією (9 грудня) проведена була з метою розповсюдження інформації щодо запобігання цьому явищу, покарання правопорушників та ознайомлення з механізмами міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією. Студенти виявили, що лише за умови єдності всього суспільства та створення системи протидії корупції можна подолати це явище, тим самим сприяти покаранню рабовласників і

рабських картелів, які й досі існують у світі.

Година спілкування до Міжнародного дня прав людини, 10 грудня була спрямована на висвітлення порушень прав людини в сучасному світі, поширення знань щодо основних нормативно-правових актів, які визначають права людини та їх зміст, ознайомлення з історією створення Декларації про права людини, формування розуміння важливості дотримання прав і свобод людини в контексті протидії торгівлі людьми. Учасники підкреслили важливість знати і поважати права і свободи усіх без винятку людей; пропагували ідею підтримання прав жертв торгівлі людьми, покарання злочинців, які здійснюють такі протиправні дії.

Розробка сайту з питань протидії торгівлі людьми в рамках реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми стала одним із ефективних засобів на діяльнісному етапі. Сайт, розроблений нами, має на меті використання віртуального простору як засобу масової комунікації, тому на ньому розміщена цікава та корисна інформація щодо профілактики та боротьби з торгівлею людьми. Доступні матеріали допомагають виявляти, запобігати та протидіяти цій проблемі, включаючи інформацію про правові аспекти, законодавство, міжнародні угоди, а також контакти організацій, які надають допомогу жертвам. На сайті є освітні ресурси, такі як відеоматеріали, брошури, інтерактивні курси та вебінари, які пояснюють, як розпізнавати ознаки торгівлі людьми та як діяти в цих ситуаціях. Інтерактивні елементи, такі як форуми та секції з частими запитаннями, дозволяють відвідувачам отримувати відповіді на свої питання.

Особливу увагу на сайті приділено підвищенню обізнаності молоді про ризики торгівлі людьми. Розроблені навчальні програми та матеріали адаптовані для університетів, що дозволяє вчителям та викладачам використовувати їх у своїй роботі. Сайт забезпечений легким доступом і зручністю для користувачів, включаючи адаптацію для мобільних пристроїв та багатомовність, щоб забезпечити доступність інформації для широкої аудиторії.

За оцінками студентів як активної частини користувачів віртуального контенту, 90 % інформації сьогодні вони черпають саме в мережі Інтернет.

Це інформація про популярних блогерів, відомих громадських і політичних діячів, організації в соціальних мережах, про зірок спорту, політиків, діячів шоу-бізнесу та ін. Таке використання ресурсів віртуального простору вважається нами сучасним та ефективним інструментом для соціальної профілактики торгівлі людьми.

Переходимо до опису форм і методів соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми на діагностико-корекційному етапі, який має на меті перевірку, аналіз і корекцію отриманих результатів в ході реалізації діяльнісного етапу технології.

У дослідженні ми намагалися дібрати також цікаві, інтерактивні форми і методи як для здійснення оцінки стану соціальної профілактики, так і для корекції проміжних результатів. Однак передбачене контрольним етапом експерименту здійснення діагностичних заходів (повторна діагностика за заздалегідь розробленими критеріями і показниками) відбувалась традиційним шляхом. Технологічний алгоритм перевірки передбачав, що невідповідність запланованим результатам (низький рівень знань, несуттєва динаміка якісних і кількісних результатів) вимагає корекції отриманих результатів, з ретельним аналізом причин отримання незначних змін. Для цієї процедури було залучено експертів (фахівці з соціальної роботи, куратори, викладачі ЗВО).

Діагностико-корекційний етап розпочався з анкетування студентів з досліджуваної проблеми, а також проведення додаткових методів емпіричного дослідження, таких як інтерв'ю, метод ситуативних кейсів, в ході яких ми з'ясували, що рівень знань студентів значно зріс. Студенти вільно володіли основними поняттями, такими як «торгівля людьми», «торгівля дітьми», «комерційна сексуальна експлуатація дітей і жінок», розуміли шляхи потрапляння українських громадян до торгівлі людьми, могли надати основні поради тим, хто збирається за кордон, щоб вони

володіли правилами безпечної поведінки за кордоном.

Вельми цікавою стала гра «Галопом по Європах», яка є розробленим методичним інструментом для підвищення рівня обізнаності щодо проблеми трудового трафіка й торгівлі людьми. Ми використали гру для аналізу обізнаності студентської молоді з цієї проблеми. Студенти охоче грали, «подорожуючи» за заздалегідь зазначеними маршрутами по таких країнах, як Великобританія, Єгипет, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Туреччина, Франція, Чехія та ін.

Показовими були дії студентів, коли ми попросили їх прокоментувати, наприклад, з якими нормативно-правовими документами необхідно ознайомитись, започатковуючи власний бізнес, якщо потрапили на поле «Власний бізнес»; які документи необхідно мати при собі при відвідуванні поля «Паспортний стіл»; як треба поводитися при відвідуванні поля «Туристичне агентство»; які права потерпілого у дорожньо-транспортній пригоді необхідно знати при переході на поле «Страхова компанія»; які гарантії здобувача освіти існують на полі «Освіта»; що треба робити, потрапивши на поле «Пограбування». Студенти майже вільно володіли питаннями безпечної поведінки, хоч метою гри було отримання найбільшої соціальної та фінансової стабільності; отже, гра пройшла позитивно, хоча були виявлені деякі прогалини у знанні законів тих чи інших країн, які ми намагалися подолати, використовуючи інформацію з мережі Інтернет.

Не менш ефективною стала гра «Рожеві окуляри», яку ми також використали для перевірки таких питань, як: «Чи може особа розраховувати на соціальний захист за кордоном?», «Яка допомога надається особі, яка стала жертвою торгівлі людьми?», «Як правильно заключити трудову угоду?», «Які існують шляхи безпечного виїзду за кордон?», «Яким чином перевірити законність фірми, що допомагає працевлаштуватись за кордоном?».

Гра містила чотири напрями. Перший напрям присвячений

термінології, пов'язаній з проблемами торгівлі людьми та причинами поширення торгівлі людьми, з цим напрямом у студентів не було жодних проблем. Вони вільно володіли поняттями з досліджуваної проблеми. Другий напрям присвячений з'ясуванню шляхів потрапляння українських громадян до тенет торгівлі людьми, і тут так само студенти показали володіння цим матеріалом, навіть називали нові гіпотетичні шляхи потрапляння українців до торгівлі людьми в країні-агресорці, наголошуючи на випадках викрадення людей, шантажу й обману, депортації і т.і. Це свідчить про наявність у студентів власної проукраїнської свідомої позиції, бажання відстоювати честь і гідність наших громадян, проводити пропагандистську роботу і розповсюджувати інформацію про безпечне поводження на окупованих територіях тощо. Третій напрям присвячений виявленню знань щодо основних прав людини, правил убезпечення себе від потрапляння до ризикованих ситуацій, пов'язаних з торгівлею людьми.

Четвертий напрям містив знання щодо проведення профілактичних заходів, медіації, консультування, соціальної підтримки осіб, які працевлаштовуються або вже працюють за кордоном, а також рекомендації щодо виїзду за кордон.

При проведенні інтерактивної гри майже не було помилкових відповідей на запитання, водночас, корекції потребували відповіді на питання: «Що таке «дозвіл на роботу»?», «Що таке дозвіл на проживання в іншій країні?», «Туристична віза дає право на...», «Що таке система au-pair?», «Праця неповнолітньої людини вважається незаконною (обрати випадки)», «Діти та підлітки можуть працювати, якщо...», «Яким чином можна захистити себе, одружуючись з іноземцем?», «На яку допомогу за кордоном може розраховувати особа, яка потерпіла від торгівлі людьми?». Присутні експерти також залучалися до проведення корекції і уточнення правильних відповідей. Показовим був той факт, який відзначили студенти, що в різних країнах на основі їх законодавства існують різні норми трудового законодавства, з якими необхідно обов'язково ознайомитись при виїзді або

працевлаштуванні.

З цією метою зі студентською молоддю було проведено онлайн-квест з безпечного працевлаштування [150].

Онлайн гра АСТ – це безкоштовна гра, яка допомагає учасникам виявляти ознаки торгівлі людьми. Гра базується на історіях (кейсах) та сценаріях, що відображають реальну дійсність, та доступна для завантаження в Google Play і Apple AppStore). Студенти впізнавали ознаки торгівлі людьми, вже вільно орієнтувались у ризикованих ситуаціях, пов'язаних з торгівлею людьми, демонстрували розуміння причин потрапляння в такі ситуації, програвали сценарій з позитивним варіантом тощо. Також студенти відзначили зручність користування грою і доступність для залучення широкого кола осіб для ознайомлення з грою.

Заключною дією на діяльнісно-корекційному етапі став перегляд фільму «Станція призначення – життя», що наблизив студентство до усвідомлення глибинного соціального значення людини та сенсу її життя, до відновлення власної гідності й соціальної суб'єктності. Обговорення відкрило можливість для обмірковування таких важливих ідей, як відродження ідентичності, повернення в сім'ю, можливість керувати своїм життям самостійно, здобувши свободу навіть за важких умов і ситуацій, в яких перебувала головна героїня фільму.

При перегляді фільму «Небезпечна гра» ми навмисно робили паузи, і надавали можливість студентам активно обговорювали сюжет фільму, який розкривав цінність свободи, людської гідності й ідентичності, навчав робити власний усвідомлений вибір і бути відповідальним за вчинки – якраз ті якості, які важливо розвивати у студентському віці. Учасники перегляду замислювалися над власним життям і майбутнім, що справляло велике враження.

Перегляд мультфільму «Дві маленькі дівчинки» підводить до розуміння небезпечності при потраплянні у важкі умови праці за кордоном, хибні уявлення про «роботу і життя своєї мрії», коли люди стикаються з

реаліями умов праці за кордоном. Студенти відзначили, що порадили б цей мультиплікаційний фільм для перегляду дітям молодшого шкільного віку, а також своїм молодшим братам і сестрам, що також свідчить про їх свідомий вибір безпечних умов праці і необхідність ретельної підготовки і перевірки при працевлаштуванні за кордоном.

Підсумково-рефлексивний етап мав на меті підготовку учасників соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми до її завершення, до оцінки результатів реалізації технології а організації рефлексії проведеної роботи. На даному етапі передбачались різні форми саморефлексії, з метою виявлення студентами шляхів і способів використання набутих знань і досвіду, як у професійній діяльності, так і в повсякденному житті.

Задля цього ми провели вправу зі студентами «Дерево проблем»; метою якої було створити (намалювати, скористатися вирізками із журналів, створити колаж) «дерево проблем», де коріння символізує причини торгівлі людьми, стовбур – процес, а гілки – наслідки. Учасникам було запропоновано творчо підійти до справи, тож вони могли додавати свої ідеї до кожної частини дерева (наприклад, «плоди»). В результаті виконання вправи, було отримано яскраві колажі, всі вони були розміщені для демонстрації в приміщенні соціально- психологічного факультету університету.

Вправа «Гаряче крісло» мала на меті рефлексію негативних і позитивних аспектів проведення заходів. У цій активності студенти по черзі сідали на «гаряче крісло» і відверто відповідали на питання інших учасників або рефлексували щодо проблем, які піднімалися під час заходів. Показовим фактом були свідчення про недостатню залученість правоохоронних органів до подібних заходів, низьку врахованість законодавчої бази різних країн при розробці ігор, недостатність часу на підготовку і розробку сценаріїв форум-театру. Однак, підсумком вправи стала розробка шляхів подолання озвучених проблем і труднощів з подальшим врахуванням цих порад у

практичній діяльності з соціальної профілактики торгівлі людьми.

Останнім заходом стали дискусійні сесії, де учасники мали змогу поділитися своїми враженнями про заходи щодо нових знань, які вони отримали. Такі сесії стали підсумковими, відзначимо також, що кожен захід завершувався рефлексією, однак в ході підсумкових дискусій студенти виявили найбільш ефективні заходи, до яких віднесли: вибірковий освітній компонент

«Протидія торгівлі людьми», тренінг з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки», кіно-тренінг «Жінка в полоні», ходу за свободу «Walk for freedom», до Європейського дня протидії торгівлі людьми, студентський форум-театр, ігри – «Галопом по Європах» та «Рожеві окуляри».

Загальна оцінка студентами проведених заходів була достатньо висока, відзначалися інтерактивність і зорієнтованість проведених заходів на цільову групу (студентство); відмічались також позитивні відгуки на залучення батьків і найближчого оточення. Перебуваючи вдома, всі члени родини могли передивитися запропоновані фільми, порадити їх для перегляду іншим. Для молодих членів сім'ї були запропоновані ігри та мультяки.

Рефлексія від експертів (залучених до проведення кураторів, викладачів і адміністрації) також була вельми позитивна. Вони відзначали залученість широкого кола суб'єктів соціальної профілактики, організованість і цільову спрямованість проведених заходів. Також отримані знання збагатили їх власний досвід. За результатами проведення формувального етапу експериментальної роботи, а також отриманих позитивних відгуків від його проведення, було прийнято рішення – розроблений освітній компонент «Протидія торгівлі людьми» залучити до підготовки студентів усіх спеціальностей Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Таким чином, у даному пункті описано хід практичної реалізації

соціально-педагогічної технології торгівлі людьми серед студентської молоді з детальним описом найбільш значущих форм і методів, які вплинули на стан соціальної профілактики цього явища за розробленими етапами – освітньо-підготовчим, діяльнісним, діагностико-корекційним, підсумково-рефлексивним.

Освітньо-підготовчий етап мав на меті теоретико-методичну розробку методичного інструментарію та освітньо-підготовчу діяльність суб'єктів, об'єктів, середовища ЗВО та соціального середовища щодо впровадження технології соціальної профілактики. Складався із розробки методичного інструментарію і навчальних засобів, підготовки адміністрації ЗВО, кураторів, студентів та їх оточення, онлайн-опитування цінностей студентської молоді, діагностики в ході проведення проєктивних методик, інтерв'ю, методу ситуативних кейсів, дослідження когнітивних, мотиваційно-ціннісних і поведінкових характеристик студентів, здійснення заходів підготовчого спрямування.

Діяльнісний етап передбачав безпосереднє здійснення формувального етапу експериментальної роботи і відбувався в ході реалізації таких заходів: проведення циклу лекцій з питань протидії торгівлі людьми, тренінгу з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки», кіно- тренінгу «Жінка в полоні», виховної онлайн-години «Попередження насильства: подолання стереотипів та формування правил безпечної поведінки», діяльності щомісячного віртуального кіноклубу „Батьківський відеолекторій” (для батьків і найближчого оточення), проведення ходи за свободу «Walk for freedom» до Європейського дня протидії торгівлі людьми, студентської прес-конференції з висвітлення основних питань події і подальшим розміщенням на сайті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова і на сайтах громадських і державних організацій-партнерів, тренінгу «Зміна цінностей студентської молоді», організації групи студентів для волонтерського руху з числа активістів соціальної профілактики торгівлі людьми, організації і діяльності студентського форум-

театру, годин спілкування. Постійно діючим засобом стала розробка сайту з питань протидії торгівлі людьми.

На діагностико-корекційному етапі соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми здійснено перевірку, аналіз і корекцію отриманих результатів в ході реалізації діяльнісного етапу технології. Етап реалізувався під час таких заходів: анкетування студентів з досліджуваної проблеми, а також проведенням додаткових методів емпіричного дослідження, таких як: інтерв'ю, метод ситуативних кейсів, ігор «Галопом по Європах», «Рожеві окуляри», онлайн-квесту з безпечного працевлаштування, онлайн-гри «АСТ», перегляд фільмів «Станція призначення – життя», «Небезпечна гра», мультфільму «Дві маленькі дівчинки».

Підсумково-рефлексивний етап передбачав підготовку учасників соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми до її завершення, здійснення оцінки результатів реалізації технології, організацію рефлексії проведеної роботи та реалізованих під час проведення вправ зі студентами «Дерево проблем», «Гаряче крісло», та дискусійних сесій.

Загальна оцінка студентами, залученими суб'єктами і партнерами проведених заходів була достатньо висока, відзначалися організованість, цілеспрямованість, інтерактивність і зорієнтованість проведених заходів на цільову групу (студентство), залученість батьків, найближчого оточення, партнерських організацій.

Перевірка ефективності реалізованої технології методами математичних розрахунків і математичної статистики буде здійснена нами в наступному пункті.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи з реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО

З метою підтвердження результативності соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО на етапі контрольного дослідження нами були використані методи якісного та кількісного аналізу, а також методи математичної статистики для підтвердження ефективності роботи на формульованому етапі експерименту. Основне завдання контрольного етапу експерименту полягало у виявленні динаміки якісних характеристик у студентської молоді за розробленими критеріями і показниками в експериментальних та контрольних групах після реалізації розробленої технології, а також порівняння кількісних результатів констатувального та контрольного етапів експерименту.

Оцінка рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО проводилася з використанням тих самих діагностичних методик і процедур емпіричного дослідження. У п.1.3. методами математичної статистики ми довели однорідність сформованих груп, тож порівняємо результати дослідження, отримані до та після експерименту за кожним показником.

Нагадаємо, що показниками *когнітивного критерію* обрано «наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми», а також «уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми». Показниками *ціннісно-мотиваційного критерію* обрано «усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» та «прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя». Показниками *поведінкового критерію* стали «асертивна поведінка» і «соціальна відповідальність».

Розпочнемо з аналізу результатів за першим критерієм – когнітивним і його першим показником -- «наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми», які представлено у табл.2.1. та рис. 2.1.

Таблиця 2.1.

Динаміка за показником «наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» (когнітивний критерій) ЕГ та КГ на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	27,8	30,4	39,5	31,5
середній	34,9	35,9	46,3	37,8
низький	37,3	33,7	14,2	30,7

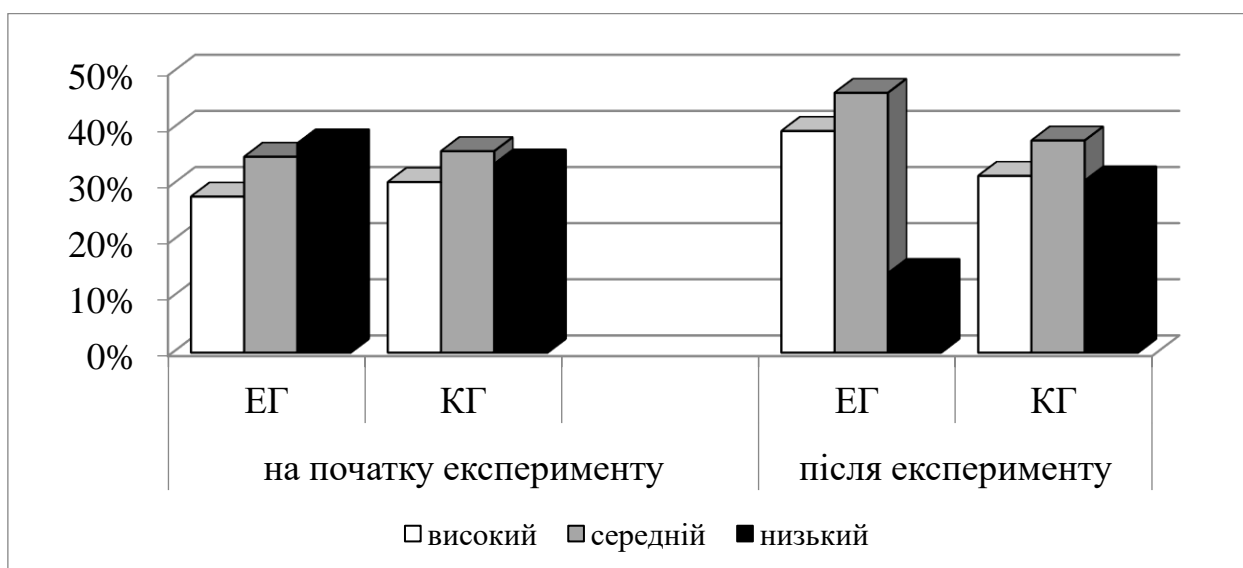


Рисунок 2.2 – Динаміка за показником «наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» (когнітивний критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах

За результатами, поданими в таблиці 2.1., проаналізуємо кількісну динаміку в ЕГ і відзначимо позитивні зрушення за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 27,8 % до 39,5 % , на середньому – з

34,9% до 46,3 %, але найсуттєвіші зміни констатуємо за низьким рівнем – з 37,3% зниження відбулось до 14,2%, що свідчить про подолання прогалин у знаннях з соціальної профілактики торгівлі людьми у респондентів ЕГ. Тож, кількість студентів з низьким рівнем за показником «наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 23,1\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 11,7\%$ та середнім рівнем $\Delta = 11,4\%$). В той же час, у групі КГ $\Delta = 3,0\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 1,1\%$ та середнім рівнем $\Delta = 1,9\%$), що свідчить про несуттєвий приріст знань в КГ, в якій не відбувалось упровадження розробленої соціально-педагогічної технології.

Розглянемо динаміку кількісних змін за показником «сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми», яку представлено у табл. 2.2. та на рис.2.2.

Таблиця 2.2.

Динаміка за показником «сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» (когнітивний критерій) контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	25,1	26,8	32,7	27,9
середній	34,3	33,4	40,9	35,6
низький	40,6	39,8	26,4	36,5

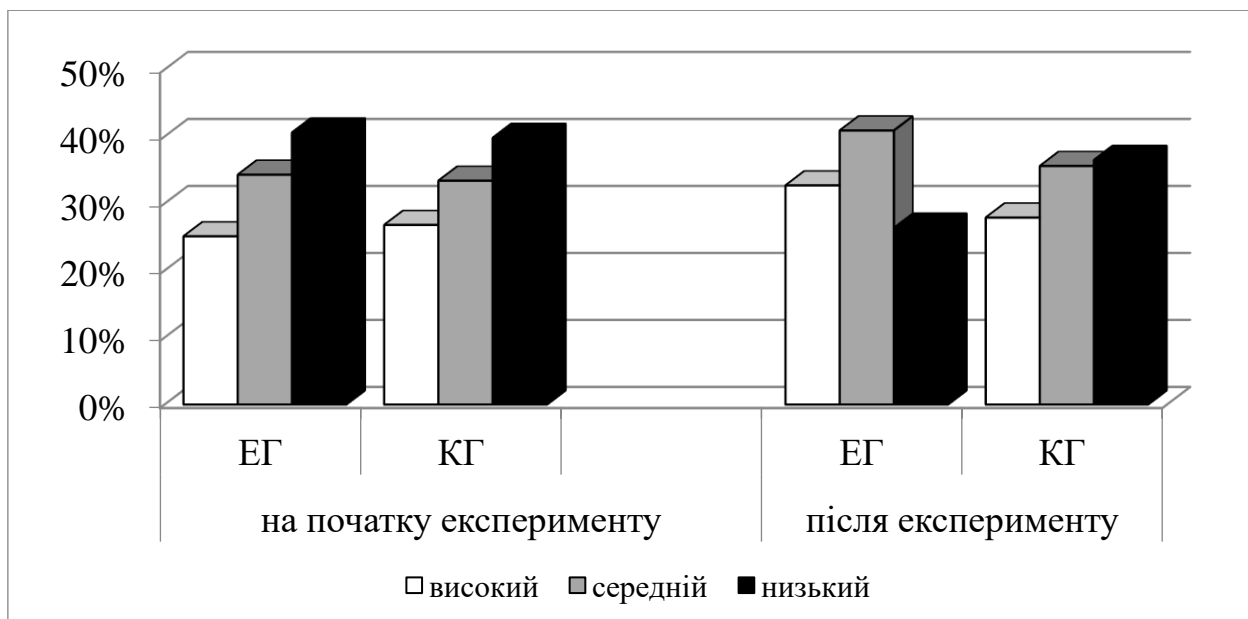


Рисунок 2.3. – Динаміка за показником «сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» (когнітивний критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах.

За результатами, поданими в таблиці 2.2., бачимо, що кількісні зміни в ЕГ також мають позитивні зрушення за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 25,1 % до 32,7% , на середньому – з 34,3 % до 40,9 %, але найсуттєвіші зміни констатуємо за низьким рівнем – з 40,6 % зниження відбулось до 26,4 %, що засвідчує подолання дефіциту уявлень з реалізації досвіду соціальної профілактики торгівлі людьми.

За результатами, поданими в таблиці 2.2., також можемо констатувати, що кількість студентів з низьким рівнем за показником «сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 14,2\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 7,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 6,6\%$).

У групі КГ $\Delta = 3,3\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 1,1\%$ та середнім рівнем $\Delta = 2,2\%$), що свідчить про незначну позитивну динаміку сформованості уявлень студентів з реалізації досвіду з соціальної

профілактики торгівлі людьми у респондентів КГ, в якій не відбувалось упровадження розробленої соціально-педагогічної технології.

Розмірковуючи над якісними змінами в ЕГ за когнітивним критерієм, відзначимо результативність деяких активностей студентів та використаних засобів, якими, на наш погляд, є читання лекцій за вибіркоким освітнім компонентом «Протидія торгівлі людьми», проходження студентами навчального онлайн-курсу «Протидія торгівлі людьми в закладах вищої освіти», застосування методу ситуативних кейсів, проведення проблемно-орієнтованої гри зі студентською молоддю, тренінгу з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки» та ін., що допомогло вплинути на підвищення рівня знань студентів і уявлень щодо реалізації набутого досвіду з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми.

Перейдемо до аналізу кількісних і якісних даних за ціннісно-мотиваційним критерієм, розпочавши аналіз даних за показником «усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності», які представлено у табл.2.2. і на рис.2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка за показником «усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» (ціннісно-мотиваційний критерій) контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	20,2	22,7	27,0	23,8
середній	47,1	45,6	53,4	47,5
низький	32,7	31,7	19,6	28,7

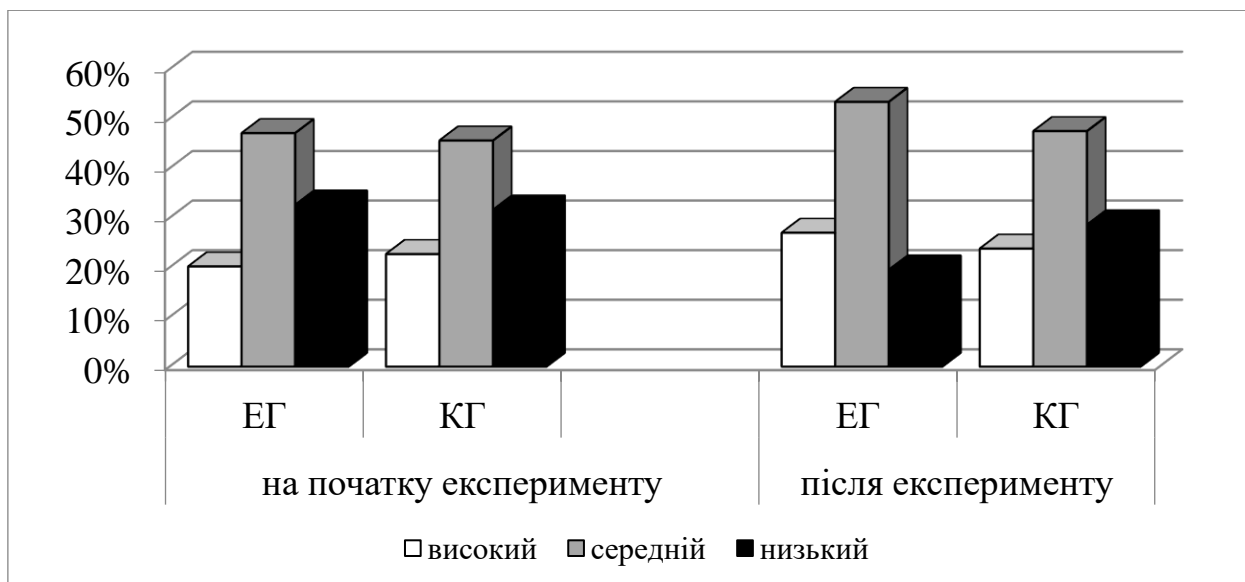


Рисунок 2.4. – Динаміка за показником «усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» (ціннісно-мотиваційний критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах.

За результатами, поданими в таблиці 2.3., бачимо, що кількісна динаміка в ЕГ також має позитивний приріст за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 20,2 % до 27,0 % , на середньому – з 47,1 % до 53,4 %, але найсуттєвіші зміни констатуємо за низьким рівнем – з 32,7 % зниження відбулось до 19,6 %, що дозволяє констатувати сформованість ціннісних характеристик.

Дані таблиці 2.4. також свідчать, що кількість студентів з низьким рівнем за показником «усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 13,1\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 6,8\%$ та середнім рівнем $\Delta = 6,3\%$).

Традиційна робота, що проводилась з респондентами КГ показала несуттєву динаміку: в КГ $\Delta = 3,0\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 1,1\%$ та середнім рівнем $\Delta = 1,9\%$).

Аналіз динаміки результатів за показником «прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» представлено у табл.2.4. та на рис. 2.5.

Таблиця 2.4

Динаміка за показником «прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» (ціннісно-мотиваційний критерій) контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	26,2	24,0	30,8	24,6
середній	39,0	37,6	46,3	39,5
низький	34,8	38,4	22,9	35,9

За даними, поданими в таблиці 2.4., можемо відзначити позитивну динаміку в ЕГ за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 26,2 % до 30,8 %, на середньому – з 39,0 % до 46,3 %, але найзначніші зміни представлено за низьким рівнем – з 34,8 % зниження відбулось до 22,9 %, що дозволяє констатувати прагнення до мотивації в професійній самореалізації та вільний усвідомлений вибір траєкторії власного життя.

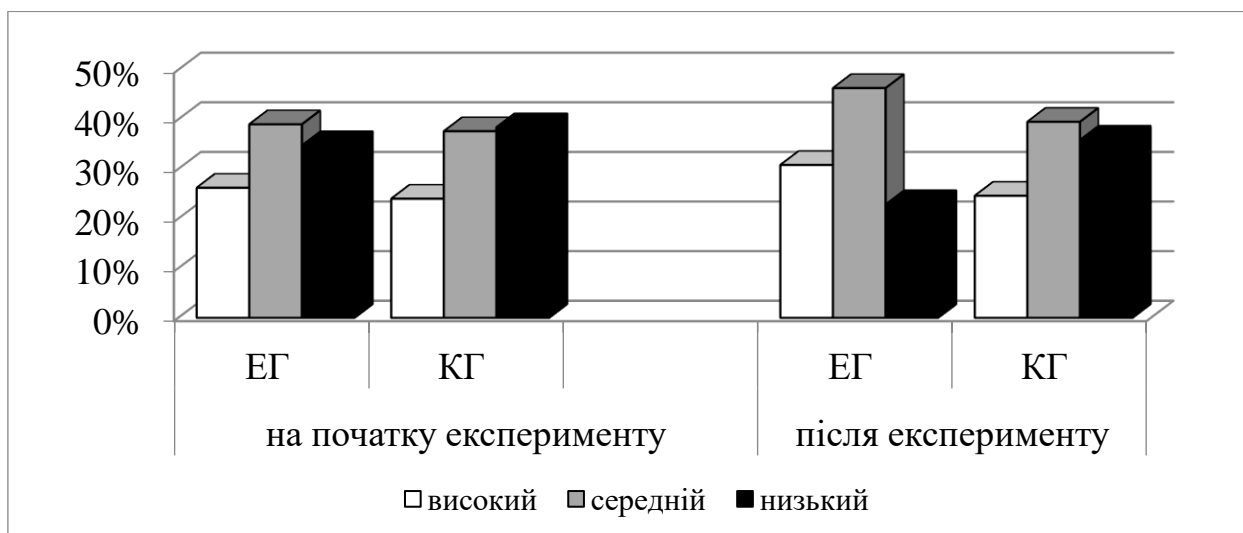


Рисунок 2.5. – Динаміка за показником «прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» (ціннісно-мотиваційний критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах

За результатами, представленими в таблиці 2.4., також можемо констатувати, що кількість студентів з низьким рівнем за показником «прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 11,9\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 4,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 7,3\%$).

В той же час з респондентами у групі соціальна профілактика торгівлі людьми проводилась традиційними формами та методами.

Отже, динаміка змін виявилась незначна: КГ $\Delta = 2,5\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 0,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 1,9\%$).

Зауважимо, що таку позитивну динаміку в групі ЕГ ми отримали завдяки комплексу проведених заходів в рамках реалізації соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми.

Зокрема, на наш погляд, студенти проявляли найбільший інтерес до теми власної гідності, прояву вибору з розмірковуванням про подальші наслідки, що також сприяло мотивації до самореалізації в таких активностях: вивчення законодавчої бази в ході проведення тренінгу «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки», необхідності відстоювати власні права, захищати професійну честь та особистісну гідність при змодельованих ситуаціях порушень прав людини.

В ході обговорення результатів з опанування навчального відеододатку «Запобігання торгівлі людьми», проведення ходи за свободу «Walk for freedom» до Європейського дня протидії торгівлі людьми, виступах під час студентської прес-конференції, годин спілкування, проведення кіно-тренінгів, участі у волонтерських ініціативах і студентському форум-театрі.

Продовжимо опис найбільш значущих результатів за третім критерієм – поведінковим, розпочавши опис змін за показником «асертивна поведінка», які подані у табл.2.5. і на рис. 2.6.

Таблиця 2.5

Динаміка за показником «асертивна поведінка» (поведінковий критерій) контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	18,3	16,3	27,0	17,4
середній	39,5	41,7	43,9	44,2
низький	42,2	42,0	29,1	38,4

Результати, представлені в таблиці 2.5., показують, що позитивні зрушення в ЕГ також констатовано за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 18,3 % до 27,0 % , на середньому – з 39,5 % до 43,9 %, але найсуттєвіші зміни констатуємо за низьким рівнем – з 42,2 % зниження відбулось до 29,1 %, що засвідчує значне покращання ситуації зі сформованості асертивної поведінки у респондентів групи ЕГ.

Також можемо засвідчити, що кількість студентів з низьким рівнем за показником «асертивна поведінка» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 13,1\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 8,7\%$ та середнім рівнем $\Delta = 4,4\%$).

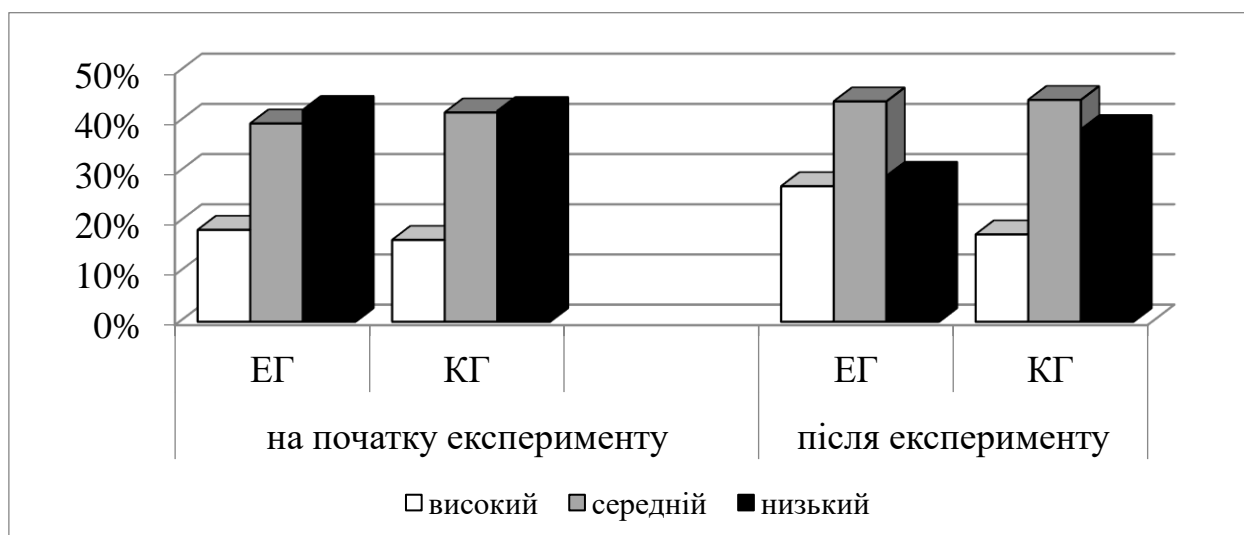


Рисунок 2.6. – Динаміка за показником «асертивна поведінка» (поведінковий критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах

Водночас з респондентами групи КГ заняття проводились традиційно, чим і пояснюється незначна динаміка: КГ $\Delta = 3,6\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 1,1\%$ та середнім рівнем $\Delta = 2,5\%$).

Проаналізуємо кількісні зрушення за другим показником поведінкового критерію – «соціальна відповідальність», які представлено у табл.2.6. і на рис. 2.7.

Таблиця 2.6

Динаміка за показником «соціальна відповідальність» (поведінковий критерій) контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту, %

Рівні	на початку експерименту		після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
високий	23,7	24,9	31,3	26,0
середній	45,5	44,8	50,1	47,0
низький	30,8	30,3	18,6	27,0

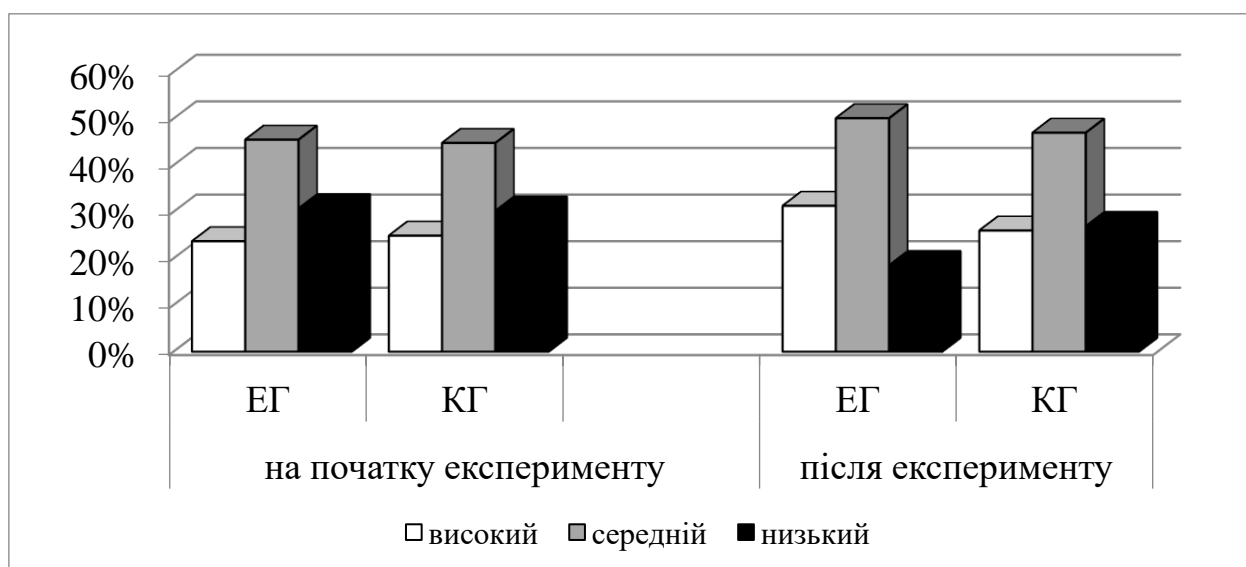


Рисунок 2.7. – Динаміка за показником «соціальна відповідальність» (поведінковий критерій) в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах

Як бачимо, позитивна динаміка в ЕГ також представлена за всіма рівнями: на високому рівні збільшення відбулось з 23,7 % до 31,3 %, на середньому – з 45,5% до 50,1 %, але найзначущі зміни констатуємо за низьким рівнем – з 30,8 % зниження відбулось до 18,6 %, що дозволяє констатувати покращання характеристик, що стосуються соціальної відповідальності у респондентів групи ЕГ.

Також результатами, поданими в таблиці 2.6., можемо констатувати, що кількість студентів з низьким рівнем за показником «соціальна відповідальність» зменшилась: у групі ЕГ $\Delta = 12,2\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 7,6\%$ та середнім рівнем $\Delta = 4,6\%$).

Відзначимо, що у групі КГ $\Delta = 3,3\%$ (збільшення кількості студентів з високим рівнем $\Delta = 1,1\%$ та середнім рівнем $\Delta = 2,2\%$), що дозволяє констатувати незначну кількісну динаміку через відсутність спеціально організованої роботи з респондентами групи КГ.

Аналізуючи найбільш суттєві якісні зрушення у студентської молоді за поведінковим критерієм, відзначимо, що таким змінам сприяла активна позиція студентства при реалізації всіх етапів розробленої і впровадженої соціально-педагогічної технології.

Найбільш суттєвими виявились: обговорення під час конференцій, наукова активність студентства, прагнення реалізувати досвід соціальної профілактики торгівлі людьми за підтримки соціальних партнерів, масові студентські акції, підтримка батьків і найближчого оточення, знання законодавчої бази і опанування досвідом проведення соціальної профілактики, участь у годинах спілкування, тренінгах, профілактичних іграх «Галопом по Європах» і «Рожеві окуляри», онлайн-грі «АСТ», активної участі віртуальної громади, спільно з відомими блогерами, громадськими діячами, спілкування на теми з прав людини в соціальних мережах, залученості до наповнення веб-сайтів та багатьох інших активностей.

Перейдемо до підтвердження вірогідності отриманих результатів, застосувавши методи математичної статистики.

Таблиця 2.7

Дослідження динаміки показників експериментальної і контрольної груп за критерієм Стьюдента

Критерій	Показник	$t_{\text{емп}}$		t_{\square}
		ЕГ	КГ	
Когнітивний критерій	Показник 1 – Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми	14,00	3,95	4,3
	Показник 2 – Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми	11,10	4,09	
	Диференційовані показники за когнітивним критерієм	12,11	3,95	
Ціннісно-мотиваційний критерій	Показник 1 – Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності	9,53	3,95	
	Показник 2 – Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя	9,54	3,36	
	Диференційовані показники за ціннісно-мотиваційним критерієм	9,04	3,67	
Поведінковий критерій	Показник 1 – Асертивна поведінка	10,10	4,22	
	Показник 2 – Соціальна відповідальність	10,53	4,09	
	Диференційовані показники за поведінковим критерієм	9,86	4,09	

З цією метою нами було використано методику порівняння середніх величин \bar{x}_1 та \bar{x}_2 за критерієм Стьюдента. Коефіцієнт Стьюдента для двох сукупностей (початкової та кінцевої) з різними дисперсіями S_1^2 та S_2^2 підраховується за формулою [1]:

$$t_{\text{емп}} = \frac{\bar{x}_2 - \bar{x}_1}{\sqrt{S_1^2/n_1 + S_2^2/n_2}} \quad (2)$$

де n_1 та n_2 – обсяг сукупностей.

Вибираючи довірчу імовірність недопущення помилки α , коефіцієнт, що буде отриманий при розрахунках, порівнюється з критичним (табличним) значенням коефіцієнта Стюдента t_α для даного числа ступенів свободи k ($k = n - 1$). Статистична вірогідність гіпотези підтверджується з даною імовірністю, якщо отримані дані щодо коефіцієнту Стюдента не менші, ніж табличні. Нульова гіпотеза, яка передбачає, що середні у двох сукупностях рівні, відхиляється, якщо $t_{\text{емп}} > t_\alpha$, для рівня значущості α .

В такому разі приймається альтернативна гіпотеза про достовірну відмінність середніх у двох розглянутих сукупностях, тобто робиться висновок щодо ефективності експериментального впливу. Результати розрахунків представлено у табл. 2.7. Вірогідність змін за всіма показниками для групи ЕГ підтверджена з досить високою імовірністю 98,8 – 99,5%. І, навпаки, для групи КГ зміни за всіма показниками мали імовірність 92,2 – 94,8%.

Для спрощення сприйняття отриманих даних таблиці 9 і представлення наочності ступеню вірогідності змін за показниками усіх критеріїв ми скористалися рисунками 7-9. Як видно з рисунків 2.8. – 2.9., усі значення $t_{\text{емп}}$ для контрольних груп знаходяться у зоні незначущості ($t_{\text{емп}} < 4,3$; при $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$). І, навпаки, усі значення $t_{\text{емп}}$ для експериментальних груп знаходяться у зоні значущості ($t_{\text{емп}} > 4,3$; при $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$).

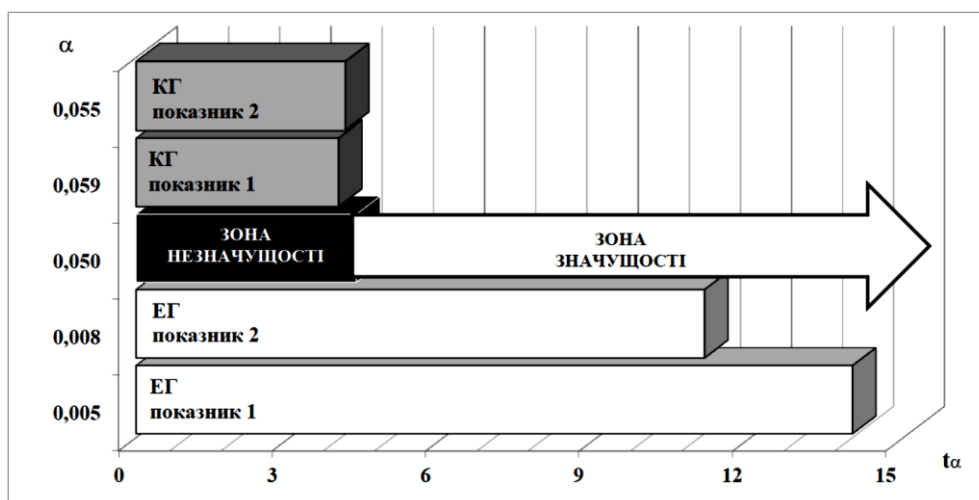


Рисунок 2.8 – «Вісь значущості» зміни показників когнітивного критерію

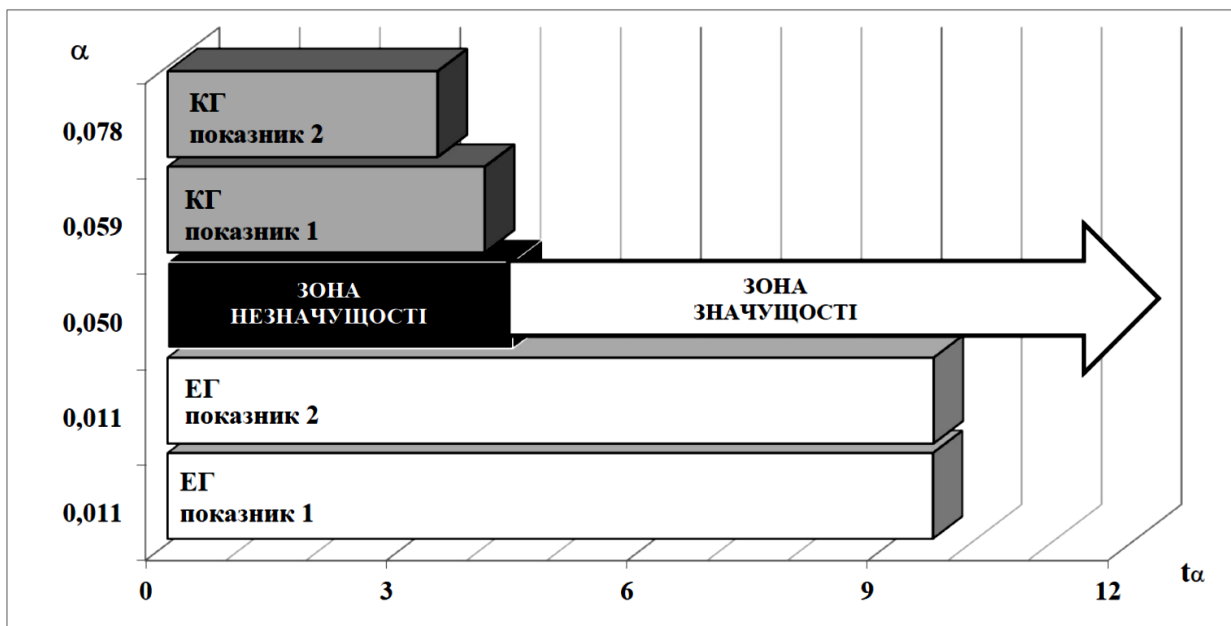


Рисунок 2.9 – «Вісь значущості» зміни показників ціннісно-мотиваційного критерію

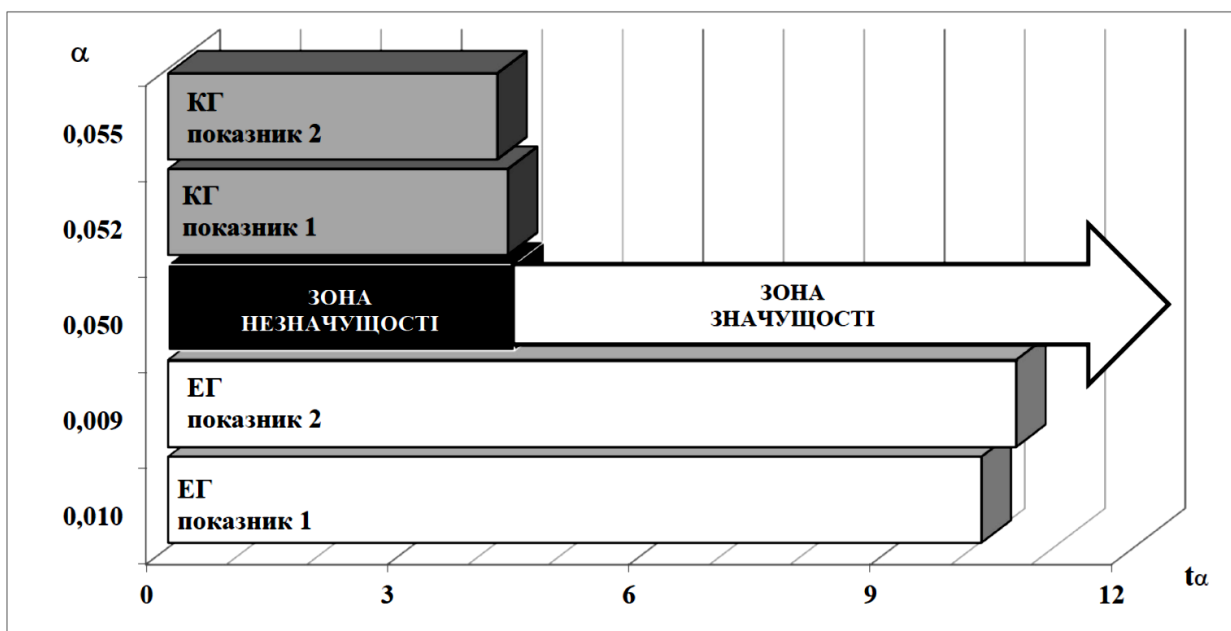


Рисунок 2.10 – «Вісь значущості» зміни показників поведінкового критерію

Проведений аналіз кількісних результатів експериментального дослідження дає змогу констатувати, що після експерименту спостерігається статистична суттєвість відмінностей між даними груп ЕГ і КГ. Наприкінці

експериментальної роботи контрольна група зазнала значно менших змін у порівнянні з експериментальною.

Отже, результати експериментального дослідження свідчать про позитивні здобутки, що підтверджено кількісними і якісними зрушеннями у всіх показниках, а здійснений аналіз цих результатів дає підстави стверджувати про ефективність соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО.

Наступним дослідницьким завданням контрольного етапу експерименту стане виявлення достовірності змін в експериментальній групі після проведення формувального етапу експерименту, тож, з цією метою здійснимо кореляційний аналіз позитивних змін між всіма критеріями.

Для оцінки ступеню залежності двох величин між собою (в нашому випадку, позитивних змін в групах за всіма критеріям), слід розрахувати коефіцієнти кореляції між отриманими змінами. Таку оцінку взаємного впливу критеріїв можна отримати, розрахувавши величину відхилення отриманих значень від їх середніх величин:

$$(x_{1i} - \bar{x}_1), (x_{2i} - \bar{x}_2) \quad (i = 1, 2, \dots, n). \quad (3)$$

Водночас зро співставлення цих величин за всіма значеннями (масивів X_1 и X_2) будуть коректними тільки відносно. Для перетворення вихідних даних необхідно провести нормування значень на їх середньоквадратичні відхилення:

$$\tilde{x}_1 = \frac{x_{1i} - \bar{x}_1}{\sigma_{x1}}, \quad \tilde{x}_2 = \frac{x_{2i} - \bar{x}_2}{\sigma_{x2}}, \quad (4)$$

де

$$\sigma_{x1} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{1i} - \bar{x}_1)^2}{n}}; \quad \sigma_{x2} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{2i} - \bar{x}_2)^2}{n}}; \quad (5)$$

Зауважимо, що коефіцієнтом кореляції прийнято вважати середню величину додатку нормованих відхилень:

$$r = (\tilde{x}_{1i} \cdot \tilde{x}_{2i}) = \frac{\sum_{i=1}^n \tilde{x}_{1i} \cdot \tilde{x}_{2i}}{n} = \sum_{i=1}^n \frac{(x_{1i} - \bar{x}_1)^2}{\sigma_{x1}} \cdot \frac{(x_{2i} - \bar{x}_2)^2}{\sigma_{x2}} \cdot \frac{1}{n}. \quad (6)$$

Виконавши деякі математичні зміни в цій формулі, ми отримаємо залежність, що більш придатна для розрахунків:

$$r = \frac{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{1i} \cdot x_{2i} - \sum_{i=1}^n x_{1i} \cdot \sum_{i=1}^n x_{2i}}{\sqrt{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{2i}^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_{2i}\right)^2} \cdot \sqrt{n \cdot \sum_{i=1}^n x_{1i}^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_{1i}\right)^2}}. \quad (7)$$

Якщо виявлений зв'язок між ознаками близький до лінійної функціональної, то коефіцієнт кореляції дорівнює одиниці ($r = \pm 1$). Якщо зв'язок взагалі не існує, то $r = 0$. Загальноприйнятим є таке припущення, що за $r \leq 0,6$ – зв'язок слабкий, за $0,6 < r < 0,9$ – зв'язок сильний, а за $r \geq 0,9$ – вельми сильний.

Розраховані коефіцієнти кореляції зведемо до таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Коефіцієнти кореляції позитивних змін за всіма критеріями в експериментальній групі

Критерії	Когнітивний	Мотиваційний	Діяльнісний
Когнітивний		0,992	0,973
Мотиваційний	0,992		0,935
Діяльнісний	0,973	0,935	

Для представлення наочності ступеню зв'язку, отримані результати таблиці 2.8 наведемо на рисунку 2.11.

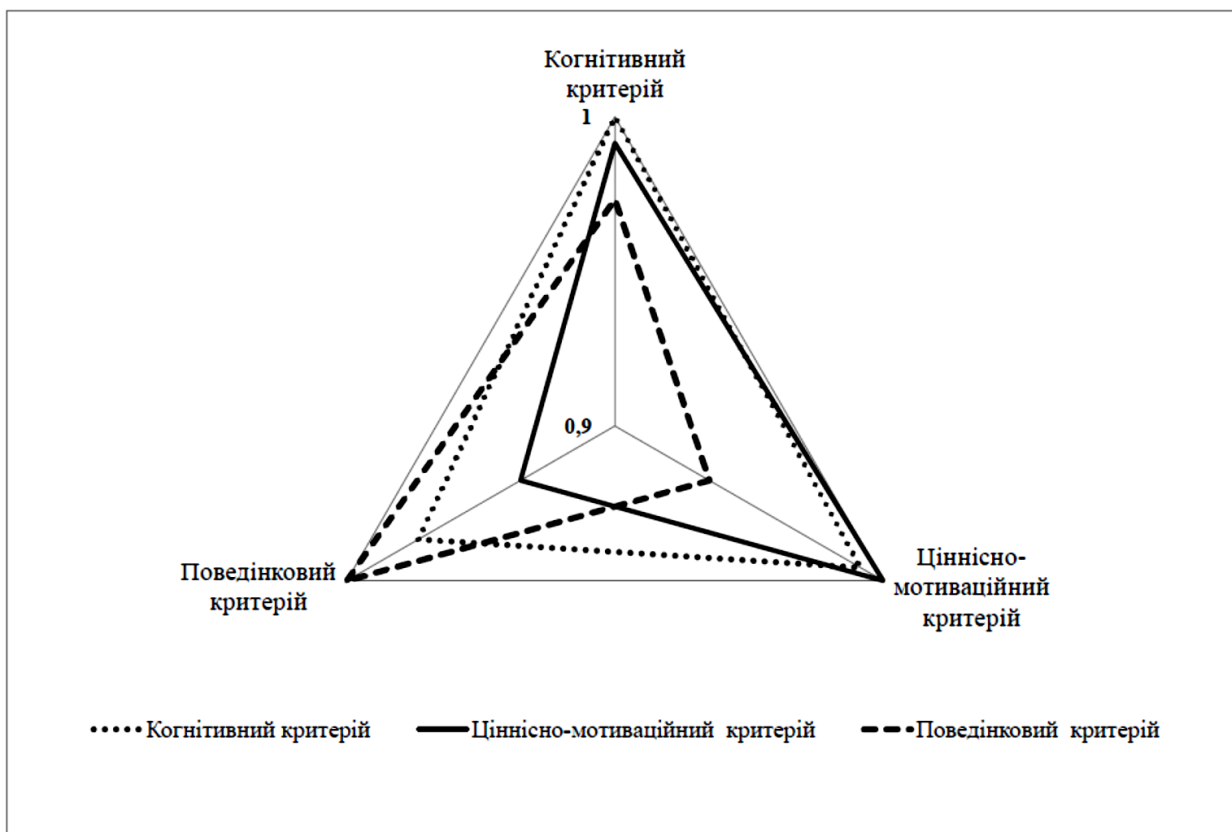


Рисунок 2.11 – Значення коефіцієнтів кореляції позитивних змін за всіма критеріями в експериментальній групі

Аналізуючи дані таблиці 2.8., можна підсумувати: в експериментальній групі найбільш сильний зв'язок між позитивними змінами з іншими критеріями має когнітивний критерій (вельми сильний); трохи менший зв'язок мають інші критерії. Цей висновок вочевидь підтверджує комплексний позитивний вплив проведеного формувального етапу експериментального дослідження та ефективність розробленої соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО.

Таким чином, у даному пункті ми здійснили підтвердження результативності соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО. Контрольний етап дослідження передбачав використання методів якісного та кількісного аналізу, а також методів математичної статистики для підтвердження ефективності роботи з упровадження розробленої і реалізованої технології.

Коротко аналізуючи результати дослідження, відзначимо наявність позитивної динаміки за усіма критеріями і показниками.

Проведений аналіз вірогідності отриманих результатів став можливим завдяки застосуванню методики порівняння середніх величин \bar{X}_1 та \bar{X}_2 за критерієм Стюдента. Достовірність змін в експериментальній групі після проведення формувального етапу експерименту була підтверджена кореляційним аналізом позитивних змін між всіма критеріями, який виявився вельми значний.

Якісні та кількісні результати підтвердили припущення, що розроблена нами технологія соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентів в закладах вищої освіти сприяє розвитку когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було здійснено обґрунтування соціально-педагогічної технології щодо запобігання торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО, описано практичну реалізацію та експериментальну перевірку технологій.

Під соціально-педагогічною технологією соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО ми розуміємо певну послідовність дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов для виявлення таких ситуацій та їх попередження.

Розроблено концептуальну основу досліджуваної технології, яка полягає у виявленні і необхідності розв'язання суперечностей соціальної профілактики торгівлі людьми, підвищенні ролі категорії «студентська молодь» в соціальній профілактиці цього явища, переведенні з «об'єкта» соціальної профілактики в «суб'єкт» власної життєдіяльності, тим самим реалізуючи ідею «допомоги для самопомоги», завбачає включення студентської молоді в громадську й волонтерську діяльність як у середовищі ЗВО, так і в соціальному просторі громади (територіальна громада, віртуальний простір), врахування міждисциплінарності досліджуваної проблеми, що потребує залучення якомога ширшого кола суб'єктів, має на меті погляд на студентську молодь як на рушійну силу в розвитку наукових досліджень з проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми).

Розроблена технологія складається з певних структурних елементів (мети, діяльності об'єкта і суб'єкта, змісту, форм, методів, засобів, результату), що пов'язаних між собою.

Проведено формувальний етап експериментальної роботи, який полягав у реалізації етапів технології – освітньо-підготовчого, діяльнісного, діагностико-корекційного, підсумково-рефлексивного.

Впровадження соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО відбувалось за допомогою форм і методів, які вплинули на стан соціальної профілактики цього явища; найбільш ефективними серед них стали: розроблений і апробований вибірковий освітній компонент «Протидія торгівлі людьми» та відповідне методичне забезпечення до нього для здобувачів першого бакалаврського рівня освіти, акції, виховні онлайн-години, віртуальний кіноклуб «Батьківський відео лекторій» (для батьків і найближчого оточення), студентська прес-конференція, профілактичні ігри «Галопом по Європах», «Рожеві окуляри», онлайн-квест з безпечного працевлаштування, онлайн-гра «АСТ», тренінги (тренінгу з протидії торгівлі людьми «Торгівля людьми – як вберегтися від небезпеки», кіно-тренінгу «Жінка в полоні»), квести, форум-театр, Хода за свободу «Walk for freedom» до Європейського дня протидії торгівлі людьми; заходи, що проводились як у соціальному просторі громади, так і в середовищі закладу вищої освіти, до яких були долучені представники громадських організацій, соціальних служб, волонтери, викладачі закладів вищої освіти та експерти, ефективною була волонтерська діяльність студентства, його участь у науково-дослідній діяльності (написання тез доповідей, курсових і кваліфікаційних робіт). Засобом соціальної профілактики торгівлі людьми став розроблений сайт у мережі Інтернет.

Проведений контрольний етап експериментальної роботи передбачав повторну діагностику за розробленими критеріями і показниками за допомогою методів якісного та кількісного аналізу, а також перевірку вірогідності змін за допомогою методів математичної статистики (критерій Стюдента і кореляційний аналіз) для підтвердження ефективності роботи з упровадження розробленої і реалізованої технології.

Результати експериментального дослідження свідчать про позитивні здобутки, що підтверджено кількісними і якісними зрушеннями у всіх показниках, а здійснений аналіз цих результатів дає підстави вважати соціально-педагогічну технологію соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО ефективною.

Основні положення цього розділу викладені у публікаціях авторки [110, 111, 112, 257].

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню та розв'язанню проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

Для розв'язання *першого завдання* дисертаційного дослідження нами визначено ступінь дослідженості теоретико-методологічних аспектів проблеми торгівлі людьми в колі наукових досліджень. По-перше, досліджуючи історичний контекст проблеми торгівлі людьми, були виділені ключові етапи виникнення та розвитку наукових поглядів та досліджень цієї проблематики. По-друге, досліджено й проаналізовано існуючу нормативно-правову базу, яка спрямована на боротьбу з торгівлею людьми з урахуванням як міжнародних, так і національних законодавчих актів, зроблено висновок про значний науковий інтерес до проблеми та про існування ґрунтовної правової бази. По-третє, огляд наукових джерел з філософії, соціології, психології, соціальної педагогіки та соціальної роботи дав можливість всебічно розкрити різні аспекти вивчення теми торгівлі людьми та підкреслити її багатогранність у різних наукових дискурсах. Узагальнюючи наукові підходи до соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді, можна зазначити, що ця проблема більш ефективно вирішується спеціально розробленими засобами соціальної педагогіки та соціальної роботи.

З метою виконання *другого завдання* дисертаційного дослідження нами було проаналізовано сутність та особливості соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти як окремого виду соціальної роботи. Нами були визначені поняття, які дотичні до ключової дефініції, такі як: «профілактика», «соціальна профілактика», «превентивне виховання», «превенція» та визначено провідну дефініцію дослідження – «соціальна профілактика торгівлі людьми в закладах вищої освіти», яку ми розуміємо як різновид соціально-педагогічної діяльності, спрямований на надання знань студентській молоді, щодо ризиків

потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов (у мікро- і макросередовищі) для їх виявлення і попередження.

Розкрито особливості соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, що стало можливим завдяки уточненню мети, змісту, напрямів, функцій соціальної профілактики. Факторний підхід і розглянута в його межах група чинників (об'єктивний, суб'єктивний, особистісний і людський), дозволили виявити особливості студентства, які впливають на формування особистості та поведінкові моделі студентів, а також врахувати ці особливості в ході здійснення соціальної профілактики у ЗВО. Середовищний підхід дозволив з'ясувати роль середовища ЗВО у формуванні соціальних, професійних та особистісних характеристик студентів в ході соціальної профілактики. Особистісно-діяльнісний підхід розкриває важливість активної участі студентів у навчальному процесі та різноманітних формах діяльності, що сприяють їх особистісному розвитку, самореалізації та соціальній відповідальності й посилюють можливість реалізації соціальної профілактики у ЗВО.

Для реалізації *третього завдання* дисертаційного дослідження, щодо діагностики рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти, була виконана серія завдань, включаючи відбір, якісну та кількісну оцінку учасників експерименту та їх подальший розподіл на контрольну та експериментальну групи (ЕГ – 367 та КГ – 362 особи). Було проведено аналіз наявного досвіду щодо соціальної профілактики торгівлі людьми як на європейському, так і на українському рівнях, з особливим акцентом на студентську молодь. Розроблено критерії та показники для можливості здійснення експериментального дослідження, а також проведено оцінку рівня соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентів у ЗВО.

Об'єктами експериментальної роботи було обрано студентів ЗВО (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної

ради), працівників КУ «Територіальний центр соціального обслуговування» (надання соціальних послуг), працівників Благодійного фонду «Карітас Одеса УГКЦ», експертів центру соціальних служб, викладачів (кураторів навчальних груп), працівників Благодійного фонду «Центр допомоги Юлії Науменко» та осіб з числа батьків студентів. Ми забезпечили статистичну рівність обох груп та розробили відповідні критерії та показники, які стали фундаментом для проведення подальшого дослідження.

Показниками *когнітивного критерію* було обрано: «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» та «Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми», які відображають когнітивну складову та дозволяють визначити, наскільки студенти обізнані з проблемою торгівлі людьми, включаючи її причини, наслідк, та наскільки ефективно можуть використовувати знання та уявлення у практичному сенсі їх реалізації. Показниками *ціннісно-мотиваційного критерію* обрано: «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» та «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя», які демонструють рівень самоусвідомлення та самоповаги, прагнення до самореалізації, розвитку професійних навичок, що допомагають зменшити ризики, пов'язаними з проблемою торгівлі людьми, забезпечуючи більш стабільне та безпечне майбутнє. Показниками *поведінкового критерію* стали «Асертивна поведінка» і «Соціальна відповідальність», що ілюструють, наскільки ефективно студенти здатні захищати свої інтереси та відстоювати права, що є ключовим елементом запобігання ролі потенційної жертви торгівлі людьми, а також розвитку відповідального ставлення до себе при виборі місця і умов працевлаштування.

Обґрунтована критеріальна база дозволила оцінити первинний стан соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді. Отримані результати вказують на перевагу низького рівня за визначеними показниками, як у контрольній, так і в експериментальній групах. Так, за

показником «Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми» у ЕГ – 37,3%, у КГ – 30,6%, за показником «Уявлення щодо реалізації набутого досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми» у ЕГ – 40,5%, у КГ – 39,7%, за показником «Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності» у ЕГ – 32,7%, у КГ – 31,7%, за показником «Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії» у ЕГ – 34,9%, у КГ – 38,4%, за показником «Асертивна поведінка» у ЕГ – 42,8%, у КГ – 42%, за показником «Соціальна відповідальність» у ЕГ – 30,7%, у КГ – 30,3%. Отримані дані демонструють важливість розробки та впровадження відповідної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

Четвертим завданням дисертаційного дослідження стало наукове обґрунтування та розробка соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти. Досліджувана технологія являє собою певну послідовність дій і способів професійного впливу, спрямованих на надання знань і формування відповідальної поведінки у студентської молоді щодо ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та створення умов для виявлення таких ситуацій та їх попередження. Нами виділено основні етапи впровадження технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в ЗВО, як-от: освітньо-підготовчий, діяльнісний, діагностико-корекційний, підсумково-рефлексивний.

Методологічним підґрунтям розробленої технології став системний підхід, що дозволив описати певні структурні елементи досліджуваної технології, пов'язані між собою як системи (мети, діяльності об'єкта і суб'єкта, змісту, форм, методів, засобів, результату), що представлено у вигляді моделі розробленої технології.

Для виконання п'ятого завдання дисертаційного дослідження здійснено впровадження та експериментальну перевірку ефективності

соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти та складання методичних рекомендацій щодо реалізації технології.

Етапи технології були реалізовані в ході формувального етапу експериментальної роботи за допомогою форм і методів, що вплинули на стан соціальної профілактики цього явища. Найбільш ефективними серед них стали: розроблений і апробований вибірковий освітній компонент «Протидія торгівлі людьми» та відповідне методичне забезпечення до нього, акції, наукові конференції, пресконференції, виховні онлайн-години, тренінги і кінотренінги, форум-театр, квести, просвітницькі ігри, розроблений сайт з протидії торгівлі людьми та ін.

В ході контрольного етапу дослідження підтверджено успішність запровадження розробленої технології. Повторна діагностика за показником «Наявність знань студентів щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми» виявила зниження студентів з низьким рівнем на 23,1% у групі ЕГ, одночасно відбулося зростання кількості студентів з високим рівнем на 11,7% та середнім рівнем на 11,4%. Щодо «Сформованості уявлень студентів про соціальну профілактику торгівлі людьми» спостерігалось зменшення на низькому рівні, а показники високого та середнього рівнів зросли на 7,6% та 6,6% відповідно, що в сумі становить 14,2% у групі ЕГ. У категорії «Усвідомлення власної гідності» група ЕГ показала позитивні зрушення на низькому рівні на 13,1%, зі збільшенням високого рівня на 6,8% та середнього на 6,3%. Що стосується показника «Прагнення до мотивації професійної самореалізації», найбільше зростання за низьким рівнем у групі ЕГ склало 11,9%, з підвищенням високого рівня на 4,6% та середнього на 7,3%. За показником «Асертивна поведінка» група ЕГ також виявила позитивну динаміку на низькому рівні на 13,1%, зі зростанням високого рівня на 8,7% та середнього на 4,4%. За показником «Соціальна відповідальність» відзначено зменшення низького рівня на 12,2% у групі ЕГ, зі збільшенням високого рівня на 7,6% та середнього на 4,6%. У контрольній групі значних

змін не зафіксовано. Якісні та кількісні зміни, отримані під час контрольного етапу експериментальної роботи, підтверджують гіпотезу про те, що розроблена соціально-педагогічна технологія соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентів у вищих навчальних закладах сприяє розвитку когнітивних, ціннісно-мотиваційних і діяльнісних характеристик особистості.

Контрольний етап експерименту продемонстрував успішність проведеного дослідження, що підтверджується отриманими даними та використанням математично-статистичних методів аналізу (критерій Стьюдента вірогідності отриманих змін та кореляційний аналіз зв'язку позитивних змін між усіма критеріями).

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань розглянутої проблеми. Перспективними для розробки стануть гендерні аспекти соціальної профілактики торгівлі людьми, проблеми підготовки майбутніх фахівців з соціальної роботи до реалізації профілактичного напрямку з протидії торгівлі людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адо П. Що таке антична філософія?/П. Адо; пер. з фр. С. Йосипенко. Київ : Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) : навч. посіб. / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола ; Християн. дит. фонд ; Київ. нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : Наук. світ, 2001. 129 с.
3. Акунін О. Зародження аболіціоністського руху в Англії та його вплив на розвиток боротьби проти работоргівлі (кінець XVIII – початок XIX ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.* 2013. Вип. 2. Ч. 2. С. 156–160.
4. Акунін О. С. Роль англійського аболіціоністського руху в міжнародній забороні работоргівлі і рабства (кінець XVIII – середина XIX ст.). *Гілея: науковий вісник*, Вип. № 78. 2013. С. 116–119.
5. Алексеєнко Т. Ф. Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2004. No 2. С. 19–24.
6. Анголенко В. В. Підготовка майбутніх працівників соціальної сфери до здійснення соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Слов'янськ, 2018. 20 с.
7. Анголенко В.В. Студентська молодь як об'єкт профілактики торгівлі людьми за кордоном. *Вісник науки та освіти.* Вип. № 9(15), 2023 С. 267-277
8. Андрусишин Р. М., Сидорук І. І., Когут Я. М. Протидія та соціальна профілактика торгівлі людьми в Україні : навч. посіб. Львів: Растр-7, 2023. 176 с.

9. Андрушко А. В. Віктимологічна характеристика жертв торгівлі людьми. Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. № 4. С. 232–248.
10. Андрющенко А. І. Концепція соціальної роботи: проблеми формування та розвитку. *Методологія, теорія та практикум соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. Харків, 1999. С. 123–125.
11. Архипова С. П., Майборода Г. Я., Тютюнник О. В. Методи та технології роботи соціального педагога. Черкаси, 2008. – 456 с.
12. Балакірева О.М., Бондар Т.В., Даниленко Г.М., Левін Р.Я. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: *монографія* К.: Поліграфічний центр «Фоліант, 2019. 178 с.
13. Балакірева О.М., Бондар Т.В., Галустьян Ю.М., Горбунова О.Г. Секс бізнес в Україні: спроба соціального аналізу. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 159 с.
14. Бандурка О. М. Загальна характеристика проблеми торгівлі людьми. *Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: збірник наукових праць конференції*. Київ; Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2004. С. 9–13.
15. Безпалько О. та ін. Особливості організації волонтерської діяльності в умовах закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах*. 2023. № 1. С. 60-65.
16. Бех І. Д. Технологія правиловідповідного виховного процесу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ ; Житомир : Вид-во Волинь, 2003. Кн. 1. С. 6–16.
17. Белоліпцева О. Профілактика торгівлі людьми в умовах військового часу: виклики та перспективи розв'язання. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 9 (15).

18. Белоліпцева О.В. Підготовка соціальних педагогів до роботи з сім'ями, які опинились в складних життєвих обставинах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2013. 20 с.

19. Белоліпцева О.В. Розвиток соціальної активності в контексті соціальності особистості. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. № 1 (298) лютий 2016. Частина 1. С. 49- 57

20. Беляєв Ю. І., Стеценко Н. М. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки*. 2010. Вип. 186. С. 12-18.

21. Білий О., Бистрицький Є., Єрмоленко А. Ідеологія і утопія. Спадщина марксизму і сучасна політична реальність. *Філософська думка: український науково-теоретичний часопис*. 2018. № 2. С. 6-67. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/download/329/319>.

22. Білозерова М. В. Формування поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... д-ра філософії: 231. Харків, 2021. 20 с.

23. Біскуп В. С. Соціальна профілактика в громаді у роботі фахівця із соціальної роботи. *Вісник Дніпровського університету. Серія: педагогіка і психологія*. 2023 рік.

24. Богданова І. М. Процес підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2016. № 1 (108). С. 13–18.

25. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу: дис. канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2008. 201 с.

26. Бондаренко З. П., Лях Т. Л. Основні поняття і категорії соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / за ред. І. д. Зверєвої, Г. М. Лакціонової*. Київ: Наук. світ, 2004. С. 25–39.

27. Бородін Є. І., Раєвська К. Соціальна робота органів місцевого самоврядування з молоддю в Україні. *Наукові записки*. 2013. Вип. 4. С. 306–319.
28. Буров С., Войтенко О. Посібник для тренерів, які працюють в інтересах дітей та молоді груп ризику. Київ: ПП Вид. «Сучасний письменник», 2015. 184 с.
29. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи : теорія та практика: навч. посіб. / за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 134 с.
30. Вакулєнко О. В. Теоретичні стратегії і моделі профільних негативних явищ та ФЗСЖ. *Науковий часопис НПУ ім. М. п. Драгоманова*. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2017. Вип. 23. С. 14–19.
31. Вісник університету внутрішніх справ: Спеціальний випуск. «Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України». Харків, 1999. С.41-11
32. Войтовська А. І. Гендерна соціалізація студентської молоді в умовах закладу вищої освіти: інклюзивний підхід: *монографія*. Умань: ЦП Компринт, 2022. 214 с.
33. Вступ до соціальної роботи: Навч. посіб для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. К.: Академвидав. 2005. 304 с.
34. Гаазька міністерська декларація Європейських рекомендацій щодо ефективних заходів по запобіганню та боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації. URL: http://lib.rada.gov.ua/DocDescription?doc_id=23363 (дата звернення: 11.02.2021).
35. Галустян Ю. М., Новицька В. П., Петрочко Ж. В. Уразливість дітей щодо комерційної сексуальної експлуатації в Україні: ситуаційний аналіз. Київ, 2003. 180 с.

36. Гаращук Є. В. Системний підхід у розбудові системи освіти. *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*. 2006. Вип. 10. С. 151–154.

37. Герасіна Л. М., Погрібна В. Л. Профілактика соціальної конфліктності: структурні, операційні та соціально-психологічні технології. ВВК 83 : зб. наук. пр. Київ : НАДУ, 2020. С. 430–438.

38. Говорун Т., Даценко І., Кізь О. Підготовленість соціальних працівників до профілактики статевої деморалізації молоді. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2021. № 1. С. 6–12.

39. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.

40. Горбасенко П.В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 ; Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с.

41. Гордієнко О. В. Середовищний підхід у сучасній вищій освіті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Запоріжжя, 2021. 454 с.

42. Горішна Н.М. Консультування як метод соціальної роботи у сфері протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 37. С. 34-37.

43. Гриньова В. М. Яресько К. В. Теоретико-методологічні основи соціально-педагогічної діяльності. Харків : Крок, 2003. 32 с.

44. Гриценко Л. І. та ін. Профілактична робота в навчальних закладах з протидії торгівлі людьми: метод. рек. Київ : АДЕФ-Україна, 2008. 56 с.

45. Грищенко С. В. Соціальна профілактика торгівлі дітьми. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. № 2. С. 20–25.

46. Громадська спілка А21 Україна. URL: <https://www.a21.org/content/ukraine/gr50zc>. (дата звернення: 11.02.2022).

47. Гусак М.П., Зимівець Н.В., Петрович В.С. Відповідальне ставлення до здоров'я. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 219 с.
48. Данильчук Л. О. Теорія і методика соціальної профілактики торгівлі людьми за допомогою інформаційно-комунікативних технологій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Хмельницький, Тернопіль, 2018. 544 с.
49. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
50. Джавадян О. М. Соціальна реклама як метод превенції в соціальній роботі. *Новий вимір науки та освіти. Педагогіка і психологія*. 2019. Вип. 87, вип. 206. С. 41–43.
51. Джавадян О. М. Соціальна реклама як метод превенції в соціальній роботі. *Новий вимір науки та освіти. Педагогіка і психологія*. 2019. Вип. 87, вип. 206. С. 41–43.
52. Джежик О.В. Соціально-психологічні проблеми торгівлі людьми: торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації. *Габітус*. 2020. Вип. 12. Т. 1. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/12-1.pdf.
53. Дмитренко Т.О. Методологічні основи соціальної педагогіки / Т.О. Дмитренко, К.В. Ярецько. Харків : Крок, 2003. 32 с.
54. Дмитренко Т.О., Ярецько К.В. Методологічні основи соціальної педагогіки. Харків: Крок, 2003. 32 с.
55. Дотримання прав жінок та діяльність правоохоронних органів України. Харків-Київ: Університет внутр.справ, 1999. 173 с.
56. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. І. Д. Звереві. 2-е вид. Київ , Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
57. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ-Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
58. Жуковська Г.Г. Протидія торгівлі людьми як державно-управлінська проблема. *Демократичне врядування*. 2015. С. 289 -296

59. Журавель Т. В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. Соціальна педагогіка: навч. посібник / за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. С. 85–101.

60. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.

61. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. Київ: «Слово», 2008. 240 с.

62. Заверико Н. В. Підготовка соціального педагога: зміст та основні напрями. Соціалізація особистості / за ред. А.Й. Капської. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. С. 11–17.

63. Заверико Н.В. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 280 с.

64. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: від 07.12.2017. № 2229-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.12.2020).

65. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17> (дата звернення: 12.11.2021).

66. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні»: від 21.06.2001. № 2558-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 12.11.2021).

67. Запобігання і протидія насильству в сім'ї / за ред. І. М. Трубавіної. Київ: ДЦССМ, 2004. 192 с.

68. Запобігання контрабанди жінок з України: українська інформаційна кампанія : звіт про соціологічне дослідження / наук. ред. Н. Лакіза-Савчук ; Міжнародна організація з міграції. Київ, 1998. 67 с.

69. Запобігання торгівлі дітьми з метою їх використання для примусової праці та сексуальної експлуатації в Україні (проект звіту

соціологічного дослідження за методом швидкого оцінювання) / наук. ред. Ю. Сасенко, О. Петрашук. Київ, 2003. 72 с.

70. Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти : навч.-метод. посіб. / І. д. Зверева, Р. М. Зеленський, Н. С. Калашник та ін. Київ, 2008. 262 с.

71. Запобігання торгівлі людьми: навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во НУВС, 2004. 256 с.

72. Захарчук О.І. Суспільно-історичні форми рабства: зміст та особливості прояву: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 18 с.

73. Зверева І. Д., Безпалько О. В., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ: Наук. світ, 2003. 117 с.

74. Зимівець Н. В. Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівській молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганск, 2008. 20 с.

75. Зовнішні трудові міграції населення України / за ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка. Київ : РВПС України НАН України, 2002. 206 с.

76. Іскров К. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини: міжнародні та національні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.

77. Кабаненко Г. В., Семигіна Т. В. Особливості застосування екологічного підходу в практиці соціальної роботи. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2004.

78. Казначеев Д.Г. Історичні аспекти торгівлі людьми. Право і суспільс Ковальчук Л.Г. Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми: дис. ... канд. пед. наук. Київ : ІПВ НАПН України, 2009. 255 с.

79. Калінічева Г. І. та ін. Університет у сучасному суспільстві: місія, проблеми, виклики : колект. моногр. Чернігів: ЧНТУ, 2019. 252 с.

80. Кальченко Л. В. Превенція соціального сирітства в умовах територіальної громади міста: концептуальні засади. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія II: Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Вип. 24(2). С. 218–224.

81. Кальченко Л. В. Теорія і практика превенції соціального сирітства в умовах територіальної громади міста : дис. ... д-ра філос. наук : 22.00.04. Київ, 2021. 420 с.

82. Камінський К. Профілактика професійного вигорання в соціальних працівників (досвід Польщі). Ковальчук О.В., Савицька В.А. *Профілактика торгівлі людьми: реалії і перспективи*. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2014. № 31. С. 133-142.

83. Капська А. Й., Безпалько О. В., Вайнола Р. Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) : навч. посіб. / Християн. дит. фонд; Київ. нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. Київ: Наук. світ, 2001. 129 с.

84. Караман О. Л. Службова підготовка пенітенціарного персоналу до соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(8). С. 292–299.

85. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 46 с.

86. Карпенко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. Київ: «Слово», 2015. 408 с.

87. Кириленко С. Формування ефективного превентивного виховання середовища за умов державно-громадського управління в системі освіти. *Рідна школа*. 2013. № 4/5. С. 33–40.

88. Кириченко В.І. Теоретичні засади формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. №7. С. 71-79.

89. Кириченко В.І., Єжова О.О., Нечерда В.Б., Тарасова Т.В., Хомич О.Л. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2016. С.71-79.

90. Клочко О. О. Профілактика адиктивної поведінки дітей та молоді в контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів: монографія. Суми: ФОП Наталуха А.С., 2013. 172 с.

91. Коваль Г. В. та ін. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи ; за ред. Г. В. Коваль. Львів: ЛДУ БЖД, 2021. 284 с.

92. Коваль Л. Г., Зверєва І. Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка. Соціальна робота : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 392 с.

93. Ковальчук Л.Г. Уповноважувальні принципи ведення превентивноосвітньої діяльності із запобігання торгівлі людьми. *Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми*: Зб. наук. праць. Київ, Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. С. 161–165.

94. Ковальчук О. В., Савицька В. А. Профілактика торгівлі людьми: реалії і перспективи. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Серія: Соціально-педагогічна*. 2018. № 31. С. 133-142.

95. Колеснікова Л. Профілактика агресії та насильства в сучасній школі Німеччини. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2009. Вип. XLVI. С. 332–335.

96. Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) No 182 «Про найгірші форми дитячої праці» (1999). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 12.03.2021).

97. Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_162#Text. (дата звернення: 12.03.2021).

98. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 05.03.2021).

99. Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text. (дата звернення)

100. Конончук А. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу до запобігання торгівлі людьми. *Соціальна робота і освіта*. 2017. Вип. 4, № 1. С. 48-59

101. Костенко Н.І., Марцинковський В.О. Особливості соціального забезпечення сфери охорони здоров'я: зарубіжний досвід. *Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка*. 2018. № 3. С. 166–173.

102. Костючек М. Ф. Діагностика стану психологічного здоров'я дітей, постраждалих від торгівлі людьми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(8). С. 153–159.

103. Кравченко О. О. Гендерні аспекти лідерства майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО. *Збірник наукових праць УДПУ імені Павла Тичини*. 2020. № 1. С. 95–104. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/208176> (дата звернення: 20.12.2020).

104. Кравченко О. О., Коляда Н. М. Молодіжна робота як засіб неформальної громадянської освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2019. Вип. 1. С. 72–79.

105. Краєвська О., Базів Н. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 31. С. 111–117.

106. Краснова Н. П., Харченко Л. П., Юрків Я. І., Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна діагностика : наук.-метод. посіб. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2011. 429 с.

107. Крецу Д. С. Взаємодія ювенальної превенції Національної поліції та соціальних служб у профілактиці правопорушень серед дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2023. 245 с.

108. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.12.2020).

109. Кузан Г., Гордієнко Н. Профілактика домашнього населення в Україні: проблеми та перспективи. *Молодь і ринок*. 2021. № 3/189. С. 134-138.

110. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6. С. 175-185.

111. Кулава К.О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 180–189.

112. Кулава К.О., Хлівнюк Т.П., Горпиненко Н.М. Впровадження гендерно-чутливого та конфліктологічного підходів у соціальній роботі з різними клієнтами на рівні територіальних громад. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 1. С. 26–33.

113. Левкулич В. Ідея соціальної рівності в епоху античності. *Мультиверсум. Філософський альманах: збірник наукових праць*. Київ, 2008. Вип. 71. С. 139-150.

114. Левкулич В.В. Методологічна функція категорії «рівність» при аналізі перехідних процесів у суспільстві: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 ; Ужгородський національний ун-т. К., 2005. 189 с.

115. Левченко Е., Калашник О., Шваб И. и др. Анализ работы «горячих линий» по предотвращению торговли людьми в Украине. Киев, 2004. 128 с.

116. Левченко К. Б. «Торгівля людьми» та «торгівля жінками»: проблеми формування термінології сучасних документів. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2000. Вип. 11. С. 24-30

117. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2003. С. 268–303.

118. Левченко К. Б. Злочин «торгівля людьми» та проблеми забезпечення дотримання жіночих людських прав працівниками правоохоронних органів. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 8. С. 306–310.

119. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2001. С. 185–246.

120. Левченко К. Б., Удалова О. А., Дорошок Т. О. та ін. Інформаційний вісник. Вища освіта: Інформ. вісник. 2004. № 15. С. 39–47.

121. Левченко К. Б., Шве О. В. Громадські організації: діяльність із протидії торгівлі людьми та виклики в роботі. *Вісник ХНУВС*. 2019. № 4. С. 117-128.

122. Лемко Г. І. Театральні технології як засіб профілактики торгівлі людьми в соціально-педагогічній діяльності. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Серія: Соціально-педагогічна*. 2016. Вип. 27. С. 118–127.

123. Лемко Г.І., Ворошук О.Д. Форми та методи профілактичної роботи з протидії торгівлі людьми. Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті: Збірник наукових робіт за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, Одеса, 19–20 березня 2021 р. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2021. С. 119–122.

124. Лизогуб Я.Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 15 с.

125. Лист МОН № 1/3663-22 від 25.03.2022 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zapobigannya-torgivli-lyudmi-v-umovah-voennoyi-agresiyi> (Дата звернення: 17.03.2021).

126. Ліпкан В. А., Кушнір О. В. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : монографія. Київ : О. С. Ліпкан, 2013. 372 с.

127. Ломанова К.О. Комунікаційна складова процесу надання допомоги жертвам торгівлі людьми// *Наукові дослідження аспірантів : педагогічна теорія і практика* : тези доп. наук.-прак. конф., м. Харків, 25 квіт. 2018 р., Харків, 2018. С. 34-36

128. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. 2-ге вид., доп. і випр. Київ : МАУП, 2003. 168 с.

129. Лютий В. п. Соціальна профілактика. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І. д. Зверєвої. Київ : ЦУЛ, 2008. С. 207.

130. Лях Т. Л. Реформи з надання соціальних послуг в Україні. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. *Сер.: Педагогічні науки*. 2014. № 4. С. 37–46.

131. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 20 с.

132. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2009. 243 с.

133. Лях Т.Л., Журавель Т.В. Основи громадського здоров'я: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О.В Безпалько. 2008. 152 с.

134. Малярова В.О. Способи вчинення торгівлі людьми: питання систематизації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2015. Вип. 2. С. 105–113.

135. Семигіна Т.В., Мартинова О.В. Соціальні послуги постраждалим від торгівлі людьми: українські реалії. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2010. № 4. С. 73-83.

136. Мартинюк А.В. Трансатлантична работоргівля та її історико-культурні наслідки. *Історіосфера: Матеріали XVI наукової конференції, Одеса, 2–3 квітня 2021 р. Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2021. С. 80–84.*

137. Мельник В.І. Соціологічний аспект попередження органами поліції злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, в сільській місцевості. *Інформація і право*. 2017. № 3 (22). С. 139-146.

138. Мельничук В. Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу : дис. ... канд. соц. наук. Київ, 2023. 437 с.

139. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. проф. К.П. Власова. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2002. 256 с.

140. Миць Х.В. Професійна підготовка фахівців соціальної роботи до здійснення профілактичної діяльності щодо протидії торгівлі людьми. *Наукові записки*. 2009. № 243.

141. Міжнародна організація з міграції ІОМ. URL: <https://ukraine.iom.int/uk>. (Дата звернення: 15.03.2022).

142. Міжнародний благодійний фонд «Карітас України». URL: <https://caritas.ua/>. (дата звернення: 15.03.2022).

143. Мінц М.О. Соціологія девіантної поведінки: проституція. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія. 2008. Т. 103, Вип. 90. С. 61-65.

144. Муромець В.Г. Сутнісна характеристика превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2011. Т. 15, № 2. С. 237–244.

145. Назаров О. А. Юридичні та соціально-психологічні особливості злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми у світі. С. 493–504.

146. Населення України. Трудова еміграція в Україні. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
147. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ : Фенікс, 2018. 87 с.
148. Оніпченко О., Сургова С., Білозерова М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до соціальної профілактики торгівлі людьми у закладах вищої освіти. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 12 (26).
149. Оніпченко О.І., Сургова С.Ю., Анголенко В.В. Використання інтерактивних засобів у профілактичній діяльності суб'єктів соціальної роботи з проблеми торгівлі людьми. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 11(17). С. 982–995.
150. Онлайн квест з безпечного працевлаштування. URL: <https://quest.stoptrafficking.org/> (дата звернення: 13.05.2023).
151. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Концепція превентивного виховання дітей і молоді. *Життєтворчий потенціал реабілітаційної педагогіки*. Київ, 2002. С. 273–278.
152. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.
153. Осетрова О. О. Суїцидальна профілактика як важливий напрям соціальної політики. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2016. № 2. С. 60–67.
154. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 560 с.
155. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях : досвід та інновації : монографія / за заг. ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. 372 с.
156. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.

157. Писанко А. О. Особливості та соціально-профілактична віктимної поведінки неповнолітніх: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2021. 113 с.

158. Пихтіна Н.П., Новгородський Р.Г. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки : навч.-метод. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 239 с.

159. Підгородинський В.М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 20 с.

160. Підгородинський В.М. Злочини проти честі та гідності особи (теоретичне порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2020. 40 с.

161. Пінчук Х. Б., Нечипорук Л. І. Соціальні аспекти діяльності служби ювенальної превенції в Україні. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку. Ужгород, 2021. С. 287–290.

162. Пірог Л. А. Посібник до вивчення курсу «Соціальна профілактика». Дніпро : ДНУ, 2016. 34 с.

163. Плакса Н. О. Віктимізація в структурі механізму запобігання торгівлі людьми в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2011. Вип. 15. С. 191–199.

164. Плаксина О. І. Сталість суспільства в соціально-філософському вченні Аристотеля. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2019. Т. 22, № 3. С. 62–76.

165. Подкаст «Це зі мною не станеться» URL: <https://www.dressember.org/podcaest> (дата звернення: 13.05.2023).

166. Поліщук В. Роль волонтерської практики в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. № 29. С. 153–157.

167. Полякова Г. Розвиток середньовищого підходу у вищій освіті в умовах глобальних змін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4(78). С. 186–199.

168. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / за заг. ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. Ужгород: Мистецька лінія, 2001. 152 с.

169. Посібник по наданню допомоги потерпілим від торгівлі людьми. Харків: Університет внутрішніх справ, 1999. 164 с.

170. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» від 21 березня 2012 року № 350. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2021).

171. Потьомкіна Н. З. Соціально-педагогічна профільна Інтернет-залежності старшокласників: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Харків, 2022. 202 с.

172. Принцип. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарук (гол. ред.) та ін. Київ : Ін-т філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

173. Приходько В. М. Профілактична педагогіка. Виховна робота в школі. 2006. № 3. С. 2–5.

174. Проєкт «Безпечно в Польщі» («Safe in Poland»). URL: <https://slaska.policja.gov.pl/kat/safe-in-poland/333160,file.html> (дата звернення: 10.05.2023).

175. Просвітницька діяльність щодо запобігання торгівлі людьми: Методичні рекомендації / К.Б. Левченко, С.В. Колесникова, Л.Г. Ковальчук та ін. Київ, 2004. 84 с.

176. Противодействие торговле людьми / под ред. А. М. Бандурки. Харьков: Консум, 2003. 362 с.

177. Протидія торгівлі людьми / за ред. Т.В. Семигіної. Київ : Вид-во «Києво-Могилянська академія», 2008. 166 с.

178. Протидія торгівлі людьми : метод. рек. до практ. занять та самот. роботи для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 231 Соціальна робота / уклад.: Т. П. Хлівнюк, К. О. Кулава. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 31 с.

179. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак та ін.; за ред. Т. Семигіна. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 166 с.

180. Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 10.05.2022).

181. Професійний довідник соціального педагога / уклад. О.Р. Рассказова. Харків : Вид. Група «Освіта», 2011. 208 с.

182. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. С. 187–188.

183. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. С. 187–188.

184. Раковська Ю. В. Соціально-правова природа та детермінація торгівлі людьми: кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2011. 20 с.

185. Ратинська О. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2016. № 1. С. 233-237.

186. Реалізація права потерпілих від торгівлі людьми на компенсацію та відшкодування в Україні: аналіз ситуації / [І. О. Бандурка та ін.] ; за заг. ред. І. О. Бандурки, К. Б. Левченко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України, Міжнар. жіноч. правозахис. центр «Ла Страда-Україна». Київ, 2012. 87 с.

187. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми: монографія / А.М. Кислий та ін. Київ: Видавництво Людмила, 2022. 267 с.

188. Розслідування торгівлі людьми : метод. рекомендації / розроб.: д-р юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєв, канд. юрид. наук Т. А. Пазинич. Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2009. 44 с.

189. Розслідування торгівлі людьми: метод. рекомендації / А.Ф. Волобуєв, Т.А. Пазинич. Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2009. 44 с.

190. Саєнко М. І., Матвієнко Є. І., Кир'янова В. О. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасного світу транснаціонального характеру. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (111). С. 214-218

191. Сватенков О. В., Лабузько С. В. Проект як форма організації діяльності з професійної торгівлі у студентському середовищі. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2012. № 1. С. 54-58.

192. Свиначенко А.Є. Профілактика торгівлі людьми у соціальному вихованні дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Харків, 19 травня 2023 р. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С. 176–177.

193. Свінцицька О.П. Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіон. акад. упр. персоналом". Київ, 2019. 20 с.

194. Семигіна Т., Мартинова О. Соціальні послуги постраждалим від торгівлі людьми: українські реалії. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2010. № 4. С. 73–83.

195. Серкевич І. Р., Лісцина Ю. О., Євхутич І. М. Торгівля людьми в умовах воєнного стану в Україні: психологічні особливості жертв. *Науковий*

вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2023. Вип. 2. С. 94–101.

196. Сидорук І. Середовищний підхід у формуванні соціальної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 27, Т. 4. С. 218–223.

197. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / АПН України, Ін-т пробл. виховання ; уклад.: В. М. Оржеховська [та ін.]. Переяслав-Хмельницький, 2003. 64 с.

198. Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів / укл. Г. Є. Гончаренко, С. В. Совгіра. Київ: Наук. світ, 2010. 67 с.

199. Солнишкіна А. Практичні аспекти імплементації державного стандарту соціальної послуги профілактики. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2022. № 1 (8). С. 152–159.

200. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І.Д. Зверевої. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 208 с.

201. Соціальна педагогіка: словник довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

202. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник для студ. вузів / Т. Ф. Алексеєнко та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

203. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. Київ: ТОВ «Агентство «Україна»», 2007. 352 с.

204. Соціальна робота : в 3 ч. / А. М. Бойко та ін. ; за ред. Т. В. Семигіної, І. М. Григи. Київ : Києво-Могилянська академія, 2004. Ч. 2. 224 с.

205. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання / А.В. Алексеєва [та ін.] ; ред.: М.М. Ілляш, Т.М. Тележенко ; Державний комітет України у справах сім'ї та молоді, Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, Український ін-т соціальних досліджень. Київ : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 90 с.

206. Соціальні технології : світовий досвід та тенденції розвитку в Україні : монографія/ за ред. В. В. Барабаша. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2008. 340 с.

207. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навчально-методичний посібник / за заг. ред. К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук. Київ : ТОВ “Агентство “Україна”, 2016. 368 с.

208. Спіріна Т., Лях Т. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Соціальна робота та освіта*. 2022. Вип. 9, № 2. С. 245-255.

209. Спіріна Т.П., Середа Л.В. Теоретичні засади проблеми торгівлі дітьми в Україні. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 122. С. 259–261.

210. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: зб. нормат. док. / Міжнар. жіноч. правозахис. центр «Ла Страда-Україна» ; за заг. ред. К. Б. Левченко ; упоряд.: К. Левченко, Н. Бочкор. Харків : Права людини : Україна, 2013. 30 с.

211. Сургова С. Ю. Використання інтерактивних технологій в процесі формування готовності до превентивної діяльності студентів політехнічного інституту. *Науковий вісник МДУ: зб. наук. пр. Миколаїв*. 2007. 211 с..

212. Сургова С. ю. Збагачення змісту професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних працівників положеннями профілактичної діяльності. *Наукові праці ЧДУ ім. п. Могили*. Сер.: Педагогіка. 2014. Т. 245, Вип. 233. С. 102–107.

213. Сургова С.Ю. Підготовка майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності : монографія. Миколаїв : Іліон, 2021. 252 с.

214. Сучасні концепції соціалізації особистості / за ред.. І.Д. Звереві. К.: Центр навчальної літ-ри, 2006. Розд. 1, п.п.1.2. С.22-32.

215. Сушик Н., Шинкарук О. Соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми серед учнівської молоді: мета, завдання, зміст, види, форми,

методи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 173–177.

216. Теорія ймовірності та математична статистика : навч. посіб. / О.І. Кушлик-Дивульська, Н.В. Поліщук, Б.П. Орел, П.І. Штабалоук. Київ : НТТУ «КПІ», 2014. 212

217. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями : навч.-метод. посіб./А.Й. Капська, І.В. Пеша, О.Ю. Міхеєва, М.Г. Соляник. Київ : Слово, 2015. 328 с.

218. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232 с.

219. Товканець О. Загальна і спеціальна профілактика в процесі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. *Науковий вісник УжНУ. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 185–188.

220. Толстоухова С. В., Яременко О. О., Вакуленко О. В. Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді : метод. посіб. Київ: ДЦССМ, Держ. ін-т сім'ї та молоді, 2003. 88 с.

221. Трубавіна І. М. Теоретичні основи соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 1(1). С. 154–162.

222. Трубавіна І. М. Система соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах середньої освіти. *Соціальна робота та освіта*. 2018. Вип. 5, № 2. С. 82–88.

223. Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Данилюк І. Соціально-профілактична негативних явищ у молодіжному освітньому середовищі в аспекті використання здоров'язбережувальних технологій. *Аспекти державного управління*. 2020. Вип. 8, вип. 1. С. 63-73.

224. Трубавіна І.М. Система соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 6 (320). С. 289-295.

225. Трубавіна І.М., Калашнікова Л.М. Соціальна профілактика торгівлі людьми в ПТНЗ. *Запобігання торгівлі людьми в системі професійно-технічної освіти*. Київ, 2008. Розд. 3, ч. 3.1. С. 94–97.

226. Турок В.В. Оцінка ризику потрапляння у ситуацію торгівлі людьми для різних груп населення. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 2. С. 164–173.

227. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text (дата звернення: 15.05.2022).

228. Філянїна Л.А., Гринь К.Р. Криміналізація злочинів у сфері торгівлі людьми: міжнародно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 214-220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_2_32.

229. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : навч.-метод. посіб. / Єжова О.О. [та ін.] ; за заг. ред. Оржеховської В. М. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014. 172 с.

230. Фролова І. В. Про віктимність потерпілих у механізмі торгівлі людьми та її врахування на досудовому слідств. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1065–1067.

231. Фурман А. В., Підгурська М. В. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 174 с.

232. Фуштей О. Соціальна профілактика кібербулінгу серед студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2022. № 1 (50). С. 294-297.

233. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія та практика : монографія. Луганськ: Альма-матер, 2006. 320 с.

234. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2021. № 67 – С. 122-127.

235. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2015. № 67. С. 122-127.

236. Цьвок М.С. Інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.

237. Чаплян Є.Г. Порівняння досвіду соціальної роботи з молоддю в Україні та Німеччині. Редакційна колегія. 2015. № 340.

238. Чернецька Ю. І. Теоретико-методичні засади професійної підготовки соціальних педагогів до профілактичної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2008. 183 с.

239. Чернецька Ю.І., Кулава К.О. Основні напрямки навчально-виховної роботи зі студентами майбутніми соціальними працівниками, щодо попередження торгівлі людьми. *Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 5 листопада 2020 р. Одеса, 2020. С. 376-378.*

240. Чернякова А. Інноваційні форми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з протидії торгівлі людьми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 392–397.

241. Шалупня Є. О. Профілактика ризикованої поведінки методом форум-театр. *зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2021. С. 249-255.*
242. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2005. 639 с.
243. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 464 с.
244. Шеремет М. Д. Соціальна настільна гра як засіб профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді. *Новий вимір науки та освіти. Педагогіка і психологія. 2019. Вип. 84. С. 44-47.*
245. Шеремет М. Д. Соціальна настільна гра як засіб профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді. *Новий вимір науки та освіти. Педагогіка і психологія. 2019. Вип. 84. С. 44-47.*
246. Щербаковська К. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування торгівлі дітьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2013. 20 с.
247. Ющенко Ю. П., Кундій Ж. П., Климач Т. М. До проблеми віктимної поведінки у студентської молоді. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* 2018. Вип. 37 (4), Т. 1 (23). С. 136–144.
248. Язловецька О. Соціалізація та виховання студентської молоді у ВНЗ. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки.* 2012. Вип. 107(2). С. 260-270.
249. Якимович О. Н., Ільчишин Я. В. Вплив середовища вищого навчального закладу на професійне виховання майбутніх фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовців фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2016. Вип. 46. С. 350–354.

Список праць іноземною мовою

250. Bales K. Blood and earth: Modern slavery, ecocide, and the secret to saving the world. Random House, 2016.
251. Majeed M.T, Malik A. Selling Souls An Empirical Analysis of Human Trafficking and Globalization. 2017. URL: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/88850/1/MPRA_paper_88850.pdf.
252. Morris-Chapman D.J. Pratt J.W. John Wesley and Methodist Responses to Slavery in America. Holiness. 2020. Vol. 5, № 1. P. 37–58. <http://dx.doi.org/10.2478/holiness-2019-0003>
253. Nussbaum M.C. Creating capabilities: The human development approach. Harvard University Press, 2011. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.4159/harvard.9780674061200.c8/html>
254. Patterson O. Slavery and Social Death: a Comparative Study. Cambridge, MA: *Harvard Univ. Press*, 1982. URL: https://cominsitu.files.wordpress.com/2020/10/orlando-patterson-slavery-and-social-death_-a-comparative-study-1985.pdf
255. Shwed Z. Forming and establishing the philosophical understanding of freedom in the history of European thought. Skhid. 2013. № 2(109). P. 135–138. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2011.2\(109\).17347](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2011.2(109).17347)
256. Zakharchuk O.I. The issue of slavery in the context of historical and philosophical conception. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. № 59. С. 107-116.
257. Kulava Kateryna. CONCEPTUALIZATION OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS AS A GLOBAL PROBLEM/ *Modern Science. Moderní věda. Praha. Česká republika*, Nemoros. 2021. № 6. С. 66–73. ISSN 2336-498X.
258. Information Brochure for Au Pairs in Austria. URL: https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Aussenpolitik/Menschenrechte/Au_Pairs_Broschu__re_-_Englisch_-_final_2021.pdf (дата звернення: 10.05.2023).



Чи загрожує Вам небезпека

Перевірте власний ризик потрапити до тенет торгівців людьми

katerina.lomanova@onu.edu.ua [Змінити обліковий запис](#)



📧 Спільно не використовується

Чи намагастесь Ви покращити своє життя чи життя своєї родини?

- Так, як і всі.
- Ні, живу як живеться.

Чи вважаєте Ви, що ніколи не станете жертвою торгівлі людьми?

- Ні, це може трапитися з кожним.
- Так, це абсолютно не можливо.

Ви чоловік або жінка, вікової групи від 16 до 45?

- Так.
- Ні.

Чи є у Вас вища освіта або Ви навчаєтесь у навчальному закладі?

- Так.
- Ні.

Де ви мешкаєте ?

- У великому місті
- У маленькому місті
- У сільській місцевості

Чи плануєте Ви поїхати за кордон?

- Так, я хочу поїхати працювати, навчатися або подорожувати.
- Ні, я вважаю за краще залишитися в Україні.

Чи погодилися б Ви працювати за кордоном без робочої візи або офіційного контракту?

- Так, іноді це єдина можливість.
- Ні, мене не цікавить нелегальне працевлаштування.

Чи віддали б Ви свій паспорт будь-кому окрім компетентних офіційних осіб?

- Так, іноді необхідно віддати паспорт другу, колезі по роботі або туристичній компанії.
- Ні, можу віддати тільки копію.

Чи знаєте Ви когось, хто постраждав від торгівлі людьми?

- Так.
- Ні, можливо хтось знає.

Чи знаєте Ви, яка сьогодні середня зарплатня та умови оплати за кордоном?

- Так.
- Ні.



Фактори ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми

katerina.lomanova@onu.edu.ua Змінити обліковий запис



Спільно не використовується

Без названня

Ваш вік

17-19

20-25

У кого б Ви спросили совета о принятии решения о будущем месте работы?

- Батьки;
- Інші родичі;
- Викладачі;
- Друзі;
- Самостійно.

До кого б ви звернулися за допомогою у важкій ситуації?

- Батьки;
- Інші родичі;
- Викладачі;
- Друзі;
- Самостійно.

Переважні шляхи пошуку роботи після завершення навчання.

- Державні центри зайнятості;
- Недержавні служби зайнятості;
- через родичів, друзів;
- Через оголошення в газетах;
- Через приватних осіб, посередників;
- Через інтернет.

Основоположні критерії вибору місця роботи.

- Висока заробітна платня;
- Забезпечення поваги і солідного положення в суспільстві;
- Можливість кар'єрного росту;
- Цікава робота;
- Безпечна робота;
- Залишає досить вільного часу.

Які Ваші шанси знайти підходящу роботу?

- Легко;
- Не просто, але можливо;
- Дуже тяжко.

Погодились б Ви працювати не офіційно?

- Все одно, офіційна вона чи ні;
- якщо немає офіційного працевлаштування, буду працювати не офіційно;
- Де більше платять;
- Не погоджуся.

Які Ваші переваги при виборі роботи?

- Більше платять, але ризик опинитися у важкій ситуації;
- Менше платять, але безпечно.

Ваша зацікавленість в працевлаштуванні за кордоном.

- Так;
- Ні;

Ваше ставлення до роботи за кордоном?

- Можливість поліпшити матеріальне становище;
- Велика ймовірність обману - треба ретельно готуватися;
- Обязательно знать язык страны;
- Це авантюра - їхати не треба.

Анкета для Викладачів-Кураторів гавчальних груп у ЗВО з питань протидії торгівлі людьми

Будь ласка, надайте відповіді на питання анкети. Ваші відповіді є важливими для визначення рівня інтеграції теми протидії торгівлі людьми у навчальний процес.

katerina.lomanova@onu.edu.ua Змінити обліковий запис

Спільно не використовується

Особиста інформація ПІБ:Посада:Факультет/Кафедра.

Ваша відповідь

Чи піднімали ви питання протидії торгівлі людьми у рамках вашого курсу або кураторської години?

Так

Ні

Якщо так, будь ласка, опишіть, у якій формі це було зроблено (лекції, дискусії, спеціальні заходи тощо).

Ваша відповідь

Які матеріали або ресурси ви використовуєте для обговорення цієї теми? (електронні ресурси, наукові статті, відеоматеріали тощо).

Ваша відповідь

Як студенти реагують на обговорення теми протидії торгівлі людьми?

Ваша відповідь

Чи існують студентські ініціативи на вашому факультеті, пов'язані з цією темою?

Ваша відповідь

Чи відчуваєте ви необхідність у додаткових навчальних матеріалах або підтримці для більш ефективного обговорення цієї теми?

Ваша відповідь

Які ваші пропозиції щодо покращення інтеграції теми протидії торгівлі людьми у навчальний процес?

Ваша відповідь

Будь-які інші коментарі або спостереження, які ви хотіли б додати.

Ваша відповідь

ДОДАТОК Б

Таблиця 1.2.

**Характеристика рівнів соціальної профілактики торгівлі людьми
серед студентської молоді в ЗВО**

Критерій	Рівень	Характеристика рівня
1	2	3
КОГНІТИВНИЙ	Високий	<ul style="list-style-type: none"> – високий рівень обізнаності студентів про різноманітні ризиковані ситуації щодо торгівлі людьми та способи поведінки в таких ситуаціях, можливість уникнути і оцінити наслідки власної поведінки; – здатність аналізувати і відстежувати причинно-наслідкові зв'язки щодо реалізації набутих знань з профілактики торгівлі людьми і шляхів використання цих знань у повсякденному житті; розвинуті уміння підтримувати себе в ризикованих ситуаціях; – стійке засвоєння способу мислення та соціально визнаних загальних уявлень щодо набутого досвіду, здатність підтримувати себе в ситуаціях ризику;
	Середній	<p>достатній рівень обізнаності студентів про різноманітні ризиковані ситуації щодо торгівлі людьми та способи поведінки в таких ситуаціях, частково розвинута можливість уникнути і оцінити наслідки власної поведінки;</p> <p>здатність аналізувати і відстежувати причинно-наслідкові зв'язки щодо реалізації набутих знань з профілактики торгівлі людьми і шляхів використання цих знань у повсякденному житті представлені фрагментарно; наявні уміння підтримувати себе в ризикованих ситуаціях;</p> <p>наявне засвоєння способу мислення та соціально визнаних загальних уявлень щодо набутого досвіду, частково розвинута здатність підтримувати себе в ситуаціях ризику;</p>
	Низький	<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень обізнаності студентів про різноманітні ризиковані ситуації щодо торгівлі людьми та способи поведінки в таких ситуаціях, нерозвинута можливість уникнути і оцінити наслідки власної поведінки; – несформована здатність аналізувати і відстежувати причинно-наслідкові зв'язки щодо реалізації набутих знань з профілактики торгівлі людьми і шляхів використання цих знань у повсякденному житті; слабо розвинуті уміння підтримувати себе в ризикованих ситуаціях; – недостатньо засвоєні способи мислення та соціально визнаних загальних уявлень щодо набутого досвіду, слабка здатність підтримувати себе в ситуаціях ризику;

продовження табл. 1.2

ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНИЙ	Високий	<ul style="list-style-type: none"> – добре сформована система загальнолюдських цінностей, ідеалів і переконань що забезпечує дотримання зразків поведінки, альтруїстичну установку особистості, усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності; – високий рівень прагнення до формування мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя, усвідомлення цінності кожної людини, можливість робити вільний професійний вибір, реалізувати право на гідні умови праці і життя;
	Середній	<ul style="list-style-type: none"> – достатньо сформована система загальнолюдських цінностей, ідеалів і переконань що забезпечує дотримання зразків альтруїстичної поведінки, але водночас спостерігаються мотиви пошуку вигоди, меншовартості особистості перед матеріальним світом, усвідомлення студентами переваг матеріальних цінностей; – достатній рівень прагнення до формування мотивації професійної самореалізації але спостерігаються мотиви роботи за наймом на невизначених умовах, наявне усвідомлення цінності людини, водночас недостатня можливість робити вільний професійний вибір, студенту фактично не неважливі умови праці і життя при працевлаштуванні;
	Низький	<ul style="list-style-type: none"> – недостатньо сформована система загальнолюдських цінностей, ідеалів і переконань, превалює егоїстична установка над альтруїстичною, переважають мотиви пошуку вигоди, меншовартості особистості перед матеріальним світом, свідоме і переконане ставлення студентів до матеріальних цінностей; – низький рівень прагнення до формування мотивації професійної самореалізації, переважають мотиви роботи за наймом на невизначених умовах, нівельоване усвідомлення цінності людини, недостатня можливість робити вільний професійний вибір, студенту не важливі умови праці і життя при працевлаштуванні; деформовані уявлення про свої здібності;
ПОВЕДІНКОВИЙ	Високий	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень досягнення конструктивних, позитивних результатів у взаємодії; в основі активності особистості лежить надія на успіх, студент демонструє впевненість у собі, своїх силах, ініціативність і активність, відрізняється наполегливістю у досягненні мети, відрізняється цілеспрямованістю особистості; - високий рівень усвідомленості безконфліктної, правосвідомої і відповідальної поведінки, що проявляється в розумінні причинно-наслідкових зв'язків, наполегливість пов'язана з особливостями розвитку довільності психічних процесів, характеризується послідовністю, логічністю, проявами сили волі і рішучості
	Середній	<ul style="list-style-type: none"> - достатній рівень досягнення конструктивних, позитивних результатів у взаємодії; в основі активності особистості лежить прояв сили волі, студент частково демонструє впевненість у собі, своїх силах, достатньо проявляється ініціативність і активність, водночас мають характер фрагментарності, у досягненні мети проявляють вибірковість; – достатній рівень усвідомленості безконфліктної, правосвідомої і відповідальної поведінки, що проявляється в розумінні причинно-наслідкових зв'язків, водночас наполегливість пов'язана з особливостями розвитку довільності психічних процесів, характеризується послідовністю, логічністю, проявами сили волі і рішучості
	Низький	<ul style="list-style-type: none"> - недостатній рівень досягнення конструктивних, позитивних результатів у взаємодії; в основі активності особистості лежать ситуативні прояви, студент рідко демонструє впевненість у собі, своїх силах, рідко проявляється ініціативність і активність, у досягненні мети проявляється вибірковість; – недостатній рівень усвідомленості безконфліктної, правосвідомої і відповідальної поведінки, що проявляється в нерозумінні причинно-наслідкових зв'язків, наполегливість проявляється суто мотивованими намірами, характеризується непослідовністю, нелогічністю, прояви сили волі і рішучості фрагментарні і ситуативні

ДОДАТОК В

**Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи**

Силабус курсу**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ**

Обсяг	4 кредити (120)
Семестр, рік навчання	5 семестр 3 рік навчання
Дні, час, місце	Четвер 12:50; 14:20 Платформа zoom
Викладач (-і)	Кулава Катерина
Контактний телефон	
E-mail	katerina.loma№va@onu.edu.ua
Робоче місце	кафедра соціальної роботи
Консультації	Онлайн-консультації. Вівторок 14:20-17:20 Платформа zoom
Комунікація	Здійснюється через Zoom та Google Classroom

АНОТАЦІЯ КУРСУ

<i>Предмет вивчення дисципліни</i>	Навчальна дисципліна „Протидія торгівлі людьми” вивчає основні особливості явища торгівлі людьми, соціальну профілактику торгівлі людьми та основні аспекти роботи соціального працівника з постраждалими від торгівлі людьми.
<i>Місце дисципліни в освітній програмі:</i>	Дисципліна відноситься до вибіркових.
<i>Мета курсу.</i>	Мета курсу - ознайомлення студентів із особливостями явища торгівлі людьми, його історико-соціальним підґрунтям, можливостями й методами протидії йому, формування навичок проведення профілактичної роботи із запобігання торгівлі людьми, індивідуальної роботи з потерпілими, роботу з сім'ями потерпілих та роботи в громаді, оволодіння практичними навичками надання допомоги, реабілітації та реінтеграції потерпілих осіб.
<i>Завдання дисципліни:</i>	<ul style="list-style-type: none"> • ознайомити із поняттям торгівлі людьми, підходами до визначення явища; • дати уявлення про особливості торгівлі людьми; • ознайомити із загальними принципами практики соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми; • розглянути вітчизняний та зарубіжний досвід роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми; • ознайомити з нормативно-правовою базою щодо соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми; н • навчити розпізнавати постраждалих від торгівлі осіб,

	<p>виявляти наслідки торгівлі людьми, відрізняти злочини, пов'язані з торгівлею людьми від нерегульованої міграції, трудової експлуатації та контрабанди людей;</p> <ul style="list-style-type: none"> сформувати навички проведення превентивної роботи, індивідуальної, групової та реабілітаційної роботи з особами, потерпілими від торгівлі людьми, а також роботи з сім'ями постраждалих. відпрацювати отриманні знання та навички у практичних кейсах.
Компетентності	<p>КК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов</p> <p>ЗК11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ФК5. Здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах;</p> <p>ФК9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів</p> <p>ФК10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.</p> <p>ФК 21. Здатність організовувати та надавати соціальні послуги особам/сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини чи вразливе становище і потребують соціальних послуг або допомоги, використовуючи інструменти</p>
Очікувані результати	<p>ПРН5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки.</p> <p>ПРН 6. Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях</p> <p>ПРН13. Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.</p> <p>ПРН 19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин</p> <p>ПРН 24. Планувати, організовувати процес надання та надавати соціальні послуги особам/сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини чи вразливе становище.</p>

ОПИС КУРСУ

Форми і методи навчання	<p>Курс буде викладений у формі лекцій (24 год.) та практичних (24 год.) занять, організації самостійної роботи здобувачів (72 год.).</p> <p>Викладання та вивчення навчальної дисципліни здійснюється наступними методами:</p> <ul style="list-style-type: none"> – словесні методи: лекція, пояснення, дискусія; – наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація; – методи формування практичних умінь і особистісних якостей: діалоги, дискусії, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією. <p>Самостійна робота включає роботу з навчально-методичною</p>
--------------------------------	---

	<p>літературою та виконання практичних завдань: складання реферату, підготовку презентацій, написання есе та складання тематичного тезаурусу.</p> <p>У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – словесні методи: лекція, пояснення, дискусія; – наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація; – методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, тренувальні вправи; підготовка і здійснення виступів перед аудиторією. <p>Самостійна робота включає роботу з навчально-методичною літературою та виконання практичних завдань: підготовку опорних конспектів та підготовку презентацій, практичні завдання.</p>
<p>Зміст навчальної дисципліни</p>	<p>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи протидії торгівлі людьми в Україні. Соціальна профілактика торгівлі людьми.</p> <p>Тема 1. Вступ в дисципліну. Основні поняття. Окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі</p> <p>Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми</p> <p>Тема 3. Порушення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні</p> <p>Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми</p> <p>Тема 5. Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми</p> <p>Тема 6. Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми</p> <p>Змістовий модуль 2. Практичні основи роботи з групами ризику та постраждалими від торгівлі людьми</p> <p>Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори</p> <p>Тема 8. Основні потреби та проблеми постраждалих від торгівлі людьми.</p> <p>Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми</p> <p>Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми</p> <p>Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми</p>
<p>Перелік рекомендованої літератури</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. URL:http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Posibnyk-CTHB-final.pdf 2. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с. 3. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. – К., 2016. – 196 с 4. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 6. С. 175-185

	<p>5. Кулава К.О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 7.С. 186-197</p> <p>6. Kulava Kateryna. Conceptualization of trafficking in human beings as a global problem/ Modern Science. Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros. 2021. № 6. С. 72–79. (ISSN)ISSN 2336-498X</p> <p style="text-align: center;">Інформаційні ресурси</p> <p>1. Міжнародна організація з міграції URL: https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini</p> <p>2. Міністерство соціальної політики України URL: https://www.msp.gov.ua/</p> <p>3. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова URL: http://lib.onu.edu.ua/</p> <p>4. Науковий журнал «Психологія та соціальна робота» URL: http://lib.onu.edu.ua/psychologyua/</p> <p>5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL http://www.nbuv.gov.ua/</p> <p>6. Офіційний вебпортал Верховної Ради України URL: https://www.rada.gov.ua/</p> <p>7. Катерина Кулава. Наукові публікації URL: http://surl.li/dwqmt</p>
--	--

ОЦІНЮВАННЯ

Поточний контроль здійснюється наступними методами:

- опитування за матеріалом, який викладається на лекціях;
- обговорення питань, що розглядаються на практичних заняттях;
- відпрацювання ситуаційних задач;
- оцінювання виконання самостійної роботи;

Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку, що отримується за результатами всіх видів поточного контролю.

Додаткові до поточного оцінювання бали нараховуються за самостійні завдання.

Рівень знань оцінюється за 100–бальною шкалою.

Оцінювання знань (розподіл балів) здобувачів

Метод	Форма	Бали	максимум
Усний контроль	опитування	2 бали	22
Практичний контроль	Робота на практичних заняттях	6 балів	66
Самостійна робота	Доповідь Презентація Дайджест Реферат Вирішення ситуаційних задач	12 балів	12
Залік (бали)			100

Самостійна робота здобувачів.

форми	методи контролю	строки здачі завдань
Доповідь	розгорнуте повідомлення	<i>Студент обирає форму самостійної роботи. Тему та строк виконання обговорює з викладачем.</i>
Підготовка презентації	презентація	
Складання реферату	реферат	
Дайджест	Опрацювання джерел	
Вирішення ситуаційних задач	Ситуаційні задачі	

Критерії оцінювання самостійної

Вид	Максим к-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Презентація	2	Здатність студента презентувати доповідь відповідно змісту навчального матеріалу та супроводити її оригінальним візуальним представленням.
Доповідь	2	Вміння студента зробити розгорнуте повідомлення у якому викладаються певні питання, даються висновки, пропозиції на основі опрацювання додаткової літератури.
Дайджест	2	Здатність студентів,самостійно опрацювати та виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки
Реферат	2	Здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела; продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови.
Вирішення ситуаційних задач	4	Самостійність та змістовність виконання задач згідно із поставленими цілями та задачами.

ПОЛІТИКА КУРСУ

Політика щодо дедлайнів та перескладання	Роботи, виконання і здача яких здійснюється з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (-20 балів). Перескладання заліку можливе із дозволу деканату за наявності поважних причин або за письмовою заявою (апеляцією) здобувача до декана
Політика щодо академічної доброчесності:	Здобувачі повинні дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлюючи наслідки її порушення, що визначається Кодекс академічної доброчесності учасників освітнього процесу Одеського національного університету імені І.І.Мечникова http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/acad-dobroches.Nest.pdf . У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно.

	При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.
<i>Політика щодо відвідування та запізень:</i>	Відвідування практичних занять є обов'язковим компонентом оцінювання, що передбачає нарахування балів. За об'єктивних причин (напр., воєнний стан, епідемії, хвороба здобувача, стажування за академічною мобільністю та ін.) навчання може відбуватись дистанційно в он-лайн формі за графіком погодженим із викладачем.
<i>Мобільні пристрої</i>	Дозволяється використання мобільних пристроїв на практичних заняттях за необхідності групової роботи у спеціальних Додатках.
<i>Поведінка в аудиторії:</i>	Всі здобувачі беруть активну участь у всіх заняттях: опитуваннях, дискусіях, під час практичних занять. Виконують всі навчальні завдання вчасно, відповідно до робочої навчальної програми. Всі здобувачі повинні дотримуватимуться правил поведінки в аудиторії на засадах партнерських стосунків, взаємоповаги, взаємопідтримки та взаємодопомоги.

ДОДАТОК Г

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра соціальної роботи



“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Майя НІКОЛАЄВА

“ 31 ” 08 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Протидія торгівлі людьми

Рівень вищої освіти	<u>Перший (бакалаврський)</u>
Галузь знань:	<u>23 Соціальна робота</u>
Спеціальність	<u>231 Соціальна робота</u>
Освітньо-професійна програм:	<u>Соціальна робота</u>

ОНУ
2022

Робоча програма навчальної дисципліни «Протидія торгівлі людьми». – Одеса:
ОНУ, 2022. – 14 с.

Розробник: Катерина КУЛАВА, старший викладач кафедри соціальної
роботи

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціальної роботи

Протокол № 1 від. "30" 08 2022р.

Завідувач кафедри Т. Хелф (Тетяна ХЛІВНІОК)

Погоджено із гарантом ОПП «Соціальна робота»

Т. Хелф (Тетяна ХЛІВНІОК)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК)

Факультету психології та соціальної роботи

Протокол № 1 від. "31" 08 2022 р.

Голова НМК М (Маргарита КРЕМЕНЧУЦЬКА)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи

Протокол № 1 від. "28" 08 2023р.

Завідувач кафедри Т. Хелф (Тетяна ХЛІВНІОК)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № _____ від. " _____ " _____ 20 _____ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомлення студентів із особливостями явища торгівлі людьми, його історико-соціального підґрунтя, можливостями й методами протидії йому, формування навичок проведення профілактичної роботи із запобігання торгівлі людьми, індивідуальної роботи з потерпілими, роботу з сім'ями потерпілих та роботи в громаді, оволодіння практичними навичками надання допомоги, реабілітації та реінтеграції потерпілих осіб.

Завдання:

- ознайомити із поняттям торгівлі людьми, підходами до визначення явища;
- дати уявлення про особливості торгівлі людьми;
- ознайомити із загальними принципами практики соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми;
- розглянути вітчизняний та зарубіжний досвід роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми;
- ознайомити з нормативно-правовою базою щодо соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми; н
- навчити розпізнавати постраждалих від торгівлі осіб, виявляти наслідки торгівлі людьми, відрізняти злочини, пов'язані з торгівлею людьми від нерегульованої міграції, трудової експлуатації та контрабанди людей;
- сформувати навички проведення превентивної роботи, індивідуальної, групової та реабілітаційної роботи з особами, потерпілими від торгівлі людьми, а також роботи з сім'ями постраждалих;
- відпрацювати отриманні знання та навички у практичних кейсах.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

ЗК11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ФК5. Здатність до виявлення, соціального інспектування і оцінки потреб вразливих категорій громадян, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах;

ФК9. Здатність оцінювати соціальні проблеми, потреби, особливості та ресурси клієнтів

ФК10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

ФК 21. Здатність організовувати та надавати соціальні послуги особам/сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини чи вразливе становище і потребують соціальних послуг або допомоги, використовуючи інструменти

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН5. Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки.

ПРН 6. Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях

ПРН13. Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.

ПРН 19. Виявляти сильні сторони та залучати особистісні ресурси клієнтів, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання їх проблем, виходу із складних життєвих обставин

ПРН 24. Планувати, організовувати процес надання та надавати соціальні послуги особам/сім'ям, які потрапили у складні життєві обставини чи вразливе становище.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати:

- теоретичні підходи до розуміння проблеми торгівлі людьми;
- нормативно-правові засади соціальної діяльності з особами, які постраждали від торгівлі людьми;
- причини та наслідки торгівлі людьми;
- особливості процесу торгівлі людьми;
- основи профілактичної роботи.

вміти:

- виявляти потерпілих від торгівлі людьми осіб;
- проводити первинне оцінювання потреб потерпілих від торгівлі людьми;

- здійснювати індивідуальне консультування потерпілих, групову роботу, роботу з сім'єю та роботу в громаді;
- організовувати профілактичну роботу щодо попередження торгівлі людьми;
- розробляти та впроваджувати плани реабілітації потерпілих;

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи протидії торгівлі людьми в Україні. Соціальна профілактика торгівлі людьми.

Тема 1. Вступ в дисципліну. Основні поняття. Окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі

Зміст поняття «торгівля людьми». Об'єкт та предмет явища торгівлі людьми. Поняття країн походження, призначення та транзиту. Основні групи ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Масштаби торгівлі людьми в Україні та за її межами.

Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми

Основні причини потрапляння у ситуацію торгівлі людьми та наслідки такого злочину проти особи. Основні форми торгівлі людьми. Етапи торгівлі людьми. Види експлуатації які використовуються у сфері торгівлі людьми. Наслідки торгівлі людьми на мікро- та макрорівнях.

Тема 3. Порушення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні

Об'єкт та суб'єкт торгівлі людьми; нормативно правові акти, які визначають поняття торгівлі людьми; Злочини, які пов'язанні з поняттям «торгівля людьми» та як вони караються відповідно до кримінального кодексу України.

Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми

Форми та методи профілактичної роботи; Цільова аудиторія профілактики торгівлі людьми; Основні напрямки превентивної роботи із запобігання торгівлі людьми. Організація та проведення інформаційних кампаній у соціальній профілактиці торгівлі людьми та формування громадської думки. Методика проведення масових заходів та акцій щодо протидії торгівлі людьми

Тема 5. Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми

Організація “гарячої лінії” як форми вторинної профілактики торгівлі людьми. Організація групових занять з профілактики торгівлі людьми. Підготовка та розповсюдження інформаційної продукції. Тренінги із запобігання торгівлі людьми та методика їх проведення. Інтерактивний театр як одна із форм вуличної соціальної роботи.

Тема 6. Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми

Зміст, методи третинної профілактики та визначення потреб потерпілих від торгівлі людьми. Деякі аспекти здійснення третинної профілактики торгівлі людьми. Етика соціального працівника в третинній соціальній профілактиці торгівлі людьми

Змістовий модуль 2. Практичні основи роботи з групами ризику та постраждалими від торгівлі людьми

Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори

Процес виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми; Поняття ідентифікація; Суб'єкти взаємодії, які відповідно до законодавства України займаються виявленням (ідентифікуванням) осіб постраждалих від торгівлі людьми; Основні причини низьких відсотків ідентифікації жертв торгівлі людьми; Об'єктивні та суб'єктивні ознаки ідентифікації.

Тема 8. Основні потреби та проблеми постраждалих від торгівлі людьми.

Базові потреби осіб, які постраждали від торгівлі людьми; Потреби дітей, які постраждали від торгівлі людьми; Роль закладів освіти у задоволенні потреб осіб, які постраждали від торгівлі. Загальні засади роботи з дітьми, які постраждали від торгівлі людьми. Морально-етичні принципи роботи із постраждалими від торгівлі людьми.

Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми

Основні положення нормативного документу, який зазначає вимоги до проведення опитування дитини, яка зазнала сексуальної експлуатації; Основні вимоги до організації та проведення первинного опитування дитини, яка зазнала експлуатації; Особливості індивідуального консультування потерпілих від торгівлі людьми; Особливості дистанційного консультування потерпілих від торгівлі людьми.

Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми

Загальні принципи надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми Статус потерпілих від торгівлі людьми; Поняття «Національний механізм співпраці». Процедура виявлення та

ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми (ПТЛ).

Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми

Соціальний супровід потерпілих від торгівлі людьми; Представництво інтересів потерпілих від торгівлі людьми; Робота з дітьми, потерпілими від торгівлі людьми; Види групової роботи з потерпілими від торгівлі людьми; Діяльність груп самопомоги з потерпілими від торгівлі людьми;

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Очна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	сп		л	п/с	лаб	сп
1	2	3	4	5	6	8	9	10	11	12
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи протидії торгівлі людьми в Україні. Соціальна профілактика торгівлі людьми.										
Тема 1. Вступ в дисципліну. Основні поняття. Окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі	10	2	2		6	14	2	2		10
Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми	10	2	2		6	14	2	2		10
Тема 3. Порухення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні	10	2	2		6	12	2			10
Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми	16	4	4		8	10				10
Тема 5. Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми	12	2	2		8	10				10
Тема 6. Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми	12	2	2		8	10				10
Разом за змістовим модулем 1	70	14	14		42	70	6	4		60
Змістовий модуль 2. Практичні основи роботи з групами ризику та постраждалими від торгівлі людьми										
Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори	10	2	2		6	10				10
Тема 8. Основні потреби та проблеми постраждалих від торгівлі людьми. моральні принципи та етичні засади роботи з постраждалими від торгівлі людьми.	14	2	2		6	10				10
Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми	12	2	2		6	10				10
Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми	12	2	2		6	10				10
Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми	12	2	2		6	10				10
Разом за змістовим модулем 2	50	10	10		30	50				50

Разом	120	24	24		72	120	6	4		110
--------------	------------	-----------	-----------	--	-----------	------------	----------	----------	--	------------

Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

Теми практичних занять

№	Назва теми/види завдань	Кількість годин	
		денна	заочна
	Тема 1. Вступ в дисципліну. Основні поняття. Окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі	2	2
	Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми	2	2
	Тема 3. Порухення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні	2	
	Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми	4	
	Тема 5. Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми	2	
	Тема 6. Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми	2	
	Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори	2	
	Тема 8. Основні потреби та проблеми постраждалих від торгівлі людьми.	2	
	Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми	2	
	Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми	2	
	Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми	2	
	Разом	24	4

Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми/види завдань	Кількість годин	
		денна	заочна
	Тема 1. Вступ в дисципліну. Основні поняття. Окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі - Феномен торгівлі людьми у світі та в Україні (довідь); - Специфіка проблеми торгівлі дітьми (довідь); - Стереотипні уявлення, міфи та настанови суспільства щодо проблеми торгівлі людьми та потерпілих осіб (презентація); - Історія скасування рабства (реферат);	6	10
	Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми - Зовнішні передумови торгівлі людьми (Дайджест); - Внутрішні передумови торгівлі людьми (Дайджест); - Розмежування торгівлі людьми, нелегальної міграції та контрабанди людей (Дайджест);	6	10

3.	Тема 3. Порушення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні - Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам (Дайджест); - Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі дітьми, комерційній сексуальній експлуатації дітей та використанню найгірших форм дитячої праці (Дайджест);	6	10
	Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми - Роль державних та неурядових структур у превентивній профілактиці торгівлі людьми (доповідь); - Роль інформаційного телефонного консультування у профілактичній роботі(реферат); - Робота ЗМІ з метою запобігання торгівлі людьми(реферат); - Розробити соціальну рекламу з протидії торгівлі людьми (вирішення практичних задач).	8	10
	Тема 5.Вторинна соціальна профілактика торгівлі людьми -Квест з безпечного працевлаштування (вирішення практичних задач); - Тренінги як форма профілактики торгівлі людьми (Доповідь); - Форум-театр як інноваційна форма профілактики торгівлі людьми (Доповідь).	8	10
	Тема 6.Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми -Особливі потреби жінок, постраждалих від торгівлі людьми (Вирішення практичних задач); -Особливі потреби чоловіків, постраждалих від торгівлі людьми (Вирішення практичних задач); -Особливі потреби дітей, постраждалих від торгівлі людьми (Вирішення практичних задач);	8	10
	Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори -Об'єктивні ознаки ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми згідно з законом України «Про протидію торгівлі людьми»(Дайджест); - Насильство, як об'єктивна (пряма) ознака торгівлі людьми (Дайджест); - Основні індикатори, за якими можна ідентифікувати постраждалу дитину(Дайджест).	6	10
	Тема 8. Основні потреби та проблеми постраждалих від торгівлі людьми. моральні принципи та етичні засади роботи з постраждалими від торгівлі людьми - Специфічні потреби осіб постраждалих від торгівлі людьми(Доповідь).; - Урахування стану здоров'я дітей, які постраждали від торгівлі людьми (Дайджест); - Морально-етичні принципи роботи із постраждалими від торгівлі людьми рекомендовані ВООЗ стосовно дотримання етики та гарантування безпеки при проведенні інтерв'ю з жінками, які постраждали внаслідок торгівлі людьми (Реферат);	6	10
	Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми - Правила проведення інтерв'ю з дитиною, яка постраждала від торгівлі людьми (Дайджест); - Основні вимоги до присутніх під час інтерв'ю з дитиною, яка постраждала від торгівлі людьми (Доповідь).	6	10
	Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми - Процедура встановлення статусу постраждалим від торгівлі людьми (Дайджест); - Основні ознаки особи, яка стала жертвою торгівлі людьми (Дайджест); - Важливість розбудови та поширення НМВ в регіонах (Доповідь);	6	10
	Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми -Організація та особливості роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми (Доповідь); -Когнітивно-біхевіористські підходи у процесі реабілітації осіб, потерпілих від торгівлі людьми (Доповідь); -Програми здобуття професійних звичок та кваліфікації для потерпілих від торгівлі людьми (Доповідь).	6	10
	Разом	72	110

Методи навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються наступні методи

навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;
- методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, тренувальні вправи; підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Самостійна робота включає роботу з навчально-методичною літературою та виконання практичних завдань: доповідей, рефератів, презентацій, дайджесту, вирішення практичних задач.

Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100- бальною системою

При вивченні навчальної дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту отримати залік, – 60 балів);

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Об'єктом поточного оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- питання і проблеми, що обговорюються та відпрацьовуються на практичних заняттях;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений робочою програмою та включає індивідуальні завдання: доповіді, презентації, реферати, дайджести та вирішення практичних задач.

Форма підсумкового контролю – залік. Залік виставляється за результатами роботи здобувача впродовж усього семестру. Підсумкова оцінка визначається як проста сума балів за результатами поточного контролю за 100-бальною шкалою.

Здобувач одержує підсумкову оцінку за залікову навчальну дисципліну, якщо за результатами поточного контролю він набрав 60 і більше балів.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав менше 60 балів, він повинен виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів одержати відповідну кількість залікових балів із дисципліни.

Якщо за результатами поточного контролю здобувач набрав 60 і більше балів, проте хоче поліпшити свій підсумковий результат, він також може виконати залікове завдання і з урахуванням його результатів підвищити свою підсумкову оцінку з дисципліни.

Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Відмінно 8 балів	Студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією. Може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання практичного завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу;
Добре 7-6 балів	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, послуговується науковою термінологією, але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації;
Задовільно 5-4 бали	Студент відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, але не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою;. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, допускає істотні неточності та помилки.
Незадовільно з можливістю відпрацювання 0-3	0 балів – студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити; 1 – 3 балів – студент не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі,

бали	проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань.
-------------	---

Критерії оцінювання самостійної роботи

Вид	Максим к-сть балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Презентація	2	Здатність студента презентувати доповідь відповідно змісту навчального матеріалу та супроводити її оригінальним візуальним представленням.
Доповідь	2	Вміння студента зробити розгорнуте повідомлення у якому викладаються певні питання, даються висновки, пропозиції на основі опрацювання додаткової літератури.
Дайджест	2	Здатність студентів, самостійно опрацювати та виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки
Реферат	2	Здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела; продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української літературної мови.
Вирішення ситуаційних задач	4	Самостійність та змістовність виконання задач згідно із поставленими цілями та задачами.

Питання для підсумкового контролю

1. Поняття «Торгівля людьми» згідно законодавства;
2. Причини торгівлі людьми;
3. Групи ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
4. Суб'єкти та об'єкти торгівлі людьми;
5. Процес / «ланцюг» торгівлі людьми;
6. Залучення та способи вербування людей з метою подальшої експлуатації;
7. Розмежування торгівлі людьми, нерегульованої міграції та контрабанди людей;
8. Роль органів державної влади щодо протидії торгівлі людьми;
9. Значення неурядових організацій в здійсненні протидії торгівлі людьми в Україні;
10. Діяльність міжнародних організацій з протидії торгівлі людьми;
11. Поняття країн походження, призначення та транзиту;
12. Специфіка проблеми торгівлі дітьми;
13. Наслідки торгівлі людьми на мікро- та макрорівнях;
14. Форми та методи профілактичної роботи в питаннях протидії торгівлі людьми;
15. Роль інформаційного телефонного консультування у профілактичній роботі в питаннях протидії торгівлі людьми;
16. Ідентифікація потерпілих від торгівлі людьми;
17. Визначення основних проблем та потреб потерпілих під час первинного оцінювання;
18. Складання індивідуального плану догляду;
19. Особливості індивідуального консультування потерпілих від торгівлі людьми;
20. Дистанційне індивідуальне консультування потерпілих від торгівлі людьми;
21. Соціальний супровід потерпілих від торгівлі людьми;
22. Представництво інтересів потерпілих від торгівлі людьми;
23. Робота з дітьми, потерпілими від торгівлі людьми;
24. Концепція соціальної профілактики торгівлі людьми;
25. Суб'єкти соціальної профілактики торгівлі людьми;
26. Особливості соціальної реклами в профілактиці торгівлі людьми;
27. Визначення потреб потерпілих від торгівлі людьми;
28. Зміст та методи третинної профілактики торгівлі людьми;
29. Основні аспекти здійснення третинної профілактики;
30. Етика соціального працівника в третинній профілактиці торгівлі людьми;

31. Роль обізнаності населення в боротьбі з торгівлею людьми;
32. Віктимна поведінка як фактор торгівлі людьми;
33. Торгівля людьми (траффікінгу) як явище транснаціональної організованої злочинності;
34. Ситуація, пов'язана з торгівлею людьми в різних країнах - порівняльний аналіз;
35. Висвітлення проблеми торгівлі людьми в Інтернеті.
36. Висвітлення проблеми торгівлі людьми в пресі;
37. Проблема торгівлі людьми в художній літературі і фільмах;
38. Нелегальна міграція та торгівля людьми;
39. Нерівне економічний розвиток як фактор торгівлі людьми;
40. Гендерна нерівність як фактор торгівлі людьми.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль											Сума балів	
Змістовий модуль №1						Змістовий модуль № 2						Виконання самостійної роботи
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	12	100
8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8		
48						40						

T1, T2, T3, T4 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	Дуже добре	
75-84	C	Добре	
70-74	D	Задовільно	
60-69	E	Допустимо	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально методичне забезпечення

Робоча програма навчальної дисципліни; Силабус; Мультимедійні презентації.

Рекомендована література

Основна

1. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. URL: <http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/Posibnyk-CTHB-final.pdf>

2. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с.

3. Протидія торгівлі людьми: збірник нормативно-правових актів. – К., 2016. – 196 с

Додаткова:

1. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми: Метод. рекоменд. / Н. Гусак, І. Романова. – К.: Києво-Могилянська академія, 2011. – 159 с

2. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 6. С. 175-185

3. Кулава К.О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 7. С. 186-197

4. Основні моделі індивідуальної роботи з випадком (social casework) http://pidruchniki.com/12590605/sotsiologiya/osnovni_modeli_individualnoi_roboti_vipadkom_social_casework

5. Протидія торгівлі людьми URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Protidiya-torgivli-lyudmi.html>
6. Протидія торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / За ред. Т. Семигіної. – К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. – 166 с.
7. Kulava Kateryna. Conceptualization of trafficking in human beings as a global problem/ Modern Science. Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros. 2021. № 6. С. 72–79. (ISSN)ISSN 2336-498X

14. Інформаційні ресурси

1. Міжнародна організація з міграції URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-v-ukrayini>
2. Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/>
3. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова URL: <http://lib.onu.edu.ua/>
4. Науковий журнал «Психологія та соціальна робота» URL: <http://lib.onu.edu.ua/psychologyua/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Офіційний вебпортал Верховної Ради України URL: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Катерина Кулава. Наукові публікації URL: <http://surl.li/dwqmt>

ДОДАТОК Д

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

ОДЕСА
ФОП Бондаренко М.О.
2023

УДК 343.431(072)

П83

Укладач:

Т. П. Хлівнюк, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи;

К. О. Кулава, старший викладач кафедри соціальної роботи.

Рецензенти:

М. К. Кременчуцька, кандидат психологічних наук, професор кафедри диференціальної та спеціальної психології;

Л. С. Смокова, кандидат психологічних наук, доцент кафедри клінічної та практичної психології ОНУ імені І.І. Мечникова.

*Рекомендовано Вченою радою факультету
Психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 7 від 14.06.2023 р.*

П83 Протидія торгівлі людьми: методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота /уклад.: Т.П. Хлівнюк, К.О. Кулава. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. – 30 с.

Пропоновані методичні рекомендації допомагають при підготовці до відповідей на практичних заняттях та підготовці до самостійного виконання завдань. Увагу приділено формуванню професійної компетентності соціальних працівників у сфері протидії торгівлі людьми. Розраховано на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.

УДК 343.431(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Тема 1. Вступ в дисципліну. основні поняття. окреслення проблеми торгівлі людьми в Україні та світі	6
Тема 2. Причини та наслідки потрапляння в ситуацію торгівлі людьми	8
Тема 3. Порушення основоположних прав та свобод людини в контексті торгівлі людьми. Нормативно-правова база з протидії торгівлі людьми в Україні.	12
Тема 4. Профілактика торгівлі людьми. первинна соціальна профілактика торгівлі людьми	14
Тема 5. Вторина соціальна профілактика торгівлі людьми	16
Тема 6. Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми	18
Тема 7. Виявлення постраждалих від торгівлі людьми, основні індикатори	19
Тема 8. Основні потреби та проблем постраждалих від торгівлі людьми.	21
Тема 9. Особливості проведення первинного опитування (інтерв'ю) дитини, яка ймовірно постраждала від торгівлі людьми	23
Тема 10. Процедура встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми	25
Тема 11. Індивідуальні стратегії роботи та засади групової роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми	27
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	29

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації з курсу «Протидія торгівлі людьми» розроблені на кафедрі соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова на основі освітньої програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти відповідно до навчального плану для спеціальності 231 «Соціальна робота». Згідно з навчальним планом «Протидія торгівлі людьми» є дисципліною вибіркового циклу і її вивчення здійснюється на першому рівні вищої освіти(бакалавр).

Актуальність курсу «Протидія торгівлі людьми»

Торгівля людьми є фундаментальним порушенням прав людини і суперечить міжнародним нормам та Конституції України. Однак явище торгівлі людьми було і залишається актуальною проблемою для нашої країни. Сучасні форми експлуатації та нові виклики, що їх переживає світ і Україна зокрема, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення. Низка факторів, а саме: збройний конфлікт на Сході країни, підвищення рівня мобільності населення, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудова міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття, сприяють, на жаль, поширенню випадків вчинення цих злочинів.

Поява курсу зумовлена необхідністю поширювати серед студентської молоді знання про сутність явища торгівлі людьми, його причини, масштаби та наслідки, ознайомлювати з процесом ідентифікації осіб, особливо дітей, постраждалих від торгівлі людьми, з особливостями надання відповідної допомоги, а також із основними принципами та компонентами Національного механізму взаємодії для надання такої допомоги в рамках Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Дисципліна «Протидія торгівлі людьми» є необхідною складовою підготовки фахівців до здійснення практичної професійної діяльності як фахівців, що працюють з потерпілими від торгівлі людьми. Він дає змогу студентам здобути знання щодо особливостей явища торгівлі людьми, можливостей протидії йому, а також щодо існуючих підходів практичної соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми. Мета курсу полягає в ознайомленні студентів із особливостями явища торгівлі людьми, його історико-соціальним підґрунтям, можливостями й методами протидії йому; формуванні навичок проведення профілактичної роботи із запобігання торгівлі людьми, індивідуальної роботи з потерпілими, роботи з сім'ями потерпілих та роботи в громаді; оволодінні практичними навичками надання допомоги, реабілітації та реінтеграції потерпілих осіб.

Завдання курсу:

- ознайомити із поняттям торгівлі людьми, підходами до визначення явища;
- дати уявлення про особливості торгівлі людьми;
- ознайомити із загальними принципами практики соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми;
- розглянути вітчизняний та зарубіжний досвід роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми;
- ознайомити з нормативно-правовою базою щодо соціальної роботи з особами, які постраждали від торгівлі людьми; н
- навчити розпізнавати постраждалих від торгівлі осіб, виявляти наслідки торгівлі людьми, відрізняти злочини, пов'язані з торгівлею людьми від нерегульованої міграції, трудової експлуатації та контрабанди людей;
- сформувані навички проведення превентивної роботи, індивідуальної, групової та реабілітаційної роботи з особами, потерпілими від торгівлі людьми, а також роботи з сім'ями постраждалих.

Викладання курсу передбачає, що студенти володіють знаннями та навичками індивідуального консультування, групової роботи, роботи з сім'ями та роботи в громаді. Передбачається, що студенти володіють базовими та етичними принципами соціальної роботи, вміють проводити первинне оцінювання та складати план втручання.

ТЕМА 1. ВСТУП В ДИСЦИПЛІНУ. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ. ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

- 1.1. Зміст поняття «торгівля людьми»;
- 1.2. Об'єкт та предмет явища торгівлі людьми;
- 1.3. Поняття країн походження, призначення та транзиту;
- 1.4. Основні групи ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- 1.5. Масштаби торгівлі людьми в Україні та за її межами.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Студенти мають засвоїти поняття торгівлі людьми згідно закону України «Про протидію торгівлі людьми». Торгівля людьми є однією зі сфер кримінального бізнесу, що розвивається найбільш стрімкими темпами у світі. Вона приносить мільйонні прибутки, поступово витісняючи собою торгівлю зброєю та наркотиками. Основне поняття теми міститься у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. У цьому документі вперше дається міжнародне визначення поняття «торгівля людьми».

Торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, переміщення, передача, переховування або одержання людей шляхом загрози силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю становища, або шляхом підкупу, у вигляді платежів чи вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан або вилучення органів. При цьому згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо стосовно неї було використано будь-який із зазначених заходів впливу.

Для більш детального розуміння теми потрібно звернути увагу на поняття країн походження, призначення та транзиту. Звернути увагу потрібно на те, що постраждати від торгівлі людьми може будь-яка особа, незалежно від її статі та віку. За даними соціологічних досліджень, близько 10% мешканців України так чи інакше стикалися з випадками торгівлі людьми, де нерідко потерпілими стають діти і жінки. Таку ситуацію зумовлює бідність, соціальне сирітство, гендерна дискримінація та багато інших чинників.

Торгівля людьми (траффікінгу) складається з трьох основних елементів:

- **дія:** вербування, перевезення, передача, приховування або прийняття людей;
- **засіб:** загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи у вигляді платежів або вигод, для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу;
- **мета:** експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства практику, поневолення або вилучення органів.

Торгівля людьми є поєднанням трьох вищезазначених елементів, а не проявом кожного з них окремо. Наприклад, «приховування» людей (дія), яке включає в себе «загрозу або застосування сили» (засіб) з метою «примусової праці» (мета) виявляє риси того, що має характеризуватися як торгівля людьми.

Також, вербування людей (дія) шляхом обману (засіб) для залучення їх до проституції (мета) також має розглядатися як торгівля людьми. Отже, в разі торгівлі людьми повинен бути один з елементів кожної з цих трьох категорій (дія, засіб, мета). Але у випадку з дітьми діє виняток: вербування, перевезення, передача, приховані або прийом, вони повинні розглядатися як торгівля людьми, навіть в тому випадку, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття «торгівля людьми»;
2. Окресліть об'єкт та предмет явища торгівлі людьми;

3. Розкрийте поняття країн походження, призначення та транзиту;
4. Опишіть основні групи ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
5. Окресліть масштаби торгівлі людьми в Україні та за її межами.

Завдання для самостійної роботи:

1. Феномен торгівлі людьми у світі та в Україні;
2. Специфіка проблеми торгівлі дітьми;
3. Стереотипні уявлення, міфи та настанови суспільства щодо проблеми торгівлі людьми та потерпілих осіб.
4. Історія рабства.

Рекомендована література [9, 14, 3].

ТЕМА 2. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОТРАПЛЯННЯ В СИТУАЦІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Основні причини потрапляння у ситуацію торгівлі людьми та наслідки такого злочину проти особи;
- 1.2. Основні форми торгівлі людьми;
- 1.3. Етапи торгівлі людьми
- 1.4. Види експлуатації які використовуються у сфері торгівлі людьми;
- 1.5. Наслідки торгівлі людьми на мікро та макро рівнях.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Тема засвоюється студентами добре, оскільки пов'язана із причиною появи категорії клієнтів соціальної роботи. Торгівля людьми в Україні з'явилася як наслідок зростання безробіття, зниження асигнувань на програми соціального захисту, зубожіння населення. Низький рівень життя штовхає громадян на пошуки роботи за кордоном, навіть без знання місцевого законодавства, мови, кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх потрапляння до груп ризику. Таким чином, торгівля людьми становить значну суспільну небезпеку. Негативний вплив цього явища спричиняє руйнування суспільної моралі, сприяє деградації та відчуженості особи, втраті родинних зв'язків, небезпечному «звиканню» до негативного явища, появі депресивних синдромів та суїцидальних тенденцій, зростанню агресивності та жорстокості, поширенню захворювань, що передаються статевим шляхом, та СНІДу. Останніми роками спостерігається поширення такого явища, як торгівля дітьми, з метою їх використання для примусової праці, жебракування, сексуальної експлуатації, розповсюдження наркотиків та інших форм злочинної діяльності.

Існують багато причин потрапляння у ситуацію торгівлі людьми. Вони є комплексними та взаємопов'язаними. Якщо розглядати торгівлю людьми як певний світовий ринок, то жертви торгівлі становитимуть пропозицію, а корумповані роботодавці чи сексуальні експлуататори – попит. Студенти мають знати основні чинники появи категорії постраждалих від торгівлі людьми, серед яких, наприклад, бідність, привабливість ілюзорного кращого життя за кордоном, слабкі соціальні та економічні структури, безробіття, організована злочинність, насильство щодо жінок та дітей, дискримінація, корумпованість влади, політична нестабільність, збройні конфлікти тощо.

Торгівля людьми становить собою складний, багатоетапний процес, кожна стадія якого супроводжується певними діями, спрямованими, насамперед, на поставлення жертви в повну залежність від торгівця людьми і забезпечення досягнення основної мети – експлуатації. Студенти мають звернути увагу на класичний варіант схеми діяльності злочинних груп, що займаються торгівлею людьми.

Існує безліч сфер експлуатації людей. Пропонуємо звернути увагу на основні форми експлуатації згідно з законом України «Про протидію торгівлі людьми».

Говорячи про наслідки траффікінгу для жертв торгівлі людьми вони є різко негативні. Навіть якщо жертві вдається вирватися з пастки і повернутися додому, проблеми на цьому для неї не закінчуються. Для повернення до нормального життя і

позбавлення від наслідків перенесеного приниження, байдужого ставлення, фізичного і психологічного насильства жертвам необхідно пройти курс реабілітації.

Як видно з вищесказаного, негативні наслідки трафікінгу для його жертв численні. Серед них можна виділити труднощі, що впливають на наступне:

- соціальний і економічний статус потерпілої особи;
- юридичний захист потерпілої особи;
- психічне здоров'я потерпілої особи;
- фізичне здоров'я потерпілої особи;
- життя і безпеку потерпілої особи.

Після повернення на батьківщину жертвам торгівлі людьми доводиться часто стикатися не тільки з фінансовими проблемами, відсутністю житла і роботи, але і з байдужістю і засудженням з боку деякої частини суспільства, соціальною ізоляцією і відчуженням, труднощами на шляху до соціальної інтеграції. Багато бояться за своє життя і безпеку близьких.

Крім цього, жертви трафікінгу стикаються з дуже важкими психологічними проблемами. Відомі часті випадки їх ізоляції в суспільстві, коли жертви не бажають розповідати про експлуатацію, яка нещодавно трапилася з нею, або навпаки, приховують його, прикидаюся, ніби з ними нічого й не було. Багато жертв торгівлі людьми живуть в стані постійного страху і жаху, побоюючись насильства по відношенню до себе; вони не в змозі розслабитися і відпочити, до людей ставляться з недовірою. Нерідкі випадки, коли вони впадають в депресію, їх не залишає думка про суїцид.

Нерідкі випадки, коли у жертв експлуатації спостерігається посттравматичний стресовий синдром, наслідком якого є:

- схильність переживати травматичну ситуацію, часто повертаються спогади пережитих жахів, повне відсутність бажання думати і говорити про перенесену травму, неприйняття почуттів, викликаних травмою, нездатність згадати подробиці, пов'язані з негативною ситуацією;
- байдужість і самоізоляція, втрата інтересу до діяльності, раніше приносить радість і задоволення, відчуття ізольованості і відірваності від інших людей, емоційна нечутливість («притушення емоцій»);
- Нервозність, порушення сну, неглибокий і переривчастий сон, підвищена збудливість, спалахи неконтрольованого гніву, проблеми, пов'язані з концентрацією уваги, постійна настороженість.

Складніше випадки, при яких особи, що стали жертвою торгівлі людьми, відчувають не тільки соціально-економічні (житлові, фінансові та інші) труднощі, але і піддаються їх негативним впливам.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте основні причини потрапляння у ситуацію торгівлі людьми та наслідки такого злочину проти особи;
2. Окресліть основні форми торгівлі людьми;
3. Визначте основні етапи торгівлі людьми
4. Розкрийте основні види експлуатації які використовуються у сфері торгівлі людьми;
5. Опишіть наслідки торгівлі людьми на мікро- та макрорівнях.

Завдання для самостійної роботи:

1. Зовнішні передумови торгівлі людьми;
2. Внутрішні передумови торгівлі людьми;
3. Розмежування торгівлі людьми, нелегальної міграції та контрабанди людей.

Рекомендована література [9, 13, 14, 17].

ТЕМА 3. ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

- 1.1. Об'єкт та суб'єкт торгівлі людьми;
- 1.2. Основні нормативно правові акти, які визначають поняття торгівлі людьми;
- 1.3. Злочини, які пов'язанні з поняттям «торгівля людьми» та як вони караються відповідно до кримінального кодексу України.

Методичні рекомендації до вивчення теми:

Студенти мають засвоїти основні нормативно- правові акти та закони, які регулюють питання протидії торгівлі людьми. Сьогодні поняття «торгівля людьми» визначається низкою нормативно-правових актів. Базове, міжнародно-узгоджене визначення торгівлі людьми міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (так званому «Палермському протоколі») у статті 3(а).

З огляду на необхідність існування універсального документа, що передбачає заходи по боротьбі з експлуатацією людей, особливо жінок і дітей, а також забезпечення достатнього захисту для осіб, які перебувають в уразливому становищі з точки зору торгівлі людьми, 12-го грудня 2000 року в Палермо був підписаний доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй «Проти транснаціональної організованої злочинності» Протокол «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї». необхідно підкреслити, що даний вид злочинності транснаціональний за своїм характером, адже згідно нього «злочин носить транснаціональний характер, якщо:

- воно було скоєно в більш ніж одній державі;
- воно було скоєно в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю мала місце в іншій державі;
- воно було скоєно в одній державі, але за участю злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність в більш ніж одній державі;
- воно було скоєно в одній державі, але його істотні наслідки мали місце на території іншої держави.

Особливу увагу слід звернути на національне законодавство закон України «Про протидію торгівлі людьми» та кримінальний кодексу України, що стосуються різних аспектів протидії торгівлі людьми, зокрема:

- стаття 143 «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини»;
- стаття 144 «Насильницьке донорство»;
- стаття 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»;
- стаття 150 «Експлуатація дітей»;
- стаття 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом»;
- стаття 301 «Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів»;
- стаття 303 «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»;
- стаття 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність»;
- стаття 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте об'єкта та суб'єкта торгівлі людьми;
2. Опишіть основні нормативно правові акти, які визначають поняття торгівлі людьми;
3. Визначте злочини, які пов'язанні з поняттям «торгівля людьми» та як вони караються відповідно до кримінального кодексу України.

Завдання для самостійної роботи

1. Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею злочинам;
2. Міжнародне та національне законодавство щодо протидії торгівлі дітьми, комерційній сексуальній експлуатації дітей та використанню найгірших форм дитячої

праці.

Рекомендована література [2, 3, 4, 8, 15, 16]

ТЕМА 4. ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. ПЕРВИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Цільова аудиторія профілактики торгівлі людьми;
- 1.2. Основні напрямки превентивної роботи із запобігання торгівлі людьми.
- 1.3. Організація та проведення інформаційних кампаній у соціальній профілактиці торгівлі людьми та формування громадської думки.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Увагу студентів треба звернути на те, що торгівля людьми – це комплексна проблема, у вирішенні якої беруть участь багато державних і громадських організацій. У зв'язку з цим виникає необхідність відповідного визначення мети, завдань і принципів соціальної роботи в Україні у цьому напрямі. Одним з найважливіших напрямів діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми, є ведення просвітницької та профілактичної роботи серед потенційної групи ризику.

Варто пам'ятати, що профілактична робота є одним з основних напрямів соціальної роботи з протидії торгівлі людьми. У соціальному контексті профілактика торгівлі людьми – це діяльність суб'єктів соціальної сфери з упровадження системи заходів, спрямованих на виявлення і попередження торгівлі людьми шляхом забезпечення оптимальних умов, що сприяють мінімізації та подоланню руйнівного впливу на особистість чинників торгівлі людьми. Досягнення мети профілактики торгівлі людьми забезпечується відповідними умовами та реалізується через зміст профілактичної роботи відповідно до видів профілактики – первинної, вторинної чи третинної.

Первинна соціальна профілактика торгівлі людьми – найбільш масова і неспецифічна. Її метою є формування активного, адаптивного, високо-функціонального життєвого стилю, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів. Соціальна робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування у особистості неприйняття явища та категоричну відмову від маніпуляцій.

Завдання соціальної профілактики: вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь і навичок, які молода людина вже має, але не знає, як її застосувати у незнайомій ситуації, яка може призвести до торгівлі людьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і керувати ними; збільшення потенціалу особистісних ресурсів людини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвиток активності).

Зміст первинної соціальної профілактики торгівлі дітьми: надання інформації про явище «торгівлі дітьми»; роз'яснення правових норм стосовно поведінки в реальних життєвих ситуаціях, які можуть призвести до рабства; показ зразків застосування життєвих умінь і навичок щодо навчання, знайомства, відпочинку, працевлаштування за кордоном; підтримка творчої, інтелектуальної, громадської, спортивної та іншої діяльності дітей.

Методами первинної соціальної профілактики як правило виступають: інформування, переконання, навіювання, робота в громаді.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте зміст соціальної профілактики торгівлі людьми;
2. Окресліть цільову аудиторію профілактики торгівлі людьми;
3. Опишіть основні напрямки превентивної роботи із запобігання торгівлі людьми;
4. Розкрийте основні аспекти організації та проведення інформаційних кампаній у соціальній профілактиці торгівлі людьми та важливість формування громадської думки.

Завдання для самостійної роботи

1. Роль державних та неурядових структур у превентивній профілактиці торгівлі людьми;

2. Роль інформаційного телефонного консультування у профілактичній роботі;
 3. Робота ЗМІ з метою запобігання торгівлі людьми;
 4. Соціальна реклама з протидії торгівлі людьми для конкретної категорії ризику.
- Рекомендована література [5, 6, 14, 17].**

ТЕМА 5. ВТОРИНА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Зміст та мета вторинної профілактики торгівлі людьми;
- 1.2. Основні методи вторинної соціальної профілактики торгівлі людьми;
- 1.3. Організація «гарячої лінії» як форми вторинної профілактики торгівлі людьми.
- 1.4. Організація групових занять з вторинної соціальної профілактики торгівлі людьми.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Вторинна соціальна профілактика торгівлі дітьми є в основному груповою. Метою вторинної соціальної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення до себе та оточуючих і навчання поведінці, формування досвіду поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до потрапляння в рабство. Вторинна соціальна профілактика спрямована на дітей та молодь «групи ризику».

Вторинна соціальна профілактика передбачає своєчасне виявлення таких осіб і надання їм соціальної підтримки і допомоги у напрямках: формування знань, життєвих умінь і навичок, необхідних для самозахисту від торгівців дітьми; формування поняття про установи та організації, які допомагають потерпілим від торгівлі людьми, про способи потрапляння в рабство, правила поведінки під час перебування за кордоном, про оформлення документів; зміна ставлення молоді до себе, свого місця в суспільстві, усвідомлення нею цінностей свого життя і своєї ролі в ньому.

Основними методами соціальної роботи є: вправи, вимоги, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, наведення реальних історій торгівлі дітьми, роз'яснення ситуацій. Формами, які реалізують ці методи, є: тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, робота «гарячих ліній».

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст та мету вторинної профілактики торгівлі людьми;
2. Визначте основні методи вторинної соціальної профілактики торгівлі людьми;
3. Опишіть організація “гарячої лінії” як форми вторинної профілактики торгівлі людьми.
4. Організація групових занять з вторинної соціальної профілактики торгівлі людьми.

Завдання для самостійної роботи:

1. Квест з безпечного працевлаштування;
2. Тренінги як форма профілактики торгівлі людьми;
3. Форум-театр як інноваційна форма профілактики торгівлі людьми.

Рекомендована література [5, 6, 14, 17]

ТЕМА 6. ТРЕТИННА СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Зміст, методи третинної профілактики та визначення потреб потерпілих від торгівлі людьми.
- 1.2. Деякі аспекти здійснення третинної профілактики торгівлі людьми.
- 1.3. Етика соціального працівника в третинній соціальній профілактиці торгівлі людьми

Методичні рекомендації до вивчення теми

Третинна соціальна профілактика торгівлі людьми спрямована на інтегрування в суспільство осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторного

потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості молодшої особи, які призвели до виникнення проблеми, а також усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті.

Третинна соціальна профілактика є в основному індивідуальною, передбачає тривалу роботу і комплекс соціальних послуг. Вона здійснюється разом із соціальною реабілітацією і соціальним супроводом, але має свою мету, потребує об'єднання зусиль різних фахівців.

Основними методами роботи тут є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище.

Всі зусилля працівників соціальної сфери мають бути зосереджені на трьох основних напрямках, серед яких – обстоювання гідності та цінності людей. Торгівля людьми в різних її проявах, передбачає знецінювання людського життя, гідності та свободи, а профілактика даного явища унеможливує потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, і таким чином убезпечує від негативних наслідків.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст, методи третинної профілактики та визначення потреб потерпілих від торгівлі людьми;
2. Опишіть аспекти здійснення третинної профілактики торгівлі людьми;
3. Розкрийте тематику етики соціального працівника в третинній соціальній профілактиці торгівлі людьми

Завдання для самостійної роботи:

1. Особливі потреби жінок, постраждалих від торгівлі людьми;
2. Особливі потреби чоловіків, постраждалих від торгівлі людьми;
3. Особливі потреби дітей, постраждалих від торгівлі людьми.

Рекомендована література [5, 6, 14, 17].

ТЕМА 7. ВИЯВЛЕННЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ

- 1.1. Процес виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 1.2. Поняття ідентифікація;
- 1.3. Суб'єкти взаємодії, які відповідно до законодавства України займаються виявленням (ідентифікуванням) осіб постраждалих від торгівлі людьми;
- 1.4. Основні причини низьких відсотків ідентифікації жертв торгівлі людьми;
- 1.5. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки ідентифікації.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студенти мають засвоїти, що виявлення постраждалих від торгівлі людьми врегульовано законодавством України та має певні особливості. Міністерство освіти і науки України, його структурні підрозділи та відомчі заклади зазначені у Законі України «Про протидію торгівлі людьми» як суб'єкти взаємодії, а відтак – також долучаються до виявлення осіб, які ймовірно постраждали від торгівлі людьми, насамперед дітей.

Виявлення таких осіб дає можливість своєчасно: запобігти вчиненню злочину щодо цієї особи або групи інших осіб, отримати інформацію про торгівців людьми, способи і методи їх злочинних дій, врятувати осіб, які знаходяться під контролем злочинців, надати необхідний захист та допомогу особам, які зазнали знущань та експлуатації, отримали фізичні та психічні травми.

Слід звернути увагу, що під час виявлення (ідентифікації) осіб, які постраждали від торгівлі людьми, варто враховувати гендерні аспекти. Ситуації, в яких перебували постраждалі під час експлуатації, мають дуже руйнівний та інтимний характер, особливо якщо йдеться про сексуальну експлуатацію. На жаль, у законодавстві жодним чином не

відображено цей аспект діяльності. Більш того, брак підготовлених фахівців обмежує право постраждалої особи у виборі фахівця відповідної статі, який буде проводити інтерв'ю, здійснювати заходи реабілітації тощо.

Питання для самоконтролю:

1. Опишіть процес виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Поняття ідентифікація;
2. Окресліть суб'єктів взаємодії, які відповідно до законодавства України займаються виявленням (ідентифікуванням) осіб постраждалих від торгівлі людьми;
3. Опишіть основні причини низьких відсотків ідентифікації жертв торгівлі людьми. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки ідентифікації.

Завдання для самостійної роботи

1. Об'єктивні ознаки ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми згідно з законом України «Про протидію торгівлі людьми»;
2. Насильство, як об'єктивну (пряму) ознаку торгівлі людьми;
3. Основні індикатори, за якими можна ідентифікувати постраждалу дитину.

Рекомендована література [1, 5, 9, 14].

ТЕМА 8. ОСНОВНІ ПОТРЕБИ ТА ПРОБЛЕМ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Базові потреби осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 1.2. Потреби дітей, які постраждали від торгівлі людьми;
- 1.3. Роль закладів освіти у задоволенні потреб осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- 1.4. Загальні засади роботи з дітьми, які постраждали від торгівлі людьми.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Хоч кожен випадок роботи з постраждалими від торгівлі людьми є унікальним, а їхні індивідуальні потреби безпосередньо залежать від віку, статі, виду, умов та тривалості експлуатації, гендерних особливостей, тим не менш можна виділити ряд загальних базових людських потреб.

Студентам слід звернути увагу на перелік специфічних потреб постраждалих від торгівлі людьми та алгоритм роботи з постраждалою особою: вирішення першочергових проблем (одяг, їжа, безпечне житло), відновлення фізичного здоров'я, розвиток та формування нових соціальних навичок, підвищенні рівня самостійності, корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті, зміцнення / відновлення родинних, інших соціальних зв'язків, аналіз життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації, отримання інформації щодо своїх прав та можливостей їх забезпечення, відновлення та захист своїх прав та інтересів, оформлення документів, отримання реєстрації місця проживання / перебування, влаштування у безпечне місце для тимчасового перебування, здобутті загальної або професійної освіти для можливості подальшого влаштування в житті, працевлаштування.

Для того, щоб краще та ефективніше працювати з постраждалою особою та визначити, яку допомогу слід надавати першочергово, потрібно знайти індивідуальний підхід до неї. Це можливо тільки в тому випадку, коли відомо та зрозуміло, що саме відчуває та в якому стані знаходиться людина, яка опинилась в такій ситуації. Треба пам'ятати, що у багатьох випадках батьки, рідні або близькі особи можуть бути причетними до ситуації торгівлі людьми. Якщо особа і надалі перебуває з ними, то насамперед варто подбати про її безпеку, а потім уже з'ясувати всі обставини.

Питання для самоконтролю:

1. Опишіть базові потреби осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
2. Виділіть потреби дітей, які постраждали від торгівлі людьми;
3. Розкрийте роль закладів освіти у задоволенні потреб осіб, які постраждали

від торгівлі людьми;

4. Окресліть загальні засади роботи з дітьми, які постраждали від торгівлі людьми.

Завдання для самостійної роботи

1. Специфічні потреби осіб постраждалих від торгівлі людьми;
 2. Урахування стану здоров'я дітей, які постраждали від торгівлі людьми.
 3. Морально-етичні принципи роботи із постраждалими від торгівлі людьми
 рекомендовані ВООЗ стосовно дотримання етики та гарантування безпеки при проведенні інтерв'ю з жінками, які постраждали внаслідок торгівлі людьми.

Рекомендована література [7, 14, 17].

ТЕМА 9. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРВИННОГО ОПИТУВАННЯ (ІНТЕРВ'Ю) ДИТИНИ, ЯКА ЙМОВІРНО ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1. Основні положення нормативного документу, який зазначає вимоги до проведення опитування дитини, яка зазнала сексуальної експлуатації;

1.2. Основні вимоги до організації та проведення первинного опитування дитини, яка зазнала експлуатації;

1.3. Особливості індивідуального консультування потерпілих від торгівлі людьми;

1.4. Особливості дистанційного консультування потерпілих від торгівлі людьми.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студенти мають звернути увагу на статтю 35 «Опитування дитини» Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства в якій саме йдеться про вживання необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам, проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні, проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей, проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно, якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження, можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення.

Важливо звернути увагу на те, що під час підготовки та проведення інтерв'ю соціальному працівникові потрібно подбати про :

- місце проведення та час інтерв'ю .Кімната, де відбудеться зустріч, має бути доступною тільки для соціального працівника та постраждалої особи. За бажанням постраждалої особи та у випадках з дітьми можуть бути присутні близькі люди або родичі. Загальний час зустрічі не повинен перевищувати 90 хвилин для дорослої особи та 50 хвилин – для дитини. Інтерв'ю може перериватися для відпочинку або за вимогою імовірно постраждалої особи.

- індивідуальний підхід з урахуванням стану постраждалої особи. Соціальний працівник має бути готовий до неочікуваних реакцій (плач, крик, відмова відповідати на запитання) та припинити розмову на будь-якому етапі.

- встановлення контакту та створення позитивної атмосфери. Треба забезпечити комфорт та доброзичливу атмосферу, врахувати гендерні аспекти. Для зняття напруги варто розповісти про свої обов'язки, можливості надання допомоги та умови конфіденційності, співпраці.

- використання принципів активного слухання. Тільки 20% часу мають використовуватися для запитань та уточнень, а 80% – на вислуховування співрозмовника. Під час слухання треба підтримувати контакт очима, заохочувати респондента словами «так-так», «розумію», «говоріть, я уважно слухаю». В жодному разі не можна

відволікатися та перебивати.

- використання професійної етики (педагога, психолога), рекомендації та керівні принципи Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо етичного та безпечного проведення інтерв'ю з жінками, які постраждали внаслідок торгівлі людьми).

Питання для самоконтролю:

1. Визначте основні положення нормативного документу, який зазначає вимоги до проведення опитування дитини, яка зазнала сексуальної експлуатації;
2. Відокремте основні вимоги до організації та проведення первинного опитування дитини, яка зазнала експлуатації;
3. Опишіть особливості індивідуального консультування потерпілих від торгівлі людьми;
4. Розкрийте особливості дистанційного консультування потерпілих від торгівлі людьми.

Завдання для самостійної роботи

1. Правила проведення інтерв'ю з дитиною, яка постраждала від торгівлі людьми;
2. Основні вимоги до присутніх під час інтерв'ю з дитиною, яка постраждала від торгівлі людьми.

Рекомендована література [7, 14, 16].

ТЕМА 10. ПРОЦЕДУРА ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ОСОБИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Загальні принципи надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми
- 1.2. Статус потерпілих від торгівлі людьми;
- 1.3. Поняття «Національний механізм співпраці»?
- 1.4. Процедура виявлення та ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми (ПТЛ).

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студенти мають засвоїти, що встановлення статусу постраждалої особи від торгівлі людьми розпочинається з подання особою, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, заяви до місцевої держадміністрації за місцем перебування. Після отримання заяви про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, посадова особа направляє постраждалу особу до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем перебування.

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді після звернення постраждалої особи за направленням відповідального підрозділу забезпечує надання особі необхідних послуг згідно вимог стандартів та порядку здійснення соціального супроводу. При здійсненні оцінки потреб враховується вік, стать, стан здоров'я, рівень освіти або досвід роботи осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

Позбавлення статусу здійснюється у разі його встановлення на підставі поданих завідомо неправдивих відомостей або недійсних документів, що мали істотне значення для його встановлення.

У такому випадку особа, яку позбавлено статусу, відшкодовує виплачену їй одноразову матеріальну допомогу та всі витрати, пов'язані з наданням їй послуг. Про це особу необхідно попередити під час її звернення за допомогою.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте загальні принципи надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми
2. Розкрийте статус потерпілих від торгівлі людьми;
3. Опишіть поняття «Національний механізм співпраці»?

Завдання для самостійної роботи

1. Процедура встановлення статусу постраждалим від торгівлі людьми
2. Які основні ознаки особи, яка стала жертвою торгівлі людьми?

3. Важливість розбудови та поширення НМВ в регіонах.

Рекомендована література [6, 5, 14]

ТЕМА 11. ІНДИВІДУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОБОТИ ТА ЗАСАДИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

- 1.1. Соціальний супровід потерпілих від торгівлі людьми;
- 1.2. Представництво інтересів потерпілих від торгівлі людьми;
- 1.3. Робота з дітьми, потерпілими від торгівлі людьми;
- 1.4. Види групової роботи з потерпілими від торгівлі людьми;
- 1.5. Діяльність груп самопомоги з потерпілими від торгівлі людьми.

Методичні рекомендації до вивчення теми

Студенти мають засвоїти, що соціальний супровід є однією з форм роботи з потерпілими від торгівлі людьми. Соціальний супровід являє собою роботу, яка спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу з метою подолання СЖО, підвищення соціального статусу та добробуту супроводжуваних осіб.

Слід звернути увагу студентів на те, що під час групової роботи з потерпілими від торгівлі людьми важливо розуміти головну мету діяльності, на підставі якої визначаються три різновиди груп:

Групи вдосконалення особистості та навчальні групи (групи зустрічей та Т-групи) – такий вид групової роботи з потерпілими від торгівлі людьми можна застосовувати на більш пізніх етапах реабілітації та під час реінтеграції у звичне суспільне середовище.

Групи вирішення проблем. Метаю таких груп є обговорення особистих соціально-психологічних, професійних проблем. Для потерпілих від торгівлі людьми в такій групі може бути актуальною під час роботи з сім'єю, під час третинної профілактики, за наявності конфліктів із близькими та значущими людьми поза межами групи.

Лікувальні групи, мета яких – корекція психологічного стану потерпілої особи від торгівлі людьми. Така робота з потерпілим від торгівлі людьми проводиться протягом процесу реабілітації.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст соціального супроводу потерпілих від торгівлі людьми;
2. Опишіть зміст представництва інтересів потерпілих від торгівлі людьми;
3. Окресліть зміст роботи з дітьми, потерпілими від торгівлі людьми;
4. Визначте види групової роботи з потерпілими від торгівлі людьми;

Завдання для самостійної роботи

1. Організація та особливості роботи з сім'ями потерпілих від торгівлі людьми;
2. Когнітивно-біхевіористські підходи у процесі реабілітації осіб, потерпілих від торгівлі людьми;
3. Програми здобуття професійних звичок та кваліфікації для потерпілих від торгівлі людьми.

Рекомендована література [7, 8, 14, 16].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дослідження ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/>
2. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.
3. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Кулава К.О. Гендерна політика як напрям профілактики торгівлі людьми// Наукові дослідження аспірантів : педагогічна теорія і практика : тези доп. наук.-прак. конф., м. Харків, 23 грудня 2020 р., Харків, 2020. С. 53- 56 10
5. Кулава К.О. Основні напрямки навчально-виховної роботи зі студентами майбутніми соціальними працівниками, щодо попередження торгівлі людьми. Тенденції та

перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві: Збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, ОНУ імені І. І. Мечникова, 5 листопада 2020 р. / Редкол.: Л. М. Дунаєва, О. І. Кононенко, Л. С. Смокова. - Одеса: ОНУ, 2020. – С. 376-378.

6. Кулава К.О. Особливості соціального консультування постраждалих від торгівлі людьми // К.О.Кулава. X міжнародна науковопрактична конференція «соціальна робота: виклики сьогодення» – Тернопіль, 2021 – С. 89-91.

7. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 6. С. 175-185.

8. Кулава К.О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 7.С. 186-197

9. Міграція в Україні: факти і цифри URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.

10. Міжнародна організація з міграції URL: <https://stoptrafficking.org/#statistics>.

11. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України URL: <http://www.msp.gov.ua/news/10613.html>.

12. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 12- 13 квітня 2019 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. – 234 с.

13. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с.

14. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

15. Kulava Kateryna. Conceptualization of trafficking in human beings as a global problem/ Modern Science. Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros. 2021. № 6. С. 72–79. (ISSN)ISSN 2336-498X URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32342/1/72-79.pdf>.

16. Povidaichyk, O., Lisovets, O., Bilyk, O., Onypchenko, O., Hrynyk, I., & Kulava, K. (2022). Relevant Factors in Research Activity of Ukrainian Social Workers: Postmodern Studies. Postmodern Openings, 13(4), 561-578. <https://doi.org/10.18662/po/13.4/533>.

Навчальне видання

Хлівнюк Тетяна Петрівна
Кулава Катерина Олександрівна
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

В авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2023.
Формат 60x88/16. Обсяг 1,5 друк. арк.
Наклад 50 прим. Зам. № 10654/9.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60.
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.

ДОДАТОК Ж

Критерій	Показник	Рівень	ЕГ (осіб)		ЕГ (%)		різниця, %	КГ (осіб)		КГ (%)		різниця, %
			до	після	до	після		до	після			
Когнітивний критерій	Показник 1 – Наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми	високий	102	145	27,8	39,5	11,7	110	114	30,4	31,5	1,1
		середній	128	170	34,9	46,3	11,4	130	137	35,9	37,8	1,9
		низький	137	52	37,3	14,2	-23,1	122	111	33,7	30,7	-3,0
		всього	367	367	100	100		362	362	100	100	
	Показник 2 – Сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми	високий	92	120	25,1	32,7	7,6	97	101	26,8	27,9	1,1
		середній	126	150	34,3	40,9	6,6	121	129	33,4	35,6	2,2
		низький	149	97	40,6	26,4	-14,2	144	132	39,8	36,5	-3,3
		всього	367	367	100,0	100		362	362	100	100	
Диференційовані показники за когнітивним критерієм	високий	97	133	26,4	36,2	9,8	104	108	28,7	29,8	1,1	
	середній	127	160	34,6	43,6	9,0	126	133	34,8	36,7	1,9	
	низький	143	74	39,0	20,2	-18,8	132	121	36,5	33,5	-3,0	
	всього	367	367	100	100		362	362	100	100		

Таблиця Ж1 – Динаміка за когнітивним критерієм контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту

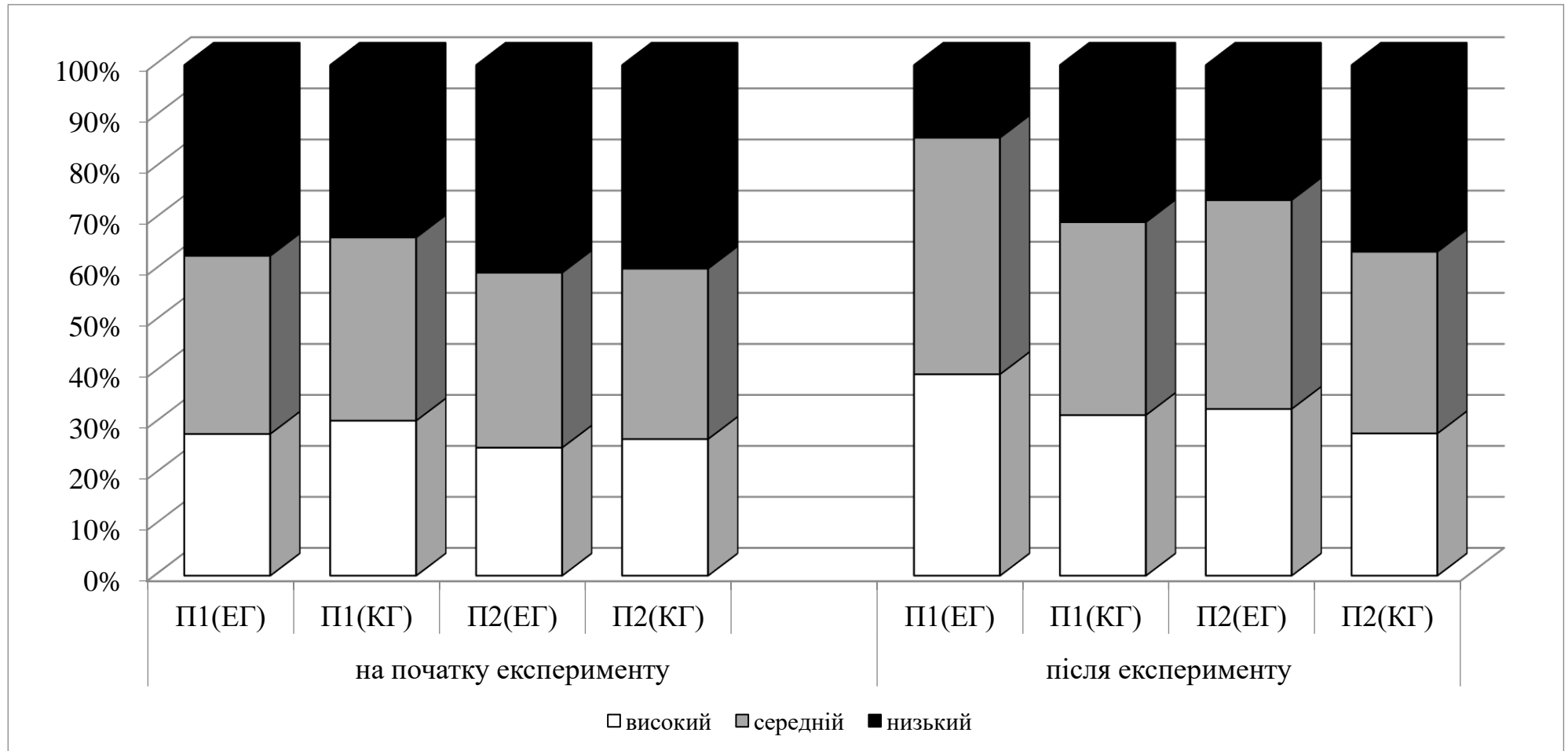


Рисунок Ж1 – Динаміка за когнітивним критерієм в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах: показник П1 – наявність знань студентів з питань запобігання та протидії торгівлі людьми, показник П2 – сформованість уявлень студентів щодо реалізації досвіду з соціальної профілактики торгівлі людьми

Критерій	Показник	Рівень	ЕГ (осіб)		ЕГ (%)		різниця, %	КГ (осіб)		КГ (%)		різниця, %
			до	після	до	після		до	після			
Ціннісно-мотиваційний критерій	Показник 1 – Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності	високий	74	99	20,2	27,0	6,8	82	86	22,7	23,8	1,1
		середній	173	196	47,1	53,4	6,3	165	172	45,6	47,5	1,9
		низький	120	72	32,7	19,6	-13,1	115	104	31,7	28,7	-3,0
		всього	367	367	100	100		362	362	100	100	
	Показник 2 – Прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя	високий	96	113	26,2	30,8	4,6	87	89	24,0	24,6	0,6
		середній	143	170	39,0	46,3	7,3	136	143	37,6	39,5	1,9
		низький	128	84	34,8	22,9	-11,9	139	130	38,4	35,9	-2,5
		всього	367	367	100	100		362	362	100	100	
Диференційовані показники за ціннісно-мотиваційним критерієм	високий	85	106	23,2	28,9	5,7	85	88	23,5	24,3	0,8	
	середній	158	183	43,1	49,9	6,8	151	158	41,7	43,6	1,9	
	низький	124	78	33,7	21,2	-12,5	126	116	34,8	32,1	-2,7	
	всього	367	367	100	100		362	362	100	100		

Таблиця Ж2 – Динаміка за ціннісно-мотиваційним критерієм контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту

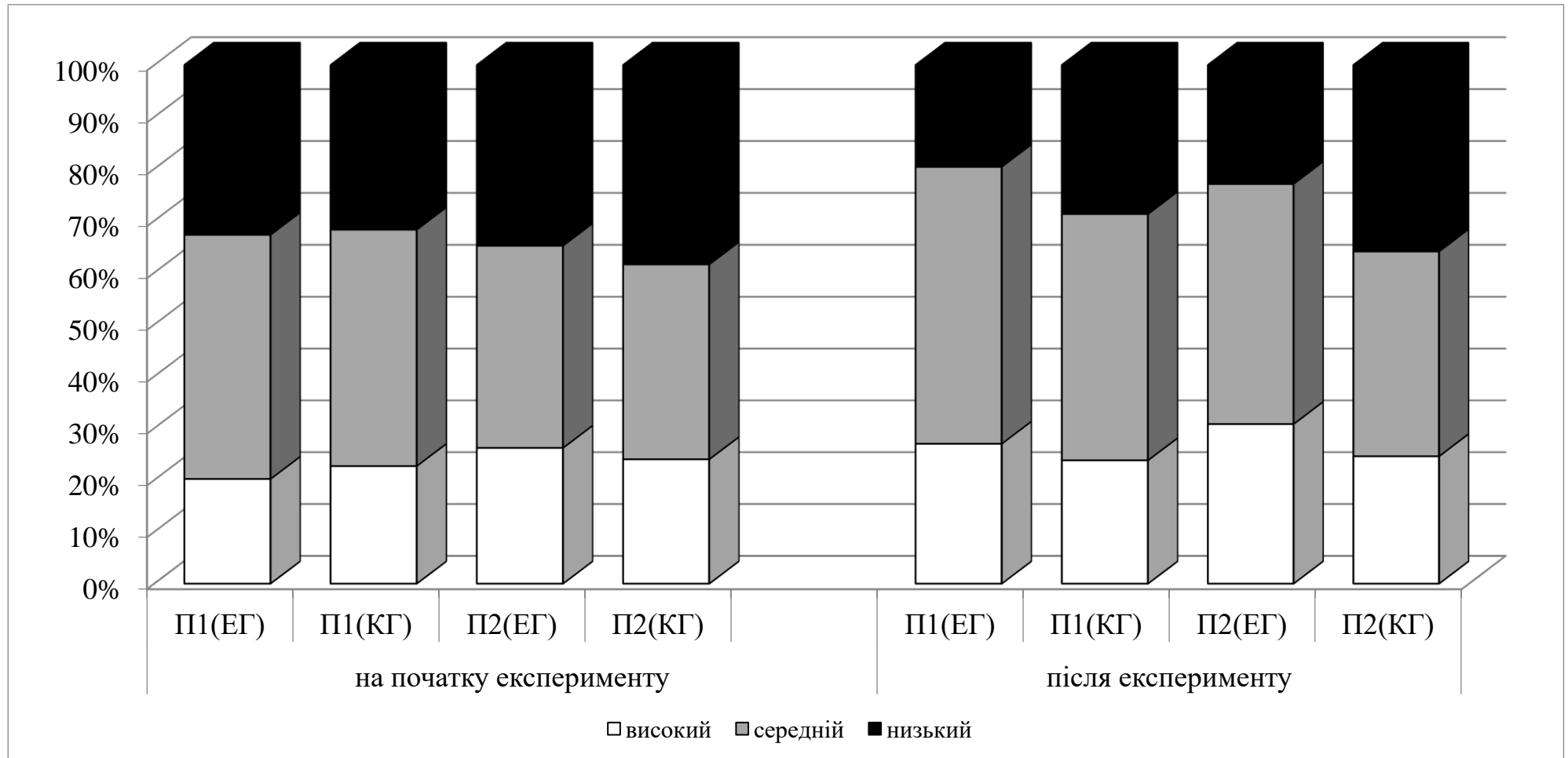


Рисунок Ж2 – Динаміка за ціннісно-мотиваційним критерієм в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах:

показник П1 – Усвідомлення студентами власної гідності як найвищої цінності, показник П2 – прагнення до мотивації професійної самореалізації на основі вибору власної траєкторії життя

Критерій	Показник	Рівень	ЕГ (осіб)		ЕГ (%)		різниця, %	КГ (осіб)		КГ (%)		різниця, %
			до	після	до	після		до	після			
Поведінковий критерій	Показник 1 – Асертивна поведінка	високий	67	99	18,3	27,0	8,7	59	63	16,3	17,4	1,1
		середній	145	161	39,5	43,9	4,4	151	160	41,7	44,2	2,5
		низький	155	107	42,2	29,1	-13,1	152	139	42,0	38,4	-3,6
		всього	367	367	100	100		362	362	100	100	
	Показник 2 -Соціальна відповідальність	високий	87	115	23,7	31,3	7,6	90	94	24,9	26,0	1,1
		середній	167	184	45,5	50,1	4,6	162	170	44,8	47,0	2,2
		низький	113	68	30,8	18,6	-12,2	110	98	30,3	27,0	-3,3
		всього	367	367	100	100		362	362	100	100	
Диференційовані показники за поведінковим критерієм	високий	77	107	21,0	29,2	8,2	75	79	20,7	21,8	1,1	
	середній	156	173	42,5	47,1	4,6	157	165	43,4	45,6	2,2	
	низький	134	87	36,5	23,7	-12,8	130	118	35,9	32,6	-3,3	
	всього	367	367	100	100		362	362	100	100		

Таблиця ЖЗ – Динаміка за поведінковим критерієм контрольної та експериментальної груп на початку та після проведення експерименту

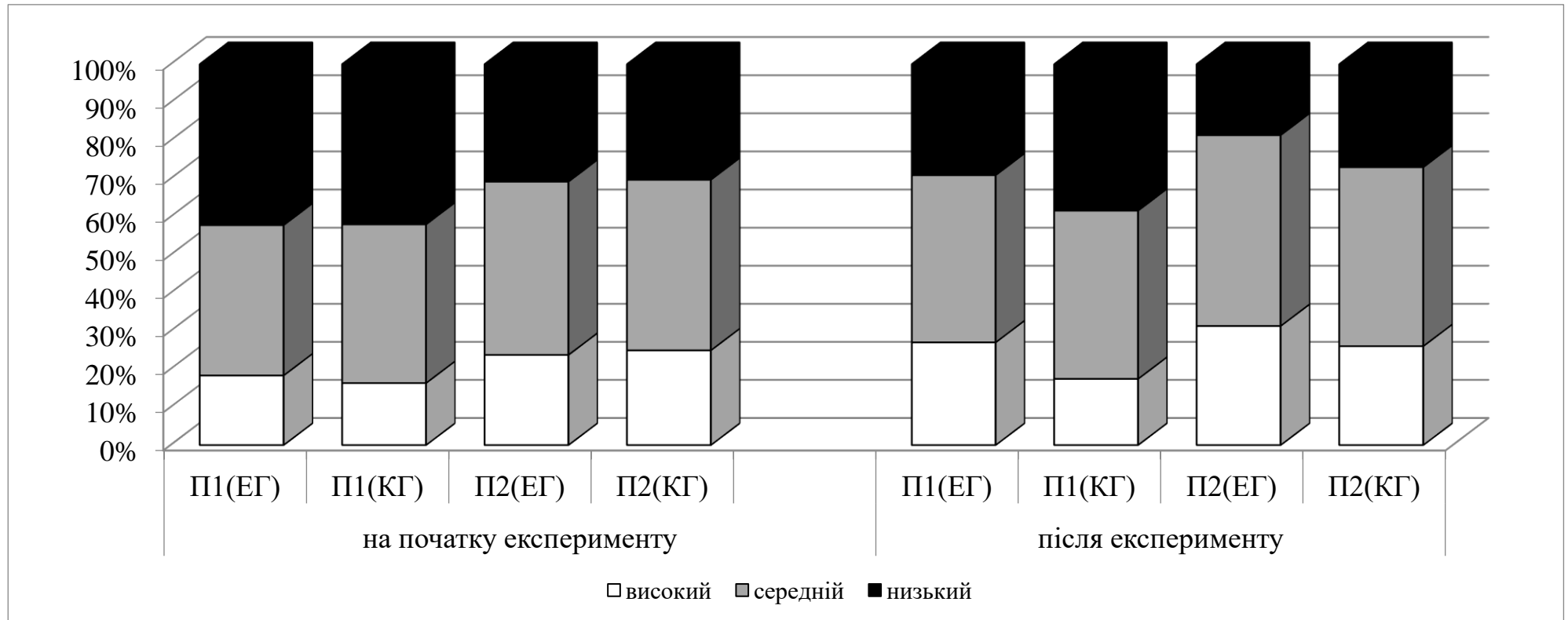


Рисунок ЖЗ – Динаміка за поведінковим критерієм в експериментальній (ЕГ) та контрольній (КГ) групах:

показник П1 – асертивна поведінка, показник П2 – соціальна відповідальність

000104



УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І. МЕЧНИКОВА
 65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворинська, 2 тел. (048) 723-52-54
 E-mail: rector@onu.edu.ua факс (048) 723-35-15

28.06.2023 № 09-01-555

нак № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечникова результатів дисертаційного дослідження Катерини Олександрівни КУЛАВИ

Катерина Олександрівна КУЛАВА протягом 2019-2022 років на базі Одеського національного університету імені І.І.Мечникова здійснювала дослідно-експериментальну роботу за темою дослідження: «Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти». Дослідно-експериментальна робота полягала у впровадженні соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми в закладах вищої освіти.

Упродовж 2019-2022 р.р. Кулава К.О. провела констатувальний етап дослідження, результати якого обговорювались на спільному засіданні кафедри соціальної роботи та соціальних теорій факультету психології та соціальної роботи (протокол № 11 від 30.06.2022.); на даному етапі проводилась діагностика здобувачів освіти за розробленими критеріями та показниками. Формувальний етап дослідження (2020-2022 р.р.) був реалізований завдяки проведенню лекцій, практичних занять, занять з елементами форум-театру, розв'язанню ситуаційних кейсів та проведенню кіно-тренінгів з питань соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді. Контрольний етап експерименту (2022 р.) надав змогу отримати результати проведеного дослідження, які обговорювались на засіданні кафедри соціальної роботи факультету психології та соціальної роботи (протокол № 5 від 29.12.2022 р.).

За результатами дисертаційної роботи Кулави К.О. в навчальний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечникова впроваджена соціально-педагогічна технологія соціальної профілактики торгівлі людьми, яка сприяла підвищенню знань, досвіду, мотиваційних та поведінкових характеристик здобувачів освіти, що доводить ефективність впровадженої технології. Матеріали дослідження покладено в основу розробленої робочої програми, силябусу та навчально-методичного забезпечення для впровадження вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми», який викладається для здобувачів освіти (першого) бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.

Проректор з
науково-педагогічної роботи



Олександр ЗАПОРОЖЧЕНКО



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
Розрахунковий рахунок UA428201720344200004000032413, UA828201720344291004200032413,
UA858201720344201004300032413 Держказначейська служба України м.Київ
МФО 820172, Код 02125591

25.08.2023 № 01-12/531

на № _____ від _____

Довідка

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
Кулави Катерини Олександрівни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 231 Соціальна робота
за темою «Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської
молоді в закладах вищої освіти»

Здобувачка освіти Кулава Катерина Олександрівна протягом 2019–2022 років на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради проводила дослідно-експериментальну роботу за темою «Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти».

Під час дослідження здобувачкою були розроблені й впроваджені робоча програма та навчально-методичне забезпечення вибіркового освітнього компонента «Протидія торгівлі людьми» для здобувачів освіти (першого) бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Експериментальна робота Кулави К.О. за розробленими нею критеріями та показниками дозволила сформулювати висновки про ефективність розробленої соціально-педагогічної технології соціальної профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти.

Проректор з наукової роботи



Іван СТЕПАНЕЦЬ



ОДЕСЬКА МІСЬКА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА
«ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
(НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ХАДЖИБЕЙСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА ОДЕСИ»

вул. Богдана Хмельницького, 62, м. Одеса, 65005, тел: (048) 705-54-78, (048) 705-54-77,
E-mail: tc.khadzhybeiskyi@dpsp.omr.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 36503293

01.08.2023 № 21-15

ДОВІДКА

Видана Катерині Олександрівні КУЛАВІ засвідчує, що вона в рамках формувального етапу дослідження на тему «Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді у ЗВО» провела цикл лекцій, практичних занять та кіно-тренінг з питань соціальної профілактики торгівлі людьми серед молоді на базі КУ «Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Хаджибейського району міста Одеси, фахівці якого брали участь у підготовці та просвітницько-інформаційній діяльності з питань протидії торгівлі людьми. Матеріали, розроблені К.О. Кулавою стали методичним підґрунтям для відповідної просвітницької роботи з вразливими категоріями клієнтів центру.

Директор



Ірина УХІНА

Благодійний фонд «Центр допомоги Юлії Науменко»

Код ЄДРПОУ 44720977

Одеська обл., м. Одеса, вул. Пантелеймонівська, 110

№13-09/1 від 11.04.2023

ДОВІДКА

Видана Катерині Олександрівні КУЛАВІ засвідчує, що вона провела цикл лекцій та кіно-тренінг з питань соціальної профілактики торгівлі людьми серед молоді на базі Благодійного фонду «Центр допомоги Юлії Науменко», фахівець якого брала участь у підготовці та просвітницько-інформаційній діяльності з питань протидії торгівлі людьми.

Директор  Висоцький О.М.

На електронний документ накладено: 1 (Один) підписи чи печатки:
На момент друку копії, підписи чи печатки перевірено:
Програмний комплекс: eSign v. 2.3.0;
Засіб кваліфікованого електронного підпису чи печатки: ПТ Користувач ЦСК-1
Експертний висновок: №05/02/02-1424 від 05.04.2016;
Цілісність даних: не порушена;



Підпис № 1 (реквізити підписувача та дані сертифіката)
Підписувач: Кулава Катерина Олександрівна 3505208585;
Належність до Юридічної особи: ;
Код юридичної особи в ЄДР: 3505208585;
Серійний номер кваліфікованого сертифіката: 382367105294AF9704000000C10E92007FF1C901;
Видавець кваліфікованого сертифіката: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг;
Тип носія особистого ключа: Захищений;
Тип підпису: Кваліфікований;
Сертифікат: Кваліфікований;
Час та дата підпису (позначка часу для підпису): 10:39 27.12.2023;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для підпису від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)
Час та дата підпису (позначка часу для даних): 10:39 27.12.2023;
Чинний на момент підпису. Підтверджено позначкою часу для даних від АЦСК (кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг)